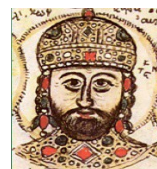

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Τμήμα Φιλολογίας

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΕΥΝΑΣ
ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΣΜΟΣ: Η ΣΧΕΣΗ ΤΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΟΝ ΝΕΟΤΕΡΟ
ΕΛΛΗΝΙΣΜΟ»

Τα αγιολογικά κείμενα για τον όσιο Λεόντιο τον εκ Μονεμβασίας

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Της

Σοφίας Ηριωτάκη

Διπλωματούχου Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης,
2014

Επιβλέπων Καθηγητής: Δημήτριος Βαχαβιώλος, Δρ. Βυζαντινής Ιστορίας

Συνεπιβλέπον/οντες : Ι. Πολέμης, Καθηγητής Παν/μου Αθηνών

Δ. Μονιού, Δρ. Βυζαντινής Φιλολογίας ΕΚΠΑ

Καλαμάτα, Ιούλιος 2019

Περιεχόμενα

Α' Εισαγωγή

1. Η έρευνα περί τον όσιο Λεόντιο..... 3
2. Στοχοθεσία και μεθοδολογία..... 5

Β' Το Εγκώμιο

1. Χειρόγραφη παράδοση και εκδόσεις..... 6
2. Κειμενικό Είδος..... 7
3. Συγγραφέας..... 9
4. Περιεχόμενο..... 14
5. Γλωσσικές και υφολογικές παρατηρήσεις..... 20

Γ' Ο Βίος

1. Εκδόσεις..... 22
2. Κειμενικό Είδος..... 23
3. Συγγραφέας..... 26
4. Περιεχόμενο..... 28
5. Σχέσεις εγκωμίου και Βίου..... 32

Δ' Ιστορικές πληροφορίες

1. Ο όρος "περιέχουσα κεφαλή"..... 38
2. Οικογενειακή καταγωγή..... 43
3. Μονή Ταξιαρχών Αιγίου και Μοναχισμός..... 47
4. Η "πατρίς" του οσίου..... 50
5. Η μόρφωση του οσίου..... 55

Ε' Συμπεράσματα..... 57

ΣΤ' Παράρτημα..... 60

Ζ' Βιβλιογραφία..... 69

Α' Εισαγωγή

1. Η έρευνα περί τον όσιο Λεόντιο

Ο όσιος Λεόντιος ο εκ Μονεμβασίας ανήκει στους αγίους, για τους οποίους τα αγιολογικά κείμενα παραμένουν λιγότερο γνωστά και δεν έχουν μελετηθεί συστηματικά. Πρόκειται για έναν άγιο που έδρασε στα μέσα του 15^{ου} αιώνα. Έχοντας καταγωγή από την Μονεμβασία, στάλθηκε στην Κωνσταντινούπολη, όπου μέσα στο παλάτι εξοικειώθηκε με τις βασιλικές υποθέσεις και κέρδισε την εύνοια του αυτοκράτορα. Παρ' όλο που είχε αποκτήσει οικογένεια, δεν δίστασε κάποια στιγμή να εγκαταλείψει τα εγκόσμια και να μεταβεί για μοναστική άσκηση αρχικά στο Άγιο Όρος και αργότερα στην περιοχή του Αιγίου.

Ο λαός του απέδιδε μεγάλη τιμή και υπήρξε μεγάλη φήμη γύρω από την οσιότητά του. Ωστόσο, η μεταθανάτια διάδοση της λατρείας του δεν φαίνεται να ξεπέρασε τα τοπικά πλαίσια της περιοχής της Αχαΐας και ιδιαίτερα της Αιγιαλείας, όπου υπήρχε το ασκητήριό του.¹

Δύο είναι τα αγιολογικά κείμενα, από τα οποία αντλούμε πληροφορίες για τον όσιο, το εγκώμιό του, έργο πιθανότατα του 15ου αιώνα που δεν σώζεται ακέραιο, και ο βίος του, ο οποίος όμως δεν παραδίδεται στην πρωτότυπη μορφή του, αλλά όπως τον επεξεργάστηκε ο Νικηφόρος ο Χίος (1750 - 1821) κατά τη διάρκεια του 18^{ου} αιώνα. Πρόκειται για αγιολογικά έργα που δεν έχουν συγκεντρώσει ιδιαίτερα το ενδιαφέρον των ερευνητών, παρά το γεγονός ότι το μεν εγκώμιο έχει δημοσιευτεί ήδη από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα από τον Σπυρίδωνα Λάμπρο, ο δε βίος είχε συμπεριληφθεί στο Νέο Λειμωνάριον, μια από τις σημαντικότερες και πλέον διαβασμένες έντυπες συλλογές αγιολογικών κειμένων του 19^{ου} αιώνα.

Παρ' όλα αυτά, ορισμένοι ερευνητές έχουν ήδη επιχειρήσει να μελετήσουν τα δύο αυτά κείμενα. Ερευνητικές προσπάθειες που αφορούν στις πηγές καταγράφονται ήδη από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Αυτές δίνουν έμφαση κυρίως στην αξιολόγηση

---

¹ Λαμπροπούλου – Αναγνωστάκης – Κόντη – Πανοπούλου (2004), 284 – 285.

των ιστορικών πληροφοριών που απορρέουν από αυτά. Ο Σπυρίδων Λάμπρος², ιστορικός και Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών, ασχολήθηκε με το εγκώμιο και τον Βίο που γράφτηκαν για να τιμήσουν τον όσιο Λεόντιο. Συγκεκριμένα, δημοσίευσε το κείμενο του εγκωμίου κάνοντας έναν σύντομο σχολιασμό στον πρόλογο, στον οποίο παραθέτει τους προβληματισμούς του όσον αφορά στην χρονολόγηση και την ταυτότητα του συγγραφέα. Με αυτό τον τρόπο έδωσε έναυσμα σε άλλους ιστορικούς να μελετήσουν το εγκώμιο.³

Στη συνέχεια, ο Ιωάννης Βογιατζίδης (1877 – 1961), ιστορικός και επίσης καθηγητής πανεπιστημίου, προχώρησε στη συγγραφή δυο άρθρων, τα οποία αποτελούσαν προσθήκες, σύμφωνα με τον τίτλο που ο ίδιος έχει δώσει στο άρθρο του, στο άρθρο του Σπυρίδωνος Λάμπρου.⁴ Ο ίδιος ασχολήθηκε με ζητήματα που αφορούσαν στον ακριβή καθορισμό των χρόνων που έζησε ο όσιος, στο αξίωμα που έφερε ο πατέρας του, στην χρονική ακολουθία των δύο κειμένων και στις ιστορικές πληροφορίες που απορρέουν για την πολιτική, την εκκλησιαστική και την εσωτερική ιστορία της συγκεκριμένης περιοχής.

Ακολούθησε ο Λίνος Πολίτης (1906 – 1982), καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών, ο οποίος εναντιώθηκε στην ιστορική έρευνα του Ιωάννη Βογιατζίδη προβάλλοντας τις δικές του ενστάσεις. Συγκεκριμένα, διαφώνησε ως προς την προτεινόμενη από τον Ιωάννη Βογιατζίδη εξάρτηση του εγκωμίου από τον βίο, στηριζόμενος κυρίως σε υφολογικά και άλλα κριτήρια.⁵ Ο Αβέρκιος Παπαδόπουλος, αρχιμανδρίτης, πτυχιούχος της θεολογίας και διδάκτωρ φιλοσοφίας στο πανεπιστήμιο του Μονάχου, μελέτησε από ιστορικής απόψεως το πρόσωπο του οσίου Λεοντίου, δίνοντας έμφαση στην καταγωγή του.⁶ Με το ζήτημα της οικογενειακής καταγωγής του οσίου ασχολήθηκε σε σχετικά πρόσφατη εργασία της και η Σοφία Μεργιάλη- Φάλαγκα.⁷

Οι ερευνητές αυτοί επικεντρώνονταν κυρίως στην αποσαφήνιση του ιστορικού

² Λάμπρος (1983), 61 – 62.

³ Λάμπρος (1912 – 1924), 161 – 168.

⁴ Βογιατζίδης (1983), 70 – 74.

⁵ Πολίτης (1983), 84 – 87.

⁶ Παπαδόπουλος (1940), 20 -28.

⁷ Μεργιάλη – Φαλάγκα (1993), 522 – 530.

προβληματισμού σχετικά τόσο με τη συγγραφή των κειμένων που αναφέρονται στον όσιο Λεόντιο όσο και με την ίδια την ύπαρξη του. Ωστόσο, δεν κατέστη δυνατό να καταλήξουν σε ασφαλή συμπεράσματα, κυρίως σε σχέση με προσωπογραφικά και χρονολογικά ζητήματα, καθώς τα δύο αυτά κείμενα δεν περιέχουν σαφείς αναφορές.

2. Στοχοθεσία και Μεθοδολογία

Η παρούσα εργασία έχει ως αντικείμενο μελέτης τα δύο κείμενα, το Εγκώμιο και τον Βίο του οσίου Λεοντίου. Συγκεκριμένα, σε πρώτο στάδιο επιχειρείται να εξεταστούν συνολικά τα δύο αυτά κείμενα και τα σχετικά με αυτά προβλήματα, τα οποία αφορούν κυρίως στην πατρότητά τους και σε ορισμένα χρονολογικά ζητήματα. Σε ένα δεύτερο στάδιο θα γίνει προσπάθεια να αξιολογηθούν οι προσφερόμενες από αυτά ιστορικές πληροφορίες και τέλος να αναδειχθεί η δράση του τοπικού αυτού αγίου. Για τον λόγο αυτό εξετάζονται συγκριτικά τα δύο κείμενα, παρά το γεγονός ότι πρόκειται για κείμενα που συντάχθηκαν με διαφορά μερικών αιώνων.

Ως προς τη μεθοδολογία που ακολουθήθηκε, η εργασία διαρθρώνεται σε τρία κυρίως τμήματα. Στο πρώτο τμήμα παρουσιάζεται και σχολιάζεται το Εγκώμιο, ενώ στο δεύτερο τμήμα παρουσιάζεται και μελετάται ο Βίος, όπως τον επεξεργάστηκε ο Νικηφόρος ο Χίος τον 18^ο αιώνα, δεδομένου ότι δεν σώζεται το πρωτότυπο κείμενο. Σε καθένα από τα τμήματα αυτά επιχειρούνται σχόλια σχετικά με τη δομή και το ύφος και παρατίθενται σκέψεις σχετικά με τον συγγραφέα τους και τον ενδεχόμενο χρόνο συγγραφής τους. Επιπλέον, δεν παραλείπεται να γίνουν και κάποιες παρατηρήσεις ως προς τη σχέση των δύο κειμένων, οι οποίες είναι απαραίτητες για την κατανόησή τους.

Στη συνέχεια, ακολουθεί ένα τρίτο τμήμα όπου επιχειρείται να αξιολογηθούν οι ιστορικές πληροφορίες που απορρέουν από τα δύο ανωτέρω κείμενα, εντασσόμενες στο ευρύτερο χρονικό πλαίσιο της εποχής. Καθώς, μάλιστα, το Εγκώμιο δεν παραδίδεται ακέραια, αλλά ένα μόνο τμήμα του, οι πληροφορίες των δύο κειμένων εξετάζονται σε αντιπαραβολή και συμπληρωματικά, ώστε να καταστεί δυνατό να αντιμετωπιστούν κατά το δυνατόν τα ιστορικά ζητήματα που απορρέουν από τα δύο

αυτά κείμενα. Πρόκειται για προβλήματα που συνδέονται κυρίως με χρονολογικά και προσωπογραφικά ζητήματα που αναφέρονται όχι μόνο στον όσιο αλλά και σε άλλα πρόσωπα, συγγενικά του και μη. Η εργασία ολοκληρώνεται με την παράθεση συμπερασμάτων.

Β' Το Εγκώμιο

1. Χειρόγραφη παράδοση και εκδόσεις

Το Εγκώμιο, το οποίο φέρει τον τίτλο «Ἐγκώμιον τοῦ ὁσίου Λεοντίου τοῦ ἐν Ἀχαΐα, οὗ ἡ μνήμη τελεῖται τῇ ια' τοῦ Δεκεμβρίου μηνός», παραδίδεται ατελές μόνο στον Μαρκανό Κώδικα gr. II, cod. 186, (coll 1180), 16^{οο} - 17^{οο} αιώνα, στα φ. 251-256β.

Πρόκειται για έναν σύμμεικτο κώδικα, ο οποίος περιέχει έργα διαφόρων συγγραφέων. Ανάμεσα σε αυτά είναι το έργο του Γρηγορίου Β' Κύπριου, πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως κατά τα έτη 1283-1289, "Ἐκθεσις τοῦ Τόμου τῆς πίστεως κατὰ τοῦ Βέκκου" στα φ. 034-44v. Ο Κώδικας περιέχει, επίσης, το έργο " Κατά των Λατίνων" του Νικήτα Στηθάτου (π. 1000-1090), εκκλησιαστικού συγγραφέα και βιογράφου, στα φ. 064-74. Ακολουθούν έργα που αφορούν στην εκπόρευση του Αγίου Πνεύματος. Συγκεκριμένα, τα έργα του Ιωσήφ Βρυέννιου, λόγιου μοναχού του 15ου αιώνα, "Ἡ Ἁγία Τριάδα" στα φ. 083-98 και "Ἡ ἐκπόρευσις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος" στα φ. 098v-130. Στη συνέχεια, ο Κώδικας περιέχει το έργο του Γεώργιου Γεμιστού Πλήθωνος "Ἡ ἐκπόρευση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος" στα φ. 142-144 και το έργο του Ματθαίου Αγγέλου Πανάρετου, λόγιου κληρικού του 13ου αιώνα, "Ἡ ἐκπόρευση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος" στα φ. 148-153.

Ο Κώδικας περιέχει, ακόμα, το έργο του Ιωάννη Δαμασκηνού (676-749), Βυζαντινού μοναχού και ιερέα, "Ἐκδοσις ακριβῆς τῆς Ὀρθοδόξου πίστεως", στα φ. 081-82v. Στη συνέχεια, στον Κώδικα περιέχονται κάποιες επιστολές, με σημαντικότερες αυτή που ο Γεώργιος /Γεννάδιος Σχολάριος (1400-1473) απέστειλε μάλλον το 1449, προς τον Δημήτριο Παλαιολόγο (1407/8-1470) επιχειρηματολογώντας εναντίον της Ένωσης Ανατολικής και Δυτικής Εκκλησίας (φ.

193-200) και την απαντητική επιστολή του Συμεώνος, αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης (15ος αι.), προς τον Γαβριήλ Πενταπολιτάνο (φ. 134-139).

Είναι φανερό, λοιπόν, ότι ο κώδικας περιέχει κυρίως έργα γνωστών εκκλησιαστικών συγγραφέων της ύστερης βυζαντινής περιόδου που αναφέρονται κυρίως στην εκπόρευση του Αγίου Πνεύματος και δευτερευόντως στα σημεία διαφοροποίησης του ορθοδόξου από το ρωμαιοκαθολικό δόγμα.⁸

Ο Σπυρίδωνας Λάμπρος προέβη σε κριτική έκδοση του εγκωμίου προς τιμή του οσίου Λεοντίου από τον συγκεκριμένο κώδικα, αποκαθιστώντας κατά το δυνατόν τυχόν λάθη. Η κριτική αυτή έκδοση δημοσιεύτηκε μαζί με ορισμένες εισαγωγικές παρατηρήσεις με τις οποίες απέδιδε το κείμενο στον Γεώργιο/Γεννάδιο Σχολάριο, στον Β' τόμο του μνημειώδους έργου του με τον τίτλο «Παλαιολόγεια και Πελοποννησιακά».⁹

2.Κειμενικό Είδος

Το Εγκώμιο που γράφτηκε για τον όσιο Λεόντιο αποτελεί τυπικό παράδειγμα ρητορικού γυμνάσματος.¹⁰ Ήδη από την εποχή του Ερμογένη και του Αφθονίου (3^{ος} αιώνας) είχε αποκτήσει βάσεις το σύστημα των προγυμνασμάτων μέσα στο πλαίσιο της προπαιδείας. Οι μαθητές, ύστερα από τη γραφή και την ανάγνωση των ποιητών, διδάσκονταν τη ρητορική. Βασική αρχή αυτού του συστήματος ήταν η τμηματική επαφή του αρχάριου μαθητή με το άφθονο υλικό της ρητορικής. Με αργά και σταθερά βήματα θα μπορούσε να επιτευχθεί η εξοικείωση των μαθητών με αυτή. Απαραίτητο στοιχείο των προγυμνασμάτων ήταν η συμφωνία τους με τις συνηθισμένες μορφές της ρητορικής παράδοσης.¹¹

Έτσι, διάφορα προγυμνάσματα περιλαμβάνουν πέντε μέρη του λόγου, δηλαδή το *προοίμιον*, η *διήγησις*, η *ἀντίθεσις*, η *λύσις* και ο *ἐπίλογος*.¹² Ανάμεσα στις ομάδες των προγυμνασμάτων συγκαταλέγονται οι μύθοι, το διήγημα, η χρεία, η αναίρεση ή

⁸ Για το περιεχόμενο του κώδικα, βλ. πρόχειρα <https://pinakes.irht.cnrs.fr/notices/cote/70356/> (τελευταία πρόσβαση 22 Ιουλίου 2019).

⁹ Λάμπρος(1912-1924), 161-168.

¹⁰ Πολίτης (1983), 86.

¹¹ Hunger (1987) 160-161.

¹² Hunger (1987) 160-161.

θεμελίωση, ο ψόγος και το εγκώμιο. Όσον αφορά στο τελευταίο, αυτό είναι «έκθεσις τῶν προσόντων ἀγαθῶν», σύμφωνα με τον ορισμό που έδωσε ο Ερμογένης τον 3^ο αιώνα π. Χ. Ο ίδιος σημειώνει ως σταθερά συστατικά του εγκωμίου την αναφορά στην εθνικότητα, το κράτος ή την πόλη, την οικογένεια, τα σημάδια στη γέννηση, την ανατροφή, τις σωματικές και ψυχικές ιδιότητες, το επάγγελμα και τα επιτεύγματα, τις εξωτερικές συνθήκες, την ηλικία, τις συνθήκες θανάτου και τη σύγκριση.¹³

Περνώντας από την αρχαιότητα στους βυζαντινούς χρόνους και την υιοθέτηση μιας διαφορετικής καθημερινότητας με κύριο στοιχείο της τον χριστιανισμό, τα αγιολογικά και υμνογραφικά κείμενα απέκτησαν μεγάλη διάδοση. Η κοινωνία του Βυζαντίου ήθελε να προβάλλει έναν ιδανικό τύπο ανθρώπου και αυτό το επιτύγχανε μέσω του χριστιανισμού. Πρότυπο, λοιπόν, ήταν ο άγιος, τα χαρακτηριστικά του οποίου άλλαζαν κατά τη διάρκεια των χρόνων. Αυτό το είδος λογοτεχνίας, η αγιολογία, αγαπήθηκε πολύ και απέκτησε σταδιακά μεγάλη απήχηση στα λαϊκά στρώματα της κοινωνίας. Ήταν πλέον καθημερινά αναγνώσματα.¹⁴

Κατά τους μέσους χρόνους, τα εγκώμια αποτελούσαν στην πραγματικότητα περίτεχνες ρητορικές κατασκευές που αφορούσαν αγιολογικά θέματα αλλά ακόμα και θέματα της πολιτικής ζωής, όπως για παράδειγμα κάποιες επιδρομές εχθρών και πολιορκίες. Οι συγγραφείς τους, που σε πολλές περιπτώσεις ήταν αττικιστές, διέθεταν άριστη ελληνομάθεια και είχαν ως στόχο να επιδείξουν τη ρητορική τους δεινότητα. Γι' αυτό τον λόγο ένα εγκώμιο επιβαλλόταν να είναι εμπλουτισμένο με ρητορικά σχήματα και λέξεις σπάνιες και εξεζητημένες.¹⁵

Σκοπός του εκάστοτε συγγραφέα ήταν να εξάρει όλες τις πτυχές του εγκωμιαζόμενου προσώπου. Στο προοίμιο, υπογραμμίζεται η σπουδαιότητα του προσώπου και τονίζεται η ανάγκη να τον εξυμνήσει κάποιος σύμφωνα με τον τρόπο που του αξίζει. Γι' αυτό τον λόγο, συνήθως, το εγχείρημα αυτό αντιμετωπίζει πολλές δυσκολίες και ξεπερνά τις δυνατότητες του συγγραφέα.

---

¹³ Hunger (1987) 176-177.

¹⁴ Δετοράκης (1985) 1-2.

¹⁵ Δετοράκης (1985), 15.

3. Συγγραφέας

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, το Εγκώμιο, που γράφτηκε, για να τιμήσει τον όσιο Λεόντιο παραδίδεται ανώνυμο και χωρίς χρονολογική ένδειξη. Έτσι, μια πρώτη προσέγγιση του κειμένου δημιουργεί πολλά ερωτήματα ως προς την ένταξή του στο ιστορικό πλαίσιο αλλά και ως προς τον συγγραφέα του. Η ανωνυμία του συγγραφέα οδήγησε τους ερευνητές να αντιμετωπίσουν προβλήματα ως προς την ανεύρεση της ιστορικής υπόστασης του οσίου. Γι' αυτό οδηγήθηκαν στη διατύπωση υποθέσεων και εκτιμήσεων, άλλοτε με ασφαλή στοιχεία και άλλοτε χωρίς αυτά.

Πρώτος ο Σπυρίδων Λάμπρος, ο εκδότης του κειμένου, υποστήριξε ότι το Εγκώμιο αποτελεί σωζόμενη συγγραφή του Γ. Σχολάριου. Συγκεκριμένα, ο Λάμπρος εκτίμησε ότι το συγκεκριμένο εγκώμιο συντάχθηκε από τον Γεώργιο Σχολάριο, χωρίς όμως να το τεκμηριώνει. Παρόλα αυτά επιχείρησε να επεκτείνει την συγκεκριμένη πρόταση ταύτισης, προτείνοντας ότι ο Σχολάριος είχε γράψει το εγκώμιο αυτό, όταν μαθήτευε πλησίον του Γεμιστού (1350;- 1452). Η άποψη αυτή στηριζόταν κυρίως στο γεγονός ότι το εγκώμιο αποτελεί, όπως θα αναφερθεί στη συνέχεια, προγύμνασμα που κάποιος μαθητής συνέγραψε, ύστερα από υπόδειξη του δασκάλου του. Ο Σχολάριος είχε πράγματι μαθητεύσει πλησίον του Γεμιστού στον Μυστρά, αφού όμως πρώτα είχε ολοκληρώσει τις εγκύκλιες σπουδές στην Κωνσταντινούπολη. Έτσι, λοιπόν, ο Λάμπρος θεώρησε ότι το θέμα του εγκωμίου, ότι δηλαδή έχει αφιερωθεί σε έναν άγνωστο στην Κωνσταντινούπολη άγιο, επιβεβαίωνε τη συγγραφή του στον Μυστρά, όταν μαθήτευε κοντά στον Γεμιστό.¹⁶

Αντίθετα, ο Λίνος Πολίτης αμφισβήτησε την απόδοση συγγραφής του κειμένου στον Σχολάριο, με το σκεπτικό ότι ο Λάμπρος απέδωσε το κείμενο στον Σχολάριο στηριζόμενος, όπως διαγράφεται, σε μια παρασελίδειο σημείωση του Μάξιμου Μαργουνίου (1549 - 1602) στον Κώδικα, χωρίς όμως να παραθέτει το περιεχόμενο της συγκεκριμένης σημείωσης. Ωστόσο, ο Πολίτης έπειτα από προσωπική του έρευνα με τη βοήθεια του τότε διευθυντή της Μαρκιανής βιβλιοθήκης, L. Ferrari, διαπίστωσε ότι δεν υπάρχει καμία τέτοια σημείωση στον Κώδικα.¹⁷ Ωστόσο, αν

¹⁶ Λάμπρος (1983), 61.

¹⁷ Πολίτης (1983), 85.

πραγματικά ο κώδικας στον οποίο περιέχεται το εγκώμιο είχε γραφτεί κατά παραγγελία του Μάξιμου Μαργούνιου, εξηγεί γιατί το εγκώμιο αυτό περιέχεται στον συγκεκριμένο κώδικα.

Ο Μάξιμος Μαργούνιος (1549-1602) είχε εκλεγεί επίσκοπος Κυθήρων και είχε μεταγλωττίσει βίους αγίων σε μια πιο κατανοητή για την εποχή του γλώσσα. Έχοντας καταγωγή από την Κρήτη, υπήρξε σπουδαίος λόγιος στην Βενετία τον 16ο αιώνα. Διέθετε μια βιβλιοθήκη η οποία περιελάμβανε 48 χειρόγραφα και 138 τόμους έντυπων βιβλίων. Ως προς την θεματολογία τους τα έργα του κατατάσσονται στις ενότητες της θεολογίας, της φιλοσοφίας/επιστήμης και των γενικών έργων. Στην βιβλιοθήκη του βρέθηκαν έργα συγγραφέων των πρωτοχριστιανικών χρόνων, όπως για παράδειγμα το "Τὰ εἰς τὸν Τυανέα Ἀπολλώνιον" του Φλάβιου Φιλόστρατου (160-249 μ.Χ.), αλλά και συγγραφέων της μεσοβυζαντινής και υστεροβυζαντινής περιόδου, όπως για παράδειγμα έργα του Συμεών του Μεταφραστή (900-987) και του Ματθαίου Καντακουζηνού (1325-1391). Στην βιβλιοθήκη του βρέθηκαν, επίσης, χειρόγραφα των βυζαντινών συγγραφέων Νικήτα Χωνιάτη (1155-1216) και Γεώργιου Παχυμέρη (1242-1310).¹⁸

Ορισμένα από τα χειρόγραφα και τα βιβλία που υπήρχαν στην βιβλιοθήκη είναι έργα που είτε είχε μεταφράσει και μεταγλωττίσει ο ίδιος ο Μαργούνιος είτε είχε επιμεληθεί την έκδοσή τους.¹⁹ Είχε εκδώσει βίους αγίων μεταγλωττισμένους σε πιο απλή γλώσσα. Έτσι, δεν μπορούμε να αποκλείσουμε την υπόθεση ότι ο Μαργούνιος μπορεί να είχε συγράψει ή πιθανότατα να είχε δώσει την εντολή για την συγγραφή του Κώδικα, που περιέχει, ανάμεσα σε άλλα έργα, το Εγκώμιο για έναν Πελοποννήσιο άγιο. Επίσης, το γεγονός ότι ο Λεόντιος δεν ήταν γνωστός στο ευρύ κοινό ίσως ώθησε τον Μαργούνιο να εξασφαλίσει ένα αντίγραφο του εγκωμίου για να το συμπεριλάβει σε μία μελλοντική συλλογή μεταφρασμένων βίων αγίων.

Το δεύτερο επιχείρημα του Λ. Πολίτη αφορά στην αμφισβήτηση της συγγραφής του έργου από τον Σχολάριο. Οι νεότεροι εκδότες των έργων του Σχολαρίου δεν περιλαμβάνουν το Εγκώμιο στην έκδοσή τους, επειδή θεωρούν ότι

¹⁸ Ζαμπακόλας (2011-2012), 311-315.

¹⁹ Ζαμπακόλας (2011-2012), 319.

δεν είναι δικό του έργο. Βασίστηκαν από τη μια μεριά στη σιωπή του Κώδικα και από την άλλη στο ύφος του Εγκωμίου, που έχει ουσιώδη διαφορά από τα λοιπά σχετικά έργα του Σχολάριου.²⁰

Αν και δεν έχουμε στοιχεία για την ταυτότητα του συγγραφέα, ωστόσο μπορούμε να προβούμε σε ορισμένες παρατηρήσεις σχετικά με την καταγωγή και το μορφωτικό του επίπεδο. Σχετικά με την καταγωγή του μπορούμε να υποθέσουμε ότι καταγόταν από την ευρύτερη περιοχή της Αιγιάλειας. Η λατρεία του οσίου δεν γνώρισε ιδιαίτερη διάδοση και δεν ξεπέρασε τα όρια της συγκεκριμένης περιοχής, κάτι που αποτελεί ένδειξη για την καταγωγή του συγγραφέα αλλά και για την περιοχή όπου γράφτηκε το Εγκώμιο. Θα μπορούσε, βέβαια, να υποστηριχθεί ότι ο συγγραφέας καταγόταν από την Μονεμβασιά, τόπο καταγωγής του οσίου, και για αυτόν τον λόγο του ανατέθηκε το συγκεκριμένο θέμα από τον δάσκαλό του. Το γεγονός, βέβαια, ότι η τιμή του οσίου δεν ήταν γνωστή στη Μονεμβασιά μέχρι και λίγο μετά τα μέσα του προηγούμενου αιώνα είναι προφανές ότι εξασθενεί κάπως το ενδεχόμενο αυτό, χωρίς όμως να το αποκλείει.

Ο συγγραφέας, σύμφωνα με στοιχεία που υπάρχουν μέσα στο κείμενο του Εγκωμίου, ήταν φοιτητής ρητορικής είτε σε κάποια σχολή είτε λάμβανε ιδιωτική εκπαίδευση. Στην αρχή του Εγκωμίου ο συγγραφέας αναφέρει ότι αποτελεί συνήθεια των καθηγητών να εξασκούν τους μαθητές τους σε πρόσφατες υποθέσεις, ώστε να αποκτήσουν δύναμη στον λόγο τους και να οδηγηθούν προς την τέχνη.²¹ Λίγο παρακάτω, αναφέρεται στον καθηγητή του και το θέμα το οποίο του έχει αναθέσει, το οποίο αφορά στον όσιο Λεόντιο. Μάλιστα, αναφέρει ότι άλλες φορές του υποβάλλει να γράψει για άλλες υποθέσεις και τώρα γι' αυτήν.²² Επομένως, ήταν συνηθισμένος και εξασκούταν συστηματικά στην συγγραφή ρητορικών κειμένων. Επίσης, σε ένα άλλο σημείο του Εγκωμίου ο συγγραφέας επισημαίνει ξανά ότι εξασκείται με εντολή του δασκάλου του και χρησιμοποιεί πληθυντικό δηλώνοντας

---

²⁰ Πολίτης (1983), 85.

²¹ Λάμπρος (1983), 63, στ. 1-5: Ἔθος ἐστὶ τοῦτο τοῖς καθηγηταῖς τῶν λόγων κοινόν, τὸ τοὺς ὑφ' αὐτοῖς ταῖς καινοτεραῖς ἐγγυμνάξιν τῶν ὑποθέσεων, λόγου τε δύνάμιν ἐντεῦθεν περιποιουμένους αὐτοῖς πρὸς τε τέχνην ἡρέμα.

²² Λάμπρος (1983), 63, στ. 5-12: τῷ ἐμῷ καθηγεμόνι εἶπερ ἄλλο τι καὶ τοῦτο ἐσπούδασαι. Ἄλλοτε οὖν ἄλλας ὑποθέσεις ὑποβάλλει μοι λόγων, καὶ νῦν τὸν θαυμαστὸν εἰς εὐφημίαν μοι Λεόντιον προὔθετο.

έτσι, ότι δεν ήταν μόνος του αλλά υπήρχαν και άλλοι μαθητές που διδάσκονταν ρητορική και εξασκούσαν μαζί του.²³

Η συγγραφή ενός τέτοιου κειμένου αποτελούσε τμήμα της εξάσκησης των μαθητών. Τα προγυμνάσματα αποτελούσαν μία θεμελιώδη βαθμίδα της ρητορικής σχολικής λειτουργίας και αποτελούσαν το πρακτικό κομμάτι εξάσκησης. Είναι γνωστό ότι η ρητορική αποτέλεσε τη βάση της βυζαντινής παιδείας σε όλη τη διάρκεια της βυζαντινής περιόδου και εντάσσεται μέσα στο γενικότερο πλαίσιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας.²⁴

Η βυζαντινή εκπαίδευση, δημόσια ή ιδιωτική, αρθρώνεται σε τρεις βαθμίδες. Στην πρώτη βαθμίδα διάρκειας τριών χρόνων, δίδασκε ο *γραμματιστής* τη στοιχειώδη εκπαίδευση. Στη δεύτερη βαθμίδα ο δάσκαλος ήταν ο *γραμματικός* ο οποίος δίδασκε την "εγκύκλιο παιδεία". Στην τρίτη βαθμίδα η διδασκαλία ήταν έργο του *ρήτορα* ή του *σοφιστή* και βασικό χαρακτηριστικό της ήταν η ρητορική. Αυτή η ανώτερη εκπαίδευση παρέχόταν κυρίως στους νέους των ισχυρότερων κοινωνικών ομάδων.²⁵ Έτσι, είναι πολύ πιθανό ο συγγραφέας του Εγκωμίου να άνηκε σε μία τέτοια κοινωνική ομάδα αφού η οικογένειά του μπορούσε να του πληρώνει τα δίδακτρα για τις σπουδές του, τα οποία ήταν υψηλά.

Συνήθως, οι σπουδαστές έπρεπε να μετακινηθούν στην πόλη όπου δίδασκε ο δάσκαλος που ήθελαν να παρακολουθήσουν. Σε διάφορα αστικά κέντρα υπήρχαν ανώτερες σχολές όπως για παράδειγμα στην Αθήνα, στην Αντιόχεια, στην Αλεξάνδρεια, στην Πέργαμο κ.α. Το αναμφισβήτητο, όμως, πνευματικό κέντρο του Βυζαντίου υπήρξε η Κωνσταντινούπολη. Στις σχολές αυτές, οι σπουδαστές όφειλαν να εκτελούν μια σειρά από ασκήσεις. Ανάμεσα σε αυτές ήταν η διατύπωση προτάσεων νόμων και η σύνταξη εγκωμίων.²⁶

Υπήρχαν, επίσης, οι σπουδαστές που ήθελαν να προσφέρουν υπηρεσίες στον χριστιανισμό. Αυτοί οι νέοι μπορούσαν να ασχοληθούν περισσότερο με τα

²³ Λάμπρος (1983), 64, στ. 28-29: ἵνα ἡμᾶς ἐγγυμνάση ταῖς τῶν ὑποθέσεων καινοτέραις καὶ παραδοξοτέραις ταῦτ' ἐπιτάττει.

²⁴ Hunger (1987), 160.

²⁵ Γιαννόπουλος-Κατσιαμπούρα-Κουκουζέλη (2000), 338.

²⁶ Γιαννόπουλος-Κατσιαμπούρα-Κουκουζέλη (2000), 339.

αγιολογικά κείμενα για τα οποία ήταν απαραίτητη η μελέτη των αρχαίων. Ήταν ένα μέσο για να διαδώσουν την θρησκεία τους και να υπερασπιστούν την Εκκλησία. Πολλοί, μάλιστα, από αυτούς τους νέους υπήρξαν μαθητές διακεκριμένων διδασκάλων οι οποίοι αναδείχτηκαν στη συνέχεια μεγάλοι πατέρες της ορθοδοξίας.²⁷

Κατά τη διάρκεια του πρώτου αιώνα της παλαιολόγειας περιόδου (1261-1350) η ποιότητα της πνευματικής ζωής γνωρίζει μία συνεχόμενη ανοδική πορεία και ακολουθεί η ανάλογη πορεία και στο μορφωτικό κλίμα. Ο δεύτερος αιώνας (1350-1453) χαρακτηρίζεται από μια ακριβώς αντίθετη κατάσταση. Η πολιτική κατάρρευση και η πτώχευση του κράτους επιδεινώνουν τις συνθήκες διαβίωσης. Αυτή η κατάσταση επηρέασε και τον χώρο της εκπαίδευσης καθώς επήλθε πτώση του μορφωτικού επιπέδου.²⁸

Η παιδεία είχε αποκτήσει κοινωνικό χαρακτήρα και ήταν πλέον ένα μέσο ώστε να διαφοροποιηθεί το ένα άτομο από το άλλο. Κυρίως τα παιδιά μεγάλων και εύπορων οικογενειών ή και κρατικών αξιωματούχων προσπαθούν να εξασφαλίσουν κάποια θέση στο διοικητικό μηχανισμό του κράτους ή της Εκκλησίας. Η εκπαίδευση ήταν το μέσο για να καταφέρουν κάτι τέτοιο.²⁹ Η ρητορική, ειδικά, ήταν ένα πολύ χρήσιμο εργαλείο για τους κρατικούς λειτουργούς. Τους βοηθούσε σε μεγάλο βαθμό να συντάξουν έγγραφα και νόμους. Επίσης, όσοι γνώριζαν την ρητορική τέχνη είχαν ελπίδες για μία σταδιοδρομία στις υπηρεσίες του κράτους καθώς, τόσο η Εκκλησία όσο και το κράτος έδιναν ιδιαίτερο βάρος στη ρητορική εκπαίδευση. Οι υπάλληλοι του κράτους και της Εκκλησίας έπρεπε να διαθέτουν την κατάλληλη εκπαίδευση. Με αυτό τον τρόπο θα διασφαλιζόταν η σταθεροποίηση του κοινωνικού συστήματος.³⁰ Η πνευματική μόρφωση έδινε στον μορφωμένο Βυζαντινό την αίσθηση μίας ανώτερης κοινωνικής θέσης. Λίγοι είναι οι Βυζαντινοί στους οποίους παρατηρείται συνείδηση της γνώσης. Πρόκειται για μια "ελιτ" διανοουμένων η οποία επιζητεί την πνευματική της καταξίωση.³¹

---

²⁷ Γιαννόπουλος-Κατσιαμπούρα-Κουκουζέλη (2000), 340.

²⁸ Μεργιάλη (2015), 461-462.

²⁹ Μεργιάλη (2015), 462.

³⁰ Hunger (1987), 136.

³¹ Μεργιάλη (2015), 464.

Οι βιογραφίες αγίων της εποχής αποτελούν πηγές πληροφόρησης για το εκπαιδευτικό σύστημα, καθώς αποτυπώνουν πολλές φορές το πρόγραμμα σπουδών που ακολούθησαν οι σπουδαστές. Ακόμα, αντλούμε στοιχεία από διαφορετικούς γεωγραφικούς χώρους και κοινωνικούς περιγύρους.³²

Η ρητορική προϋπέθετε ορισμένες ικανότητες και απαιτούσε γνώσεις και δεξιότητες καθώς επίσης την άριστη γνώση των γραμματικών και συντακτικών κανόνων, στοιχεία που μπορούν να παρατηρηθούν στο κείμενο του Εγκωμίου. Ο συγγραφέας έχει γνώση της δομής ενός ρητορικού λόγου διότι ξεκινάει με την εισαγωγή και έπειτα προχωράει στο κύριο μέρος ενσωματώνοντας όλα εκείνα τα στοιχεία που είθισται να αναφέρονται σε ένα ρητορικό κείμενο. Επίσης, μπορεί στη συνέχεια να τοποθετεί τα επιχειρήματά του στον κατάλληλο τόπο. Επιπλέον, όπως γίνεται λόγος παρακάτω, χρησιμοποιεί αττικό ύφος, ένδειξη ότι πρόκειται για έναν μορφωμένο άνθρωπο και κάτοχο κλασικής παιδείας και καλλιέργειας. Τέλος, η χρήση συγκεκριμένων μοτίβων αλλά και λέξεων αποτελούν απόδειξη της αρχαιογνωσίας που διέθετε.

4. Περιεχόμενο

Όπως έχει ήδη αναφερθεί το βυζαντινό κείμενο που αφορά στον όσιο Λεόντιο είναι ένα εγκώμιο. Το εγκώμιο είναι ένα είδος επαινετικού λόγου και σύμφωνα με τους κανόνες που διαμορφώθηκαν από τους Πατέρες του 4^{ου} αιώνα, παρουσιάζει μια συγκεκριμένη τυπική μορφή. Ως λογοτεχνικό κείμενο αποτελείται από το προοίμιο, το κύριο μέρος και τον επίλογο.³³ Το Εγκώμιο για τον όσιο Λεόντιο, όπως έχει ήδη αναφερθεί, δεν έχει σωθεί ολόκληρο, πάρα μόνο η αρχή του. Συγκεκριμένα, σώζεται το προοίμιο και το πρώτο κομμάτι του κυρίου μέρους. Το γεγονός βέβαια ότι το εγκώμιο δεν μας σώζεται ολόκληρο πιθανότατα να σημαίνει ότι δεν γράφτηκε ποτέ ως το τέλος.³⁴

---

³² Μεργιάλη (2015), 465

³³ Δετοράκης (1985), 24.

³⁴ Πολίτης (1983), 87.

Στο Εγκώμιο για τον όσιο Λεόντιο, από τις πρώτες γραμμές ο συγγραφέας γνωστοποιεί ότι η σύνταξη του συγκεκριμένου Εγκωμίου για τον όσιο του ανατέθηκε από τον δάσκαλό του ως ένα προγύμνασμα.³⁵ Μάλιστα, ισχυρίζεται ότι ο δάσκαλός του τον τίμησε δίνοντάς του τη δυνατότητα να αναλάβει αυτό το έργο μεταξύ πολλών άλλων.³⁶ Χωρίς να περάσει σχεδόν καθόλου χρόνος, ο δάσκαλός του του προσέφερε αυτή την υπόθεση των παντοτινών λόγων.³⁷ Ήδη από το προοίμιο κάθε εγκωμίου, ο συγγραφέας γνωστοποιεί το αντικείμενο για το οποίο θα κάνει λόγο και τονίζει την σπουδαιότητα του εγκωμίου. Ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του προοιμίου είναι η προσποιητή αδυναμία του συγγραφέα να συγγράψει εγκώμιο. Το θέμα του εγκωμίου του παρουσιάζεται τόσο σημαντικό και σπουδαίο που ο ίδιος πιστεύει ότι είναι ανάξιος και αδύναμος, για να το αναλάβει. Πολλές φορές γίνεται επίκληση στον όσιο, για να τον ενδυναμώσει πνευματικά. Σε αυτό το σημείο παρατηρείται ένα συχνό μοτίβο, αυτό της παρότρυνσης του συγγραφέα από ένα πρόσωπο, είτε πραγματικό είτε φανταστικό. Τώρα του είχε αναθέσει να τιμήσει τον όσιο Λεόντιο, ο οποίος αγωνιζόταν όσο ήταν δυνατόν υπέρ των ανθρώπων. Όλα όσα θα πεί γ'αυτόν είναι τα πιο ωφέλιμα και τα τιμιότερα.³⁸ Ύστερα, ο συγγραφέας αναφέρεται στη φήμη του οσίου Λεοντίου, σημειώνοντας ότι πριν τιμηθεί στην Πελοπόννησο, τώρα επαινέθηκε με ευπρέπεια σε όλες τις περιοχές που βρίσκονται κάτω από τον ήλιο.³⁹

Στη συνέχεια, αφού γνωστοποιεί το αντικείμενο του λόγου του, δηλώνει την αδυναμία του για τη σύνταξη ενός τέτοιου έργου, θέλοντας έτσι, να κερδίσει την εύνοια των αναγνωστών του.⁴⁰ Πρόκειται για ένα τυπικό μοτίβο που υπάρχει στα αγιολογικά κείμενα, σύμφωνα με το οποίο ο συγγραφέας αναφέρει τις δυσκολίες που υπάρχουν και θεωρεί πως δεν είναι ο κατάλληλος άνθρωπος για να αναλάβει ένα τόσο δύσκολο έργο. Δεν τολμούσε να κάνει την προσπάθεια και συνεχώς ανέβαλε

³⁵ Λάμπρος (1983), 63, στ. 1-2 : Ἔθος ἐστὶ τοῦτο τοῖς καθηγηταῖς τῶν λόγων κοινόν, τὸ τοὺς ὑφ' αὐτοῖς ταῖς καινότεραις ἐγγυμνάζειν τῶν ὑποθέσεων.

³⁶ Λάμπρος (1983), 63, στ. 8: ὃς πρὸς πολλοῖς ἄλλοις οἷς ἀεί με τετίμηκε καὶ τιμᾷ

³⁷ Λάμπρος (1983), 63, στ. 9-10: καὶ καιρὸν σχεδὸν οὐδένα παρήσει, καθ' ὃν οὐ χορηγεῖ τινα ἀεί μοι λόγων ὑπόθεσιν.

³⁸ Λάμπρος (1983), 63, στ. 15-16: καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ τι λέγειν παντὸς μᾶλλον ὠφελιμώτερόν τε καὶ τιμιώτερον.

³⁹ Λάμπρος (1983), 63, στ. 16-18: ὃς πρὶν μὲν τῇ Πελοποννήσῳ πάσης, εἰ καὶ μὴ μόνῃ, κόσμος ἦν οὐ μικρός, νῦν δὲ τῆς ὑφ' ἡλίῳ πάσης καὶ εἴ τις ἄλλος ὑπερκόσμιος κόσμος καὶ ὑψηλός καὶ τοῖς ὑψηλοτέροις ὄντως κοσμοῦμενος κάλλεσι.

⁴⁰ Λάμπρος (1983), 64, στ. 3 : ἐγὼ τε τὰ περὶ λόγους ἀσθενῆς παντὸς μᾶλλον

και απέφευγε να φέρει εις πέρας αυτό το έργο.⁴¹ Ισχυρίζεται πως αδυνατεί να μιλήσει για τον όσιο και χαρακτηρίζει αλαζόνα και φιλόδοξο κάποιον που εμπιστεύτηκε σε αυτόν ένα τόσο σημαντικό έργο.

Ακολουθως, παραθέτει τον λόγο που τον έκανε να αλλάξει γνώμη και να υπακούσει στην εντολή του δασκάλου του. Χρησιμοποιώντας το επιχείρημα ότι η απείθεια δεν είναι αρετή και ότι αντίθετα η πειθώ είναι χρέος και όλων και δικό του, αποφασίζει να καταβάλει κάθε δυνατή προσπάθεια,για να διεκπεραιωθεί το έργο αυτό.⁴² Μάλιστα, αναφέρει τον Παύλο, ο οποίος προστάζει την υπακοή. Η πειθώ είναι χρέος όλων και πόσο μάλλον του ίδιου, διότι αυτός επιλέχθηκε να συντάξει αυτό το τόσο σπουδαίο έργο και έχει προτιμηθεί να είναι επικεφαλής από τα άνωθεν.⁴³ Απαραίτητο στοιχείο για να γίνει αυτό, όπως αναφέρει, είναι η συμμετοχή των επουράνιων δυνάμεων και του οσίου στη διόρθωση των λεγόμενων του.⁴⁴ Ο συγγραφέας ζητάει, λοιπόν, τη βοήθεια του οσίου, ώστε εκείνος να τον καθοδηγήσει και, αν χρειάζεται, να διορθώσει τα λεγόμενά του, κάτι που είναι ένα τυπικό μοτίβο σε τέτοιου είδους κείμενα. Χωρίς αυτή τη συμμαχία, όπως αναφέρει, δεν θα καταφέρει αυτό τον άθλο.⁴⁵

Συνεχίζοντας στο προοίμιο και πριν ξεκινήσει το κύριο μέρος του Εγκωμίου του, ο συγγραφέας δεν παραλείπει να αναφερθεί στους δύο λόγους για τους οποίους του ανατέθηκε η συγγραφή του εγκωμίου: αφενός στην προτροπή του δασκάλου του να εξασκηθεί στις πιο πρόσφατες και παράδοξες υποθέσεις⁴⁶ και αφετέρου να λειτουργήσει ο λόγος του ως βοήθημα και εφόδιο για την κατάκτηση του χριστιανικού πόθου.⁴⁷ Εκφράζει την ελπίδα ότι ο άγιος θα αποτελέσει για τους συγχρόνους του πρότυπο προς μίμηση.⁴⁸

Ένα σημείο που είναι άξιο σχολιασμού είναι εκείνο στο οποίο γίνεται αναφορά

⁴¹ Λάμπρος (1983), 63, στ. 27-28: ὄκνουν τὴν ἐγχείρησιν καὶ ἀνεβαλλόμεν καὶ παντοῖος ἐγνόμεν, ἴν' ἀποφυγεῖν δυνηθεῖν.

⁴² Λάμπρος (1983), 64, στ. 11-14 : Ἐπεὶ δ' οὐκ ἀγαθὸν ἡ ἀπείθεια...πείθεσθαι καὶ ὑπέκειν, ἐμοὶ δὲ παντὸς μᾶλλον τῶ νῦν ἐπιτάττοντι τὸ εὐπειθεῖν ἐστὶν ὀφειλόμενον.

⁴³ Λάμπρος (1983), 64, στ. 19: ὑπὲρ αὐτοῦ τι λέγειν ἄνωθεν χορηγήσει προηρημένοις.

⁴⁴ Λάμπρος (1983), 64, στ. 20 : ἵνα τοῖς ὑφ' ἡμῶν λεγομένοις ἐπιβάλη χεῖρα διορθουμένην.

⁴⁵ Λάμπρος (1983), 64, στ. 21-22: ἄνευ γὰρ τοιαύτης συμμαχίας οὐχ οἷοι ἡμεῖς τοιοῦτον ἄθλον διενεγκεῖν.

⁴⁶ Λάμπρος (1983), 64, στ. 28-29 : ἴν' ἡμᾶς ἐγγυμνάσει ταῖς τῶν ὑποθέσεων καινοτέραις καὶ παραδοξοτέραις.

⁴⁷ Λάμπρος (1983), 65, στ. 29-30: ἀλλὰ τὸν πόθον ἀφοσιούμενοι, τὸν παρόντα λόγον ἐνεστησάμεθα.

⁴⁸ Λάμπρος (1983), 65, στ. 1-2: δεικνὺς οἷους χρῆ παράδειγμα τοῦ βίου ποιεῖσθαι.

στον αποδέκτη του κειμένου. Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί την λέξη "ἀκροαταί", στοιχείο που δείχνει ότι το κείμενο προοριζόταν να διαβαστεί ώστε να εισακουσθεί από τους πιστούς.⁴⁹ Λίγο παρακάτω, αναφέρει ότι ο λόγος αυτός ακούγεται από όσους βρίσκονται τώρα εκεί αλλά απευθύνεται και σε εκείνους τους ακροατές που θα έρθουν μέσα στο χρόνο.⁵⁰

Επίσης, στο κείμενο του Εγκωμίου χρησιμοποιείται συχνά η λέξη "ἀρετή",⁵¹ η οποία σχετίζεται άμεσα με κείμενα της αρχαίας Ελλάδας και δείχνει ταυτόχρονα την κλασική παιδεία του συγγραφέα. Ο Ησίοδος παρουσιάζει την αρετή, με κατεξοχήν ηθικό υπόβαθρο, στο έργο του " Έργα και Ημέραι".⁵² Η αρετή συντελείται στον αδιάκοπο αγώνα του απλού ανθρώπου με τη σκληρή γη και τα στοιχεία της φύσης. Η ιδέα της "αρετής" κατά τον Ησίοδο, περικλείει τόσο την προσωπική ικανότητα της εργασίας όσο και τα συνεπακόλουθα αυτής, που είναι ο πλούτος, η φήμη και η κοινωνική καταξίωση.⁵³

Το κύριο μέρος κάθε εγκωμίου περιλαμβάνει, κατά κανόνα, δέκα ενότητες. Πρώτο και σημαντικό στοιχείο είναι η πατρίδα, το έθνος και η πόλη γεννήσεως του προσώπου που εγκωμιάζεται. Ακολουθεί η οικογένεια ή αλλιώς το γένος του, πληροφορίες σχετικά με τη γέννησή του, τη φύση του, την ανατροφή και την παιδεία του. Έπειτα, αναφέρονται τα επιτηδεύματα που μπορεί να έχει κάνει, οι πράξεις του, τα σχετικά με την τύχη του, ενώ αρκετές φορές αυτό το μέρος του εγκωμίου τελειώνει με συγκρίσεις διαφόρων ειδών. Σε κάθε εγκώμιο υπάρχει η δυνατότητα να παραλείπονται στοιχεία για τα οποία υπήρχε άγνοια ή τα οποία δεν ήταν άξια λόγου. Αυτό βασιζόταν αποκλειστικά στην κρίση του συγγραφέα.⁵⁴

Σύμφωνα, λοιπόν, με τις ρητορικές προδιαγραφές, στην αρχή του κυρίου

⁴⁹ Λάμπρος (1983), 65, στ. 17-19: και τὸ αὐτὸς ἐπαίνων τυγχάνειν καὶ ἐγκωμίων, οὐχ ἵνα ἐνδοξότερος ἐντεῦθεν ἀναφανῆ, ἀλλ' ἵν' οἱ τε τιμῶντες αὐτὸν ἀγιάζονται οἱ τ' ἀκροαταὶ τῶν λόγων οὕτω πρὸς ἀρετὴν ὑπαλείφονται.

⁵⁰ Λάμπρος (1983), 66, στ. 1-3: τῶν αὐτοῦ τοῦ λόγων ἀκροωμένου, ὅσοι τε νῦν πάρεστε σφίσι καὶ ὅσοι χρόνω συνέσεσθε ὕστερον, αὐτῶν ἀκροάσασθαι.

⁵¹ Λάμπρος (1983), 63, στ. 4: ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι, στ. 21: ὑφηγητῆς ἀρετῆς, 65, στ. 1: ἀρετὴν ἐμβιβάζων ἡρέμα, 19: πρὸς ἀρετὴν ὑπαλοίφονται κ.α.

⁵² Ησίοδος, Έργα και Ημέραι, 289-292: "τῆς δ' ἀρετῆς ἰδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν ἀθάνατοί· μακρὸς δὲ καὶ ὀρθιος οἶμος ἐς αὐτὴν καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον' ἐπὴν δ' εἰς ἄκρον ἵκηται πέλει, χαλεπὴ περ ἐοῦσα. (Μπροστά στην ἀρετὴ οἱ ἀθάνατοι θεοὶ ἔβαλαν τὸν ἰδρῶτα. Ὁ δρόμος δε πρὸς αὐτὴν εἶναι μακρὺς καὶ ἀνηφορικὸς καὶ στην ἀρχὴ ἀνόμαλος. Ὄταν, ὅμως, πλησιάζει πρὸς τὸ τέλος, ἀπὸ ἐκεῖ πια γίνεται εὐκόλος, ἀπὸ δύσκολος που ἦταν πρὶν.)

⁵³ Ησίοδος, Έργα και Ημέραι, 286, 863.

⁵⁴ Δετοράκης (1983), 24.

μέρους παρουσιάζονται στοιχεία για το γένος, την πατρίδα και την μόρφωση του προσώπου. Αυτά τα δύο στοιχεία εκθειάζονται ως δύο βασικές συντεταγμένες για την κοινωνική θέση ενός προσώπου. Το κείμενο δεν σώζεται ακέραιο ώστε να γνωρίζουμε αν παρουσιάζει το σύνολο ή όχι των ενοτήτων αυτών. Ωστόσο, το σωζόμενο τμήμα περιέχει μόνο τις ακόλουθες ενότητες, δείχνοντας ότι ο συγγραφέας αναρμονίζεται με τις βασικές ρητορικές προδιαγραφές.

Αρχικά, προσπαθεί να προβληματίσει τον αναγνώστη σχετικά με τα κριτήρια, βάσει των οποίων μπορούμε να χαρακτηρίσουμε κάποιον αγαθό άνθρωπο. Ο ίδιος υποθέτει τι θα γινόταν αν οι άνθρωποι χαρακτηρίζονταν με κριτήριο την καλή και λαμπρή πατρίδα και το γένος τους. Έτσι, αγαθός θα ήταν μόνο αυτός που αξιώθηκε να έχει λαμπρή πατρίδα και θα επαινείτο γι' αυτό και όχι για την αγαθή του προαίρεση. Δεν θα μιλούσε κανείς για τις καλές του πράξεις, αφού τα καλά θα ταίριαζαν περισσότερο στην πατρίδα του και στους γενάρχες του.⁵⁵ Συνεχίζοντας τον συλλογισμό του αναφέρει ότι πολλοί άνθρωποι, παρ' όλο που γεννήθηκαν από μη αγαθούς γονείς σε φαύλη πατρίδα, ωστόσο είναι περισσότερο ενάρετοι και αγαθοί σε σχέση με εκείνους που γεννήθηκαν από αγαθούς γονείς σε ξακουστή πατρίδα. Επομένως, υποστηρίζει ότι δεν θα ήταν ούτε εύλογο, αλλά ούτε και αναγκαίο να επαινεί κανείς μόνο όσους υπερηφανεύονται για τέτοια πράγματα, ενώ να καταφρονεί τους άλλους, παρά τον άριστο χαρακτήρα και προσθέτει ότι, αν κρίνεται κάποιος με αυτόν τον τρόπο τότε θα ατιμάζονταν οι καλοί και θα επαινούνταν οι φαύλοι μόνο και μόνο λόγω του γένους τους.

Στη συνέχεια, χρησιμοποιεί σύγκριση, λέγοντας πως κάτι παρόμοιο συμβαίνει με όσους υπερηφανεύονται για τα ξένα ενδύματα με τα οποία κοσμούνται ή για τα πολυτελή φαγητά που παραγγέλνουν.⁵⁶ Ολοκληρώνοντας τον συλλογισμό του, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ο νόμος δεν θα πρέπει να αναζητείται παντού, αλλά μόνο στα κοσμικά πράγματα, όπου είναι αναγκαίος, εφόσον για τα ιερά ο έπαινος

---

⁵⁵ Λάμπρος (1983), 66, στ. 7 -8, *εἰ μὲν γὰρ ἐξ ἀνάγκης ἦν τὸν ἀγαθῆς πατρίδος καὶ λαμπρᾶς καὶ γένους ἠὲ μοιρηκότα τοιούτου τοῦτον εἶναι μόνον ἀγαθόν, τοὺς δὲ λοιποὺς οἴου ἂν τύχοιεν γένους τε καὶ πατρίδος, τοιούτους καὶ αὐτοὺς ἀναλόγως ὑπάρχειν.*

⁵⁶ Λάμπρος (1983), 66, στ. 24-26 : *ἀτιμασθήσεται δὲ τὸ χρηστὸν ἢ παραπλήσιον ἂν εἶημεν πεποιηκότες τοῖς ἀλλοτριῶσις ἱματίοις ἐγκοσμουμένοις ἢ τοῖς πολυτελεῖ δαῖτά.*

σχετίζεται με τον τρόπο ζωής κάποιου.⁵⁷

Ωστόσο, ο συγγραφέας τονίζει πως θέλει να είναι σαφής και να ακολουθήσει τον νόμο των εγκωμίων, για να μη φανεί πως δεν μπορεί να το κάνει αυτό. Σε αυτό το σημείο χρησιμοποιεί δύο μεταφορές. Πρώτα τη μεταφορά του επαίνου με στεφάνι⁵⁸ και έπειτα τη μεταφορά του λόγου με στεφάνι που υφαίνεται.⁵⁹

Σε αυτό το σημείο πιθανότατα τελειώνει ο πρόλογος του συγγραφέα και ξεκινάει το κύριο μέρος, δεδομένου ότι γίνεται αναφορά στο γένος, την πατρίδα και την παιδεία του εγκωμιαζόμενου προσώπου. Έτσι, με μια ρητορική ερώτηση αποκαλύπτει την πατρίδα του οσίου, την Πελοπόννησο.⁶⁰ Εγκωμιάζεται τόσο για το μέγεθος και το κάλλος της όσο και για την ευφορία της γης της. Ο λαός εκεί ήταν δωρικός. Οι Δωριείς ήταν ελληνικό γένος που ευδοκίμησε από παλιά εκεί και έκανε πολλά αξιομνημόνευτα πράγματα.⁶¹ Η πόλη από την οποία καταγόταν ήταν η Μονεμβασιά, που παλαιότερα αποκαλούνταν Επίδαυρος. Επίσης, γίνεται μνεία στο παλαιότερο όνομα της Μονεμβασιάς, το οποίο ήταν Επίδαυρος ή αλλιώς Επίδαυρος Λιμηρά, όπως αποκαλείται σήμερα.⁶²

Έχοντας γίνει, λοιπόν, αναφορά στην πατρίδα του οσίου, σειρά έχει η μνημόνευση των γονέων του. Ο πατέρας του ονομαζόταν Ανδρέας και η μητέρα του Θεοδώρα. Επρόκειτο για μια ευγενή οικογένεια της Μονεμβασιάς η οποία ήταν πλούσια όχι μόνο υλικά αλλά κυρίως ψυχικά διαθέτοντας μεγάλη ευσέβεια και πόθο για τον Θεό.⁶³ Ο πατέρας του ήταν άρχοντας ολόκληρης της Πελοποννήσου και ιδανικό πρότυπο για τον Λεόντιο.⁶⁴

Στη συνέχεια, γίνεται λόγος για την εκπαίδευση που έλαβε ο Λεόντιος. Εφόσον ανατράφηκε άριστα από τους γονείς του για να κατακτήσει την αρετή, όταν έφτασε

⁵⁷ Λάμπρος (1983), 66, στ. 29-31 : Διὸ μὴ πανταχοῦ ζητητέον τὸν νόμον... ἂν δ' ἔστιν οὐ καὶ ζητητέον ἐξ ἀνάγκης αὐτόν, τοῖς ἔξω τῶν προθύρων τῶν ἱερῶν ἀπορρίψομεν.

⁵⁸ Λάμπρος (1983), 66, στ. 34-37 : ὁ τῆς εὐφημίας αὐτοῖς πλεκτέος στέφανος, τὴν τῆς εὐφημίας περιπλέξει στεφάνην.

⁵⁹ Λάμπρος (1983), 67, στ. 3 : τὸν τοῦ λόγου στέφανον ὑφαντέον.

⁶⁰ Λάμπρος (1983), 67, στ. 5 : Τίς οὐκ οἶδε τὴν τοῦ Πέλοπος, πόση μὲν εἰς μέγεθος, εἰς δὲ κάλλος ὄση, ποδαπὴ δ' εἰς εὐφορίαν πραγμάτων ὁπόσοις τε βρῦει τοῖς ἀγαθοῖς ὅσα τε ἄλλα καὶ οἷς θεὸς θεραπεύεται;

⁶¹ Λάμπρος (1983), 67, στ. 8 : μοῖρα ἢ Δωριέων. Γένος οἱ Δωριεῖς ἑλληνικόν.

⁶² Λάμπρος (1983), 67, στ. 11-13 : Πόλις ἢ νῦν μὲν Μονεμβασία λεγομένη, τὸ πάλαι δ', εἴ γε καλῶς ἔχω μεμνήσθαι, Ἐπίδαυρος καλουμένη.

⁶³ Λάμπρος (1983), 67, στ. 14-15 : Πατέρες δὲ αὐτῷ περιφανεῖς μὲν τὸ γένος, περιφανέστεροι δὲ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὸν εἰς θεὸν πόθον.

⁶⁴ Λάμπρος (1983), 67, στ. 29 : Ἄρχων δὲ ξυμπάσης ὁ Ἀνδρέας τῆς Πελοποννήσου.

στην κατάλληλη ηλικία, δέχτηκε τα μαθήματα και οι γονείς του τον εμπιστεύθηκαν σε διδασκάλους. Σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα έμαθε όλα για όσα οι υπόλοιποι συνομήλικοί του κάνουν να μάθουν σε πολλαπλάσιο χρονικό διάστημα. Παρουσίαζε τη δεκτικότητα να λάβει την θύραθεν παιδεία και να διδαχθεί την ελληνική γλώσσα. Επίσης, μελέτησε τις Γραφές και διερεύνησε όλους τους θησαυρούς της «θείας» μελέτης.⁶⁵ Ακολουθεί μία παρομοίωση της αναζήτησης των θησαυρών της θείας μελέτης με την αναζήτηση μετάλλων και χρυσού, η οποία όμως δεν ολοκληρώνεται.⁶⁶

Σε αυτό το σημείο το εγκώμιο σταματά απότομα. Όπως έχει ειπωθεί, είτε δεν σώζεται η συνέχειά του είτε δεν ολοκληρώθηκε. Ωστόσο, περισσότερα στοιχεία για την ζωή και την δράση του οσίου δίνονται στον Βίο του.

5. Γλωσσικές και υφολογικές παρατηρήσεις

Η γλώσσα του εγκωμιαστή είναι αρχαϊζουσα μεσαιωνική ελληνική, η λόγια γλώσσα των Βυζαντινών. Καθώς στηρίζεται στην αττική διάλεκτο, επιζητεί το περίτεχνο και εξεζητημένο ύφος. Όπως τα περισσότερα κείμενα αυτού του είδους, απευθυνόταν κυρίως στο μορφωμένο κοινό, το οποίο είχε ειδική κατάρτιση και διέφερε από τον απλό καθημερινό άνθρωπο. Ο λόγος είναι σύνθετος και περίπλοκος, ενώ το ύφος επίσημο και μεγαλόπρεπο.

Από την πλευρά της γραμματικής, το εγκώμιο παρουσιάζει τα παρακάτω στοιχεία:

α) χρήση νέων μεταβατικών λέξεων και συγκεκριμένα ευρεία χρήση των λέξεων "έντεϋθεν", "διὰ τοῦτο", "κάντεϋθεν".⁶⁷

β) χρήση αρκετών παραθετικών επιθέτων και επιρρημάτων.⁶⁸

⁶⁵ Λάμπρος (1983), 68, στ. 36-38 : τρέφεται τε παρ' αὐτοῖς ὡς εἰκὸς τὸν ἐκ τοιούτων τρέφεσθαι φύντα, καὶ ὑπ' αὐτοῖς παιδόμεν τὰ ἐς ἀρετὴν διαπλάττεται, 69, στ. 4-7 : Ὡς δ' ἰκανῶς αὐτῷ τὰ τῆς θύραθεν εἶχε παιδείας καὶ τὴν ἑλληνίδα γλῶτταν καὶ ἐυγενὴ προσηκόντως πεπαίδευτο καὶ μαθημάτων ἦν πλήρης τῶν ἕξωθεν, οὕτως ἑαυτὸν ἤδη μελέτη θεία ἐκδέδωκεν καὶ τῇ ἱερᾷ Γραφῇ ἐνεφιλοσόφησε.

⁶⁶ Λάμπρος (1983), 69, στ. 9-11: τῇ ἱερᾷ Γραφῇ ἐνεφιλοσόφησε καὶ τὸν ἐναποκείμενον αὐτῇ θησαυρὸν ἀκριβέστερον διηρευνήσατο ἢ οἱ τὸν χρυσὸν ἀνορύττοντες τὰ κατὰ γῆν μέταλλα καὶ τὴν χρυσίτην γῆν λεγομένην, οὐ πολὺ εἰκὸς ἐνεῖναι τὸ ψῦγμα, καὶ ὄπλισεν αὐτὸν ἐντεϋθεν ὄπλοις οὐ τοῖς ἐκ χαλκοῦ καί.....

⁶⁷ Λάμπρος (1983), σελ. 63 - στ.3: "έντεϋθεν", σελ.64 - στ.6: διὰ τοῦτο, σελ.65 - στ.9: διὰ τοῦτο, σελ. 65 - στ.17: ἐντεϋθεν, σελ. 65 - στ. 35: διὰ τοῦτο, σελ. 66 - στ.10: ἐντεϋθεν, σελ. 66 - στ.37: κάντεϋθεν καὶ σελ. 69 - στ. 11: ἐντεϋθεν.

⁶⁸ Λάμπρος (1983), σελ.63 - στ.15: μᾶλλον, σελ. 63 - 16: ὠφελιμώτερόν τε καὶ τιμιώτερον, σελ. 64 - στ.29: καινοτέραις τε καὶ παραδοξοτέραις, σελ. 65 - στ.13: καιριωτέροις, σελ. 65 - στ.23: ἀτιμωτέρα, σελ. 67 - στ.15:

γ) επαναλήψεις στη χρήση της οριστικής αντωνυμίας "μόνος".⁶⁹

Από την άποψη των συντακτικών προτιμήσεων του εγκωμιαστή έχουν παρατηρηθεί τα παρακάτω:

α) χρησιμοποιούνται πολλές υποθετικές προτάσεις αρκετές εκ των οποίων είναι ελλειπτικές προτάσεις.⁷⁰

β) παθητική σύνταξη.⁷¹

γ) χρήση μακροπερίοδου λόγου.

δ) το ρήμα "έχω" συντάσσεται με απαρέμφατο.⁷²

Σχετικά με τα σχήματα λόγου που υπάρχουν στο κείμενο, τα οποία υποστηρίζουν το ρητορικό ύφος του εγκωμιαστή έχουν παρατηρηθεί τα παρακάτω:

α) Συχνά είναι τα "παράλληλα" κυρίως με την μορφή των "μέν – δε", τα οποία δείχνουν την νοηματική αντίθεση μεταξύ των δυο σκελών.⁷³

β) Άλλη νοηματική αντίθεση σχηματίζεται με την άρνηση στο α' μέρος και τον σύνδεσμο "αλλά" στο β' μέρος.⁷⁴

γ) Υπάρχουν δυο ρητορικές ερωτήσεις, με τις οποίες ο συγγραφέας επιχειρεί να προβληματίσει τον αναγνώστη και να τον καθοδηγήσει στο υπονοούμενο συμπέρασμα.⁷⁵

δ) Συχνό είναι και το ομοιοτέλετο, καθώς δυο ή και παραπάνω κοντινές λέξεις καταλήγουν με την ίδια συλλαβή.⁷⁶

ε) Επίσης, παρατηρείται ετυμολογικό σχήμα, σύμφωνα με το οποίο, λέξεις που

περιφανέστεροι κ.α.

⁶⁹ Λάμπρος (1983), σελ.63 – στ.14: μόνον, σελ. 63 – στ.17: μόνη, σελ.63 – στ. 20: μόνον, σελ.63 – στ. 25: μόνην.

⁷⁰ Λάμπρος (1983) , σελ. 63 – στ.17: εἰ καὶ μὴ μόνη, κόσμος ἦν οὐ μικρός, σελ. 64 – στ. 25: Εἰ δ' ἢ μὲν ὑπόθεσις τῶν λόγων οὕτω λαμπρά, φαῦλοι δ' ἡμεῖς τὰ εἰς λόγους κ.α.

⁷¹ Λάμπρος (1983), σελ. 65 – στ. 12: ἥδεται, σελ.65 – στ. 31: εἴλετο, σελ. 65 – στ. 31: ἀπετάξατο κ.α.

⁷² Λάμπρος (1983) σελ. 67 – στ. 12: ἔχω μεμνήσθαι, σελ. 66 – στ. 20: ἔχωσι ἐμφιλοτιμεῖσθαι.

⁷³ Λάμπρος (1983), σελ. 64 – στ. 25 -26: ἢ μὲν ὑπόθεσις... φαῦλοι δ' ἡμεῖς, σελ. 66 -στ. 16 -17: οὐκ ἀγαθῶν μὲν,... φαῦλη δέ.

⁷⁴ Λάμπρος (1983) σελ. 63, στ.20: οὐκ ἐμοὶ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ.,σελ. 54,στ.2: μὴ ὅτι γε τοῦ κατ' ἐμέ, ἀλλὰ καί., σελ.65, στ. 17 -18: οὐχ ἴνα..., ἀλλ' ἴνα., σελ. 65,στ. 28 -29: Οὐ γάρ..., ἀλλὰ τὸν πόθον., σελ 68,στ.4-5, μὴ ἐπιβάλλων μῆτε μὴν..., ἀλλὰ...,

⁷⁵ Λάμπρος (1983) σελ.64, στ.4-6: τίς ἂν ἐπὶ τοῦ παρόντος γενοίμην μετὰ παρασκευῆς οὐ λαμπρᾶς πρὸς οὕτω// λαμπρὸν ἀγῶνα κελευόμενος ἀποδύεσθαι; καὶ σελ. 67, στ. 5 -6: Τίς οὐκ οἶδε τὴν τοῦ Πέλοπος, πόση μὲν εἰς μέγεθος, εἰς δὲ κάλλος ὄση, ποδαπὴ δ' εἰς εὐφορίαν πραγμάτων ὀπόσις τε βρῦει τοῖς ἀγαθοῖς ὅσα τε ἄλλα καὶ οἷς θεὸς θεραπεύεται;

⁷⁶ Λάμπρος (1983) σελ. 63, στ.12 -13: πολιτευσάμενον... ἀμιλλησάμενον, σελ. 63, στ. 16: ὠφελιμώτερόν... τιμιώτερον., σελ. 64, στ. 29: καινοτέραις ... παραδοξοτέραις., σελ. 66, στ. 1: ἀκροωμένου...προσιεμένου.

βρίσκονται σε μια πρόταση προέρχονται ετυμολογικά από την ίδια ρίζα.⁷⁷

στ) Συχνό είναι και το σχήμα λόγου της επανάληψης.⁷⁸

ζ) Τέλος, χρησιμοποιούνται δύο μεταφορές, η μεταφορά του επαίνου με στεφάνι και η μεταφορά του λόγου με στεφάνι που υφαίνεται.⁷⁹

Σχετικά με τα φωνολογικά χαρακτηριστικά έχουν παρατηρηθεί τα παρακάτω:

α) Αττικοί τύποι λέξεων: γλῶτταν (στ.25,σελ.63), κρεῖττον (στ.1,σελ.64), ἦττον (στ.7,σελ.64), ἐπιτάττοντι (στ.14,σελ.64), ἐπιτάττων (στ.26,σελ.64), ἐπιτάττει (στ.30,σελ.64), κρείττονος (στ.34,σελ. 64), ἐπιτάττει (στ.36,σελ.64), τοῦλαττον (στ.13,σελ. 65), ξυμπάσης (στ.29,σελ.67), διαπλάττεται (στ.38,σελ. 67), ἤρμοττεν (στ.19, σελ.68), διαπλαττόμενος (στ. 26, σελ. 68), γλῶτταν (στ. 6, σελ. 69), ἀνορύττοντες (στ.9,σελ. 69).

β) Κράση/Συναίρεση: κἀντεῦθεν (στ.37,σελ.66), ἐνεῖναι (στ.24,σελ. 65), καῖτοι (στ.22,σελ.66), κἀκεῖνοι (στ.28,σελ.66), τᾶλλα (στ.9, σελ.68), ἐνεῖναι (στ. 11, σελ. 69)

γ) Χρήση των τύπων γινομ- : ἐγινόμην (στ.1,σελ. 64), γίνεσθαι (στ. 16, σελ. 65), γινομένων (στ.33, σελ. 65), γινομένοις (στ.37,σελ. 65), γινόμενοι (στ.4,σελ. 66), γινόμενον (στ.17,σελ. 68).

Γ' Ο Βίος

1. Εκδόσεις

Το δεύτερο αγιολογικό κείμενο από το οποίο αντλούμε πληροφορίες για τον όσιο Λεόντιο είναι ο Βίος του. Το πρωτότυπο κείμενο του βίου λανθάνει προς το παρόν, γεγονός που οπωσδήποτε υποδεικνύει και την περιορισμένη διάδοση της τιμής του. Έχουμε, όμως, στη διάθεσή μας τον επεξεργασμένο από τον όσιο Νικηφόρο τον Χίο (1750-1821) βίο του οσίου. Ο Νικηφόρος ο Χίος επεξεργάστηκε γλωσσικά τον βίο του οσίου Λεοντίου, που γνώριζε από άγνωστο σε εμάς

⁷⁷ Λάμπρος (1983) σελ. 63, στ. 8: τετίμηκε καὶ τιμᾶ, σελ. 63, στ. 18: ὑπερκόσμιος κόσμος καὶ ὑψηλὸς καὶ τοῖς ὑψηλοτέροις., σελ. 67,στ.14 – 15: περιφανεῖς..., περιφανέστεροι..., περιφάνειαν., σελ. 68,στ. 17: ἠττᾶσθαι,... ἦτταν.

⁷⁸ Λάμπρος (1983), σελ. 64,στ. 9: ὑπὲρ ἐμέ, ἐμέ τε καὶ τὴν κατ' ἐμέ..., και σελ. 68, στ. 8 -9: μόνου τιμίου,μόνου λυσιτελοῦς, μόνου μονίμου.

⁷⁹ Λάμπρος (1983) σελ. 66, στ. 35 -40: ὁ τῆς εὐφημίας αὐτοῖς πλεκτέος στέφανος..., τῆς εὐφημίας περιπλέξαι στεφάνην..., τὸν τοῦ λόγου στέφανον ὑφαντέον.

χειρόγραφο, ώστε να γίνει πιο προσιτός στο θρησκευτικό κοινό της εποχής. Η επεξεργασμένη εκδοχή του βίου συμπεριλήφθηκε σε μία από τις σημαντικότερες έντυπες συλλογές αγιολογικών κειμένων του 19ου αιώνα, στο *Νέον Λειμωνάριον*.⁸⁰

Αυτή η συλλογή περιέχει βίους αγίων καθώς και παλιά και νέα μαρτύρια συλλεχθέντα από τον τότε αρχιεπίσκοπο Κορίνθου Μακάριο Νοταρά (1731-1805), τον Νικηφόρο τον Χίο (1750-1821) και τον Αθανάσιο Πάριο (1722-1813). Το *Νέον Λειμωνάριον* εκδόθηκε για πρώτη φορά στη Βενετία το έτος 1819. Το συλλογικό έργο περιλαμβάνει αρχικά δύο επιγράμματα του Νικηφόρου του Χίου και μία προαναφήνηση του Αθανάσιου του Πάριου. Στη συνέχεια, συμπεριλαμβάνονται δέκα ακολουθίες οσίων, δώδεκα Βίοι, εννέα μαρτύρια και δύο αθλήσεις. Ανάμεσα στους βίους εμπεριέχεται ο Βίος των: Αυξιβίου του Θαυματουργού αρχιεπισκόπου Σόλων, Βαρνάβα από την Αθήνα, Ταρασίου αρχιεπισκόπου Κωνσταντινούπολης, Χριστοδούλου του Θαυματουργού, Σίμωνος του Αθωνίτου, Παρασκευής της νέας, Μακαρίου του Νέου κ.α. Ακόμα, υπάρχει μέσα στη ήδη υπάρχουσα συλλογή ένα τμήμα το οποίο συμπεριλαμβάνει τις ιστορίες των αγίων. Όπως αναφέρεται, αυτό γίνεται για να μπορεί ο αναγνώστης να χωρίσει το βιβλίο σε δύο για να μπορεί να μεταχειρίζεται εύκολα τις ακολουθίες και τις ιστορίες των αγίων. Τέλος, η έκδοση αυτή περιέχει συναξάρια όλων των Κυριακών και των επίσημων ημερών, τα οποία έχει μεταφράσει ο Αθανάσιος ο Πάριος.

Τα κείμενα που επεξεργάστηκε ο Νικηφόρος ο Χίος στο *Νέον Λειμωνάριον*, ανάμεσα σε αυτά και ο Βίος του οσίου Λεοντίου, εκδόθηκαν για πρώτη φορά στη Βενετία το έτος 1819 και γνώρισαν ακόμα μία έκδοση στην Αθήνα το 1873. Ο πλήρης τίτλος με τον οποίο έχει εκδοθεί στο *Νέο Λειμωνάριον* είναι : " Βίος καὶ Πολιτεία τοῦ Ὁσίου καὶ Θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν Λεοντίου τοῦ ἐν Ἀχαΐα, μεταφρασθεὶς εἰς τὸ ἀπλοῦν ὑπὸ Νικηφόρου ἱερομονάχου τοῦ Χίου".

2. Κειμενικό Είδος

Ανάμεσα στα λογοτεχνικά είδη στα οποία διακρίνονται τα αγιολογικά κείμενα

⁸⁰ Για τη συγκεκριμένη συλλογή αγιολογικών κειμένων βλ. *Νέον Λειμωνάριον περιέχον Μαρτύρια παλαιά και νέα και βίους οσίων*, (επιμ. Μακάριος Νοταράς, Αθανάσιος Πάριος & Νικηφόρος ο Χίος), Βενετία, 457-460.

είναι και οι Βίοι των αγίων. Πρόκειται για ένα είδος που εμφανίζεται μετά τον Κωνσταντίνο και το Διάταγμα των Μεδιολάνων (313), σύμφωνα με το οποίο υπάρχει πλέον ελευθερία στην τέλεση των θρησκευτικών δοξασιών, τόσο των Χριστιανών όσο και των πιστών των άλλων θρησκειών. Ο Βίος ή όπως ήταν ο συνηθέστερος όρος " Βίος και Πολιτεία" παίρνει τη θέση του Μαρτυρίου που κυριάρχησε το προηγούμενο χρονικό διάστημα, δηλαδή κατά τους χρόνους των αγώνων και των διωγμών.⁸¹ Μέσω αυτού του νέου γραμματολογικού είδους η Εκκλησία προβάλλει κυρίως μάρτυρες και αυτούς που διακρίθηκαν τόσο για τις αρετές τους όσο και για την αγιότητά τους. Ένας Βίος περιγράφει τη ζωή σπουδαίων για τη θρησκεία ανθρώπων, το έργο και τις πράξεις που τους οδήγησαν στην αγιοσύνη, τα θαύματά τους αλλά και οποιαδήποτε αξιέπαινη πράξη στην οποία προέβησαν. Η ομοιότητά τους με τα εγκώμια είναι μεγάλη και αυτό μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός πως γίνεται μια προσπάθεια να εγκωμιαστούν οι αρετές των αγίων προσώπων. Αυτό, βέβαια, πολλές φορές ενέχει τον κίνδυνο της υπερβολής αλλά και ορισμένων ανακριβειών συχνό φαινόμενο στο περιεχόμενο των Βίων.⁸²

Οι Βίοι, όπως άλλωστε όλα τα αγιολογικά κείμενα, εξυπηρετούσαν συγκεκριμένους σκοπούς. Σε ένα πρώτο στάδιο ήθελαν να εξυμνήσουν τη ζωή και τις πράξεις των τιμώμενων κάθε φορά προσώπων, ενώ σε ένα δεύτερο στάδιο τα κείμενα αυτά έπρεπε να απευθύνονται στην ψυχή των ακροατών ή αναγνωστών. Πολλά από τα αγιολογικά κείμενα, ανάμεσα στα οποία βρίσκονταν και οι Βίοι, διαβάζονταν κατά τη διάρκεια της λειτουργίας, με σκοπό να ενισχύσουν την ορθόδοξη πίστη των ακροατών. Αποκτούν έτσι έναν ψυχοφελή σκοπό και γι' αυτό τον λόγο πολλές φορές υπάρχει, όπως αναφέρθηκε παραπάνω το υπερβολικό ή ακόμα και υπερφυσικό στοιχείο.⁸³

Μεγάλη ώθηση στην ανάπτυξη αυτού του νέου είδους έδωσε ο μοναχισμός, ο οποίος γίνεται πλέον χαρακτηριστικός θεσμός της χριστιανοσύνης. Μέσα απ' αυτόν αρχίζουν να εμφανίζονται νέα πρότυπα αγίων, τα οποία εξελίσσονται παράλληλα με

---

⁸¹ Δετοράκης (1985), 1-2.

⁸² Τσαμής (1985), 22.

⁸³ Σοφιανός (1998), 14 -15.

την εξέλιξη της εκκλησιαστικής ιστορίας. Το πρώτο σπουδαίο κείμενο αντιπροσωπευτικό ενός Βίου είναι ο Βίος του Μεγάλου Αντωνίου που συνέταξε ο πατριάρχης της Αλεξάνδρειας και μαθητής του Μ. Αθανάσιος γύρω στο 357.⁸⁴

Σε πολλές περιπτώσεις, γίνονται προσπάθειες μεταγλώττισης παλαιότερων Βίων αγίων από νεότερους συγγραφείς. Στο κείμενο του Βίου που επεξεργάστηκε ο Νικηφόρος ο Χίος, φαίνεται πως ο ίδιος μεταγλώττισε το αρχικό κείμενο του Βίου σε μία πιο αντιληπτή από τους πολλούς γλώσσα, ώστε να γίνει πιο κατανοητή από τον μέσο αναγνώστη της εποχής. Πρόκειται την μεταφραστική κίνηση, η οποία ξεκίνησε στις αρχές του 9ου αιώνα και κορυφώθηκε τον 10ο αιώνα με το έργο του Συμεώνος του Μεταφραστή.

Ο Συμεών ο Μεταφραστής (10ος αι.) μετέφρασε βίους αγίων από την παλαιότερη αρχαιοπρεπέστερη γλώσσα σε μία πιο κατανοητή στην εποχή του γλώσσα. Το πιο γνωστό του έργο και εκείνο που γνώρισε την μεγαλύτερη διάδοση ήταν το "Μηνολόγιο", μία συλλογή 148 Βίων αγίων, διαιρεμένων σε 12 ενότητες, σύμφωνα με την ημερομηνία της εορτής τους. Το έργο αυτό συντάχθηκε ύστερα από αυτοκρατορική εντολή.⁸⁵ Ο Συμεών δεν έγραψε καινούργια κείμενα, αλλά ξαναέγραψε παλαιότερους Βίους ακολουθώντας την λογοτεχνική προτίμηση της εποχής του. Προσάρμοσε την γλώσσα των κειμένων σε μία μορφή αττικίζουσας, η οποία ήταν προσιτή τόσο στο μορφωμένο κοινό όσο και στο ολιγογράμματο.⁸⁶

Η προσφορά του Συμεών του Μεταφραστή στους συγχρόνους του ήταν να αναδείξει μέσω του έργου του τα μεσοβυζαντινά πρότυπα. Ωστόσο, σχολιάστηκε αρνητικά για το γεγονός ότι με την γλωσσική επεξεργασία που έκανε στα κείμενα, καταστράφηκε μια σημαντική πηγή της δημόδους γλώσσας των Βυζαντινών. Ο ίδιος έκανε στείρα επανάληψη των ίδιων εκφράσεων στα περισσότερα κείμενα που επεξεργάστηκε και δημιούργησε με αυτό τον τρόπο μία πρακτική που υιοθετήθηκε από τους μεταγενέστερους συγγραφείς Βίων.⁸⁷

Αυτή η κίνηση της μεταγλώττισης παλαιότερων βίων και κειμένων με

⁸⁴ Δετοράκης (1984), 14.

⁸⁵ Hogel (2002), 9-11.

⁸⁶ Hogel (2002), 36 – 44.

⁸⁷ Resh (2015), 754 – 759.

αγιολογικό περιεχόμενο παρατηρείται, επίσης, κατα την διάρκεια του 18ου και 19ου αιώνα μέσα στο πλαίσιο του κινήματος των Καλλυβάδων. Κύριο μέλημά τους ήταν να πείσουν με τον λόγο, να φωτισθούν τα λαϊκά στρώματα και να διασωθεί ο ελληνορθόδοξος πολιτισμός. Οι δύο μεγάλοι πρωτοστάτες αυτού του κινήματος ήταν ο Μακάριος Αρχιεπίσκοπος Κορίνθου και ο Αθανάσιος ο Πάριος. Ο Νικηφόρος ο Χίος, παρόλο που ήταν μαθητής αυτών των δύο, δεν αναμείχθηκε έντονα στην κίνηση του Διαφωτισμού ούτε και στην διαμάχη των Κολλυβάδων. Αυτό που έχει περισσότερη σημασία είναι το γεγονός ότι οι προσωπικότητες αυτές ερμήνευσαν κείμενα της Αγίας Γραφής και των Πατέρων της Εκκλησίας, έγραψαν βίους και συνέταξαν ακολουθίες Αγίων ώστε να μπορέσουν αυτά τα κείμενα να γίνουν περισσότερο κατανοητά και γλωσσικά προσβάσιμα στον απλό λαό.⁸⁸

3. Συγγραφέας

Το πρωτότυπο κείμενο του Βίου του οσίου Λεοντίου επεξεργάστηκε, όπως αναφέρθηκε παραπάνω ο όσιος Νικηφόρος ο Χίος. Πρόκειται για μια σπουδαία προσωπικότητα η οποία έδρασε στα μέσα του 18ου έως τις αρχές του 19ου αιώνα. Γεννημένος γύρω στο 1750 στα Καρδάμυλα της Χίου, ύστερα από μια περιπέτεια υγείας από την οποία γλύτωσε από θαύμα, στάλθηκε από τους γονείς του να υπηρετήσει την Παναγία την Νεαμονήτισσα. Το οικογενειακό του όνομα ήταν Γεώργιος και το μόνο στοιχείο που είναι γνωστό για τα μέλη της οικογένειάς του είναι ότι το γένος της μητέρας του ήταν Μελιτζάνη. Η φιλομάθειά του και η αγάπη του για τον Θεό τον οδήγησε στην πόλη της Χίου όπου ξεκίνησε τις σπουδές του. Με καθοδηγητές δύο μεγάλους πνευματικούς της Χίου, τον Άγιο Αθανάσιο τον Πάριο (1722-1813) και τον Άγιο Μακάριο τον Νοταρά (1731-1805), αρχιεπίσκοπο Κορίνθου, πήρε όλα τα απαραίτητα εφόδια για τη μετέπειτα δράση του. Όταν ολοκλήρωσε τις σπουδές του, επανήλθε στη Μονή, εκάρη μοναχός και χειροτονήθηκε διάκονος. Αφού διορίστηκε και Ιεροκήρυκας σε όλη τη Χίο (μεταξύ 1804-1806), απέκτησε φήμη ως πνευματικός και μάλιστα προσέλκυε κόσμο κι από μέρη εκτός του νησιού για να τον εξομολογήσει.

---

⁸⁸ Λιαδής (2001), 19-21.

Ο θάνατός του επήλθε πιθανότατα το 1821 μετά από ολιγοήμερη ασθένεια. Επετέλεσε πολλά και ποικίλα θαύματα και εν ζωή και μετά θάνατον, όπως για παράδειγμα θεραπείες ασθενών, ιάσεις δαιμονισμένων, προκλήσεις καιρικών φαινομένων κ.α. Χτίστηκαν ναοί προς τιμήν του, καθώς επίσης γράφτηκαν ακολουθίες.⁸⁹

Αρκετά αξιόλογο είναι, επίσης, το αγιολογικό του έργο, το οποίο ενδιαφέρει περισσότερο εδώ. Βιογραφίες οσίων, παλαιών και νέων αγίων μαρτύρων και εκκλησιαστικοί λόγοι είναι τα κύρια είδη που συμπεριλαμβάνονται στο αγιολογικό του έργο. Όπως ο ίδιος αναφέρει, σκοπός της συγγραφής του είναι να φέρει στο φως μαρτύρια παλαιών, αλλά κυρίως νέων αγίων, οι οποίοι δεν ήταν ακόμα ευρέως γνωστοί στο λαό. Οι πράξεις τους θα ενίσχυαν τον καθημερινό αγώνα των χριστιανών, θα ενδυνάμωναν την πίστη τους και την αντίστασή τους στους εξισλαμισμούς.

Ένα από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του έργου του είναι ο τρόπος, με τον οποίο προσεγγίζει τα κείμενα που επεξεργάζεται και μεταφράζει, όπως τον Βίο του οσίου Λεοντίου. Προσπαθεί να αποδίδει τα κείμενα στην καθομιλουμένη γλώσσα της εποχής του. Μ' αυτόν τον τρόπο θα ήταν περισσότερο κατανοητά για τους αναγνώστες ή τους ακροατές του. Παρόλο που οι περισσότεροι ήταν ολιγογράμματοι, τα κείμενα ανταποκρίνονταν ισάξια και στους διανοούμενους της εποχής.⁹⁰

Το βιογραφικό του έργο συνολικά έχει διασωθεί αρχικά στο *Νέον Λειμωνάριον* που εκδόθηκε από τον ίδιο τον όσιο Νικηφόρο και στη συνέχεια σε αυτοτελή φυλλάδια, στο *Νέον Μαρτυρολόγιον* του αγίου Νικοδήμου του Αγιορείτου (1749-1809) και τέλος σε νεότερες εκδόσεις του *Νέου Λειμωναρίου*. Τα έργα του είναι βίοι, τους οποίους συνέταξε ο ίδιος, είτε τους είχαν συντάξει στην αρχαία ελληνική συγγραφείς επώνυμοι ή ανώνυμοι και τους οποίους βίους ο όσιος μετέφρασε στη γλώσσα της εποχής του. Στη δεύτερη κατηγορία ανήκει η βιογραφία του οσίου Λεοντίου. Ένα σημαντικό στοιχείο που παραλείπεται στον βίο είναι η οποιαδήποτε

⁸⁹ Λιαδής (2001), 12-13.

⁹⁰ Λιαδής (2001), 28-30.

αναφορά στον συγγραφέα του πρωτότυπου χειρογράφου.⁹¹

Ο όσιος Νικηφόρος, πιθανώς, συμπεριέλαβε τον όσιο Λεόντιο στο έργο του πρώτον γιατί ήταν ένας νέος άγιος που έδρασε τους χρόνους της Αλώσεως και δεύτερον διότι ήταν ένας "κεκρυμμένος" άγιος.⁹² Όπως έχει ήδη αναφερθεί, κύριο μέλημα του οσίου Νικηφόρου ήταν να προβάλλει αγίους που ήταν σπουδαίοι για την εκκλησία αλλά αφανείς για τους πιστούς.⁹³ Η διάδοση της λατρείας του οσίου Λεόντιου, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, δεν ξεπέρασε τα όρια της Αιγιαλείας, κάτι που δικαιολογεί τον όρο "κεκρυμμένος. Ωστόσο, δημιουργείται το ερώτημα πώς ο όσιος Νικηφόρος γνώριζε γι' αυτόν και τον πρόβαλε. Ο δάσκαλός του, ο Μακάριος Νοταράς, είχε διατελέσει μητροπολίτης Κορίνθου και καταγόταν μάλιστα από την περιοχή της Κορινθίας. Επομένως, μπορούμε να υποθέσουμε ότι ο Νικηφόρος ο Χίος κατά την διάρκεια της μαθητείας του δίπλα στον Μακάριο Νοταρά έμαθε για τον όσιο Λεόντιο και θέλησε να τον συμπεριλάβει αργότερα στο έργο του.

Ο Νικηφόρος ο Χίος προσπαθούσε να μεταφράζει τους Βίους και τα μαρτυρολόγια στην καθομιλούμενη γλώσσα της εποχής. Επιδίωκε να είναι ευκολονόητα στους αναγνώστες καθώς οι περισσότεροι ήταν ολιγογράμματοι ή εντελώς αγράμματοι. Παρά το λιτό ύφος στα έργα του, ανάμεσα σε αυτά και ο Βίος του οσίου Λεοντίου, καθώς και την απλουστευμένη σύνταξη και γενικότερα όλη τη δομή της διηγήσεως, τα κείμενά του ικανοποιούσαν απόλυτα και τους διανοούμενους της εποχής. Πολλές φορές κατά την διαδικασία της επεξεργασίας των κειμένων, συνήθιζε να επιφέρει και διορθώσεις ή αλλαγές στο πρωτότυπο.⁹⁴

4. Περιεχόμενο

Στο πρώτο μέρος του Βίου γίνεται αναφορά στην καταγωγή και το γένος του οσίου. Ο Λέων, όπως ήταν το κοσμικό του όνομα, καταγόταν από τον Μορέα, από τη Μονεμβασιά. Οι γονείς του ήταν "πλούσιοι, θεοφιλείς και επίσημοι τῆς πατρίδος τους" και έδωσαν σε αυτόν όλα τα απαραίτητα εφόδια ώστε να διαπρέψει.⁹⁵ Ο

⁹¹ Λιαδής (2001), 26 – 32.

⁹² Λιαδής (2001), 31 -32.

⁹³ Λιαδής (2001), 31-32.

⁹⁴ Λιαδής (2001), 29- 31.

⁹⁵ Νικηφόρος ο Χίος (1819), 457: ἦτον ἀπὸ τὸν Μωρέαν, ἀπὸ τὴν χώραν ὁποῦ καλεῖται Μονεμβασιά, οἱ γονεῖς του ἦσαν πλούσιοι, θεοφιλείς, καὶ ἐπίσημοι τῆς πατρίδος τους.

βασιλιάς Ανδρόνικος είχε εμπιστευθεί στον πατέρα του οσίου, τον Ανδρέα, την εξουσία και διοίκηση όλου του Μορέως. Ο Ανδρέας ήταν γνωστός και αγαπητός στον αυτοκρατορικό κύκλο.

Στη συνέχεια, γίνεται αναφορά στην εκπαίδευση που έλαβε ο όσιος Λεόντιος. Από τα πρώτα χρόνια της ζωής του ανατράφηκε από τους γονείς του. Έπειτα, αφού γνώρισε την ωφέλεια της μάθησης, επιθύμησε να φτάσει στην κορυφή των επιστημών. Σε αυτό τον βοήθησε η οξύτητα του νου του και η καθαρότητα της ζωής του.⁹⁶

Από πολύ νωρίς φάνηκε η ευστροφία του νου του και έτσι ο πατέρας του, ο οποίος είχε την εξουσία και τη διοίκηση του Μυστρά, τον έστειλε στην Κωνσταντινούπολη.⁹⁷ Στόχος αυτής της πράξης ήταν η συναναστροφή του οσίου με τους εκεί φιλοσόφους για την περαιτέρω εξάσκηση του μυαλού αλλά κυρίως για την εξοικείωση με στις βασιλικές υποθέσεις μέσα στο Παλάτι. Ο όσιος ανταποκρίθηκε πλήρως στις φιλοδοξίες του πατέρα του, ασκήθηκε στην φιλοσοφία, επαινέθηκε για την φρόνησή του και θαυμάστηκε για την αρετή του, ώστε ο ίδιος ο αυτοκράτορας "ὕπερβολικὰ τὸν ἠγάπα καὶ κατὰ πολλὰ τὸν ἐτίμα".⁹⁸

Στη συνέχεια του Βίου αναφέρεται η ξαφνική αποχώρηση του οσίου από την Κωνσταντινούπολη και η επιστροφή του στη γενέτειρά του. Ο λόγος ήταν ο θάνατος του πατέρα του και η ανάγκη της μητέρας του να βρίσκεται δίπλα της.⁹⁹ Επιθυμία της μητέρας της ήταν πλέον ο εγκλεισμός της σε κάποιο μοναστήρι για το υπόλοιπο της ζωής της. Έτσι, παρακίνησε τον γιο της να παντρευτεί και να αναλάβει την πατρική κληρονομιά.¹⁰⁰ Παρόλο που ο ίδιος "δὲν ἦτον φιλόκοσμος" πείστηκε από τα λεγόμενα της μητέρας του και νυμφεύτηκε. Ήδη από την αρχή του έγγαμου βίου του δεν ήταν ευχαριστημένος, διότι ήθελε να δοθεί ολοκληρωτικά στη λατρεία του Θεού. Έπρεπε

⁹⁶ Νικηφόρος ο Χίος (1819), 457: ἐπεθύμησεν ὄχι ἀπλῶς νὰ μάθῃ, ἀλλὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ἄκρον καὶ εἰς τὴν τελειότητα τῶν ἐπιστημῶν...διὰ τὴν οξύτητα τοῦ νοῦς του καὶ τὴν καθαρότητα τῆς ζωῆς του.

⁹⁷ Νικηφόρος ο Χίος (1819), 458: ἐπεθύμησεν ὄχι ἀπλῶς νὰ μάθῃ, ἀλλὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ἄκρον καὶ εἰς τὴν τελειότητα τῶν ἐπιστημῶν, Ἐπειτα πέμπεται παρὰ τοῦ πατρὸς του εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

⁹⁸ Νικηφόρος ο Χίος (1819), 458: καὶ εἰς τὴν φρόνησιν ἐπαινετός, καὶ εἰς τὴν ἀρετὴν θαυμαστός, ὥστε ὁποῦ καὶ ὁ ἴδιος βασιλεὺς ὑπερβολικὰ τὸν ἠγάπα, καὶ κατὰ πολλὰ τὸν ἐτίμα.

⁹⁹ Νικηφόρος ο Χίος (1819), 458: Ἀφ' οὗ δὲ ὁ πατὴρ του ἀπέθανεν, ὑπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του, τὴν Μονεμβασίαν...ἔρχεται καὶ ὑποτάσσεται χριστομιμήτως, με ὅλην τὴν ταπεινώσιν εἰς τὴν μητέρα του Θεοδώραν.

¹⁰⁰ Νικηφόρος ο Χίος (1819), 458: ἐπαρακίνησε τὸν υἱὸν της νὰ ὑπανδρευθῇ καὶ νὰ ἀναλάβῃ ἐκεῖνος τὴν φροντίδα τῶν πραγμάτων των,...ὄθεν ἂν καὶ δὲν ἦτον φιλόκοσμος,...ὁμως πείθετε εἰς τὴν μητέρα ὡς υἱός.

να περάσουν αρκετά χρόνια και να αποκτήσει τρία παιδιά έως ότου καταλάβει πως δεν μπορούσε να συνεχίσει έτσι τη ζωή του. Ο ίδιος βρισκόταν ανάμεσα σε δυο αποσπάσματα του Ευαγγελίου. Το πρώτο αφορούσε στην συνέζευξη των συζύγων και το δεύτερο στην εγκατάλειψη της οικογένειας για χάρη του Θεού.¹⁰¹ Αφού έπεισε τη γυναίκα του και την άφησε στην οικία του μαζί με τα παιδιά, ο ίδιος έφυγε, για να εκπληρώσει τον πόθο του που είχε από παιδί, να ακολουθήσει τον δρόμο του Θεού.¹⁰²

Η βιογραφία του οσίου Λεοντίου συνεχίζει με την αναχώρησή του για το Άγιον Όρος. Ο Μεννίδης ήταν ένας σπουδαίος ασκητής και διδάσκαλος, στον οποίο υποτάχθηκε ο όσιος. Αφού εκάρη μοναχός και άλλαξε τον όνομά του σε Λεόντιος, άρχισε τους ασκητικούς του αγώνες. Σε μικρό χρονικό διάστημα ξεπέρασε όλους τους άλλους συναγωνιστές του και στόχος του ήταν να δει και να μιμηθεί ακόμα περισσότερα έργα και κατορθώματα.¹⁰³ Γι' αυτό τον λόγο πήγε στο Άγιο Όρος. Εκεί με τη μετριοφροσύνη και την ταπεινότητα που τον διακατείχε κατάφερε να του αποδίδουν όλοι μεγάλη τιμή.¹⁰⁴

Αναζητώντας, ωστόσο, συνεχώς την προσευχή και την άσκηση, έφυγε από το Άγιο Όρος και γύρισε στους ερημικούς τόπους του Μορέως.¹⁰⁵ Έπειτα από την αποκάλυψη του Θεού για το μέρος, όπου έπρεπε να εγκατασταθεί, ο όσιος Λεόντιος ανέβηκε στο όρος Κλωκόν, στο Αίγιο.¹⁰⁶ Εκεί παρέμεινε για το υπόλοιπο της ζωής του. Σ' αυτό το μέρος υπέστη πολλές ταλαιπωρίες από την κακοκαιρία και τον παγετό του χειμώνα αλλά και από τους καύσωνες των θερμών μηνών. Η πίστη και οι αγώνες του τον βοήθησαν να αντισταθεί και να αντεπεξέλθει στις δύσκολες αυτές καιρικές συνθήκες. Ο ίδιος οδηγήθηκε μάλιστα στην πραγματοποίηση θαυμάτων και

¹⁰¹ Νικηφόρος ο Χίος (1819), 458: ἀγκαλὰ καὶ ἐσυλλογίζετο τὸ Εὐαγγελικὸν ἐκεῖνο, "οὓς ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω", πλέον ὁμως τὸν ἐβίαζε καὶ τὸν πόθον του καθ' ὑπερβολὴν ἄναπτεν ἢ ἄλλη ἐκεῖνη ἀπόφασις τοῦ Χριστοῦ, ἢ λέγουσα καὶ "πᾶς ὃς ἀφῆκεν οἰκίαν, ἢ ἀδελφούς, ἢ ἀδελφάς, ἢ πατέρα, ἢ μητέρα, ἢ γυναῖκα, ἢ τέκνα, ἢ ἀγρούς ἔνεκεν τοῦ ὀνόματός μου, ἑκατονταπλασίονα ληφεται, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει".

¹⁰² Νικηφόρος ο Χίος (1819), 459: ἀφ' οὗ ἔκαμε τρία παιδιά, καταπεῖθει πλέον τὴν σύζυγόν του, ... καὶ ἐπῆγεν αὐτὸς νὰ πληρώσῃ τὸν πόθον ὅπου εἶχε παιδιόθεν πρὸς τὸν Χριστόν.

¹⁰³ Νικηφόρος ο Χίος (1819), 459: καὶ λαβὼν τὸ ἀγγελικὸν σχῆμα, ἀπὸ Λέων μετωνομάσθη Λεόντιος.

¹⁰⁴ Νικηφόρος ο Χίος (1819), 459: ἐπῆγεν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος τοῦ Ἄθωνος.

¹⁰⁵ Νικηφόρος ο Χίος (1819), 459: καὶ ἦλθεν εἰς τοὺς ἐρήμους τόπους τοῦ Μορέως, καὶ ἦτον ἐκεῖ μόνος μόνω Θεῷ προσευχόμενος.

¹⁰⁶ Νικηφόρος ο Χίος (1819), 459: διὸ καὶ τοῦ ἀπεκαλύφθη θεόθεν, νὰ ὑπάγῃ εἰς τὰ βόρεια μέρη, εἰς τὸ ὄρος τὸ λεγόμενον Κλωκὸν τοῦ Γέροντος, ἄνωθεν Αἰγείου τῆς κοινῶς λεγομένης Βοστίτζας, νὰ κατοικήσῃ.

ειδικότερα σε θαύματα που αφορούσαν στη θεραπεία ασθενειών.¹⁰⁷

Στη συνέχεια του Βίου γίνεται αναφορά στους δεσπότες Θωμά και Δημήτριο Παλαιολόγους. Οι δυο τους θαύμαζαν την αρετή του οσίου Λεοντίου και τον αναγνώριζαν ως άγιο.¹⁰⁸ Έτσι, για να τον τιμήσουν, έχτισαν τον ναό του Αρχαγγέλου Μιχαήλ στο μέρος όπου ασκήτεψε. Εκτός από τον ναό οικοδόμησαν επίσης κι άλλα κτίσματα και δημιούργησαν έτσι μοναστήρι.¹⁰⁹ Για τον αγιασμό των ασκούμενων στάλθηκαν από την Κωνσταντινούπολη μέρη από τα Πάθη του Χριστού, όπως για παράδειγμα μέρος του ακάνθινου στεφάνου του Χριστού, μέρος του τιμίου ξύλου του ζωηφόρου Σταυρού και κομμάτι από την κόκκινη χαλμύδα του Χριστού.¹¹⁰

Ο Βίος τελειώνει με την πρόγνωση του θανάτου του οσίου και το μεταθανάτιο θαύμα του. Μέχρι το τέλος της ζωής του ο όσιος Λεόντιος με τη σοφία των λόγων του οδήγησε στη σωτηρία πολλούς ανθρώπους και τους μύησε στην θεία άσκηση. Όπως συμβαίνει και με άλλους αγίους, ο όσιος Λεόντιος προέβλεψε τον θάνατό του αφού είδε αγγέλους να τον καλούν από τη γη στον ουρανό.¹¹¹ Η επίγεια ζωή του, λοιπόν, κράτησε εβδομήντα πέντε χρόνια και το λείψανό του κατετέθη μέσα στο σπήλαιο όπου ασκήτεψε.¹¹²

Η προσπάθεια του μαθητή του, μητροπολίτη Παλαιών Πατρών Ιωακείμ να κάνει ανακομιδή του λειψάνου του επέβη μοιραία, διότι έγινε σεισμός. Το σημάδι αυτό ερμηνεύθηκε ως μεταθανάτιο θαύμα του οσίου για την παραμονή του λειψάνου του μέσα στο σπήλαιο.¹¹³

Πρόκειται για ένα τυποποιημένο μοτίβο που παρατηρείται σε αρκετούς Βίους αγίων. Όπως άλλα φυσικά φαινόμενα, έτσι και οι σεισμοί θεωρούνταν σημάδια

¹⁰⁷ Νικηφόρος ο Χίος (1819), 459: και την ενέργειαν τῶν θαυμάτων ἐπλούτησε, χωλοὺς καὶ κυλλοὺς, καὶ πᾶσαν ἀσθένειαν θεραπέων.

¹⁰⁸ Νικηφόρος ο Χίος (1819), 459 – 460: Ὅθεν καὶ οἱ βασιλόπαιδες Θωμᾶς καὶ Δημήτριος, ... δεσπότηι ὄντες τῆς Πελοποννήσου... εὐλαβοῦμενοι αὐτὸν, ὡς Θεοῦ ἄνθρωπον καὶ Ἅγιον.

¹⁰⁹ Νικηφόρος ο Χίος (1819), 460: ἔκτισαν εἰς αὐτὸν τὸν τόπον ὅπου ἡσκήτευσεν ὁ Ὅσιος, Ναὸν ἱερὸν τοῦ Αρχαγγέλου Μιχαήλ, καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ μεγάλα οἰκοδομήματα ἐκ θεμελίων οἰκοδομήσαντες, Μοναστήριον κατέστησαν.

¹¹⁰ Νικηφόρος ο Χίος (1819), 460: ἤγουν μέρος τοῦ ἀκανθίνου στεφάνου, τοῦ Χριστοῦ, μέρος τοῦ τιμίου ξύλου τοῦ ζωηφόρου Σταυροῦ, καὶ ἀπὸ τὸν σπόγγον μέρος, δι' οὗ ἐποτίσθη τὸ ὄξος ὁ Χριστός, καὶ ἀπὸ τὴν κόκκινην χαλμύδα.

¹¹¹ Νικηφόρος ο Χίος (1819), 460: προεγνώρισε τὸ τέλος του, με τὸ νὰ εἶδε φωτοειδεῖς ἄγιους Ἀγγέλους, ὅπου τὸν προσεκάλουν ἀπο τὴν γῆν εἰς τὸν οὐρανόν.

¹¹² Νικηφόρος ο Χίος (1819), 460: Τὸ δὲ τίμιον αὐτοῦ, καὶ Ἅγιον Λείψανον κατετέθη μέσα εἰς τὸ ἴδιον σπήλαιον, ὅπου ζῶν ἠγωνίζετο, καὶ βρῦει ἰάματα τοῖς μετὰ πίστεως αὐτῷ προστρέχουσι.

¹¹³ Νικηφόρος ο Χίος (1819), 460: ὁ Πρόεδρος Παλαιῶν Πατρῶν Ἰωακείμ, ἠθέλησε λέγω νὰ κάμη ἀνακομιδὴν τοῦ Ἁγίου Λειψάνου, ... καὶ συνελθόντες ἐκεῖ ὅλοι ὁμοῦ, ἔγινε σεισμός, καὶ διεσχίσθη τὸ σπήλαιον.

σταλμένα από τον Θεό. Ερμηνεύονταν είτε ως προειδοποίηση του μέλλοντος είτε ως ένα μέσο θεϊκής οργής. Ακόμα και οι ιστορικοί, παρά την μόρφωσή τους, δεν αποτελούσαν εξαίρεση σε αυτή την αντίληψη λόγω της βαθιάς πίστης τους.¹¹⁴ Η Θεία Βούληση είναι εκείνη που αποφασίζει για την πορεία του ανθρώπου και διέπει τα πάντα. Γι'αυτό οι θνητοί, επειδή νιώθουν αδύναμοι, προσπαθούν με λιτανείες και ελεημοσύνες να εξιλεωθούν. Πιστεύουν πως με αυτό τον τρόπο θα αποτρέψουν το κακό και θα οδηγηθούν στη σωτηρία της ψυχής.¹¹⁵

Αυτή η αντίληψη του μεσαιωνικού ανθρώπου για τους σεισμούς έχει αποτυπωθεί και σε άλλα αγιολογικά κείμενα της βυζαντινής περιόδου. Ο γραφεύς Βραχέος Χρονικού κάνει αναφορά στον σεισμό που έγινε το 1421 στο Άργος, όταν έγινε προσπάθεια να ανοιχτεί ο τάφος του αγίου Πέτρου, επισκόπου Ναυπλίου και Άργους. Ωστόσο, φαίνεται ότι δεν συνέβη πραγματικά ο σεισμός, αλλά ήταν κάτι που δημιουργήθηκε από τους πιστούς. Ένα άλλο παράδειγμα αποτελεί η μαρτυρία του Ιωάννη Πλουσιαδηνού για τον σεισμό της Ρόδου το 1481. Ο σεισμός αυτός ερμηνεύθηκε ως σημάδι απειλής και θεϊκής οργής απέναντι στους κατοίκους της Ρόδου διότι είχαν χαρεί υπερβολικά για την πυρκαγιά που είχε ξεσπάσει στο τέμενος της Μεδίνας.¹¹⁶

Ο μητροπολίτης Παλαιών Πατρών Ιωακείμ και οι υπόλοιποι που επιχειρήσαν να κάνουν την ανακομιδή του λειψάνου φοβήθηκαν και δεν ξαναπλησίασαν. Το άγιο λείψανο του οσίου έμεινε εκεί, όπως έκρινε ο Κύριος ότι είναι σωστό. Ο Βίος τελειώνει με μια τυποποιημένη για τα αγιολογικά κείμενα κατακλείδα.¹¹⁷

5. Σχέσεις Εγκωμίου και Βίου

Η έλλειψη χρονολογικής σαφήνειας και των δυο αγιολογικών κειμένων για τον όσιο Λεόντιο δημιουργεί πολλά ερωτήματα. Αυτά που έχουν απασχολήσει τους ιστορικούς αφορούν: α) στον χρόνο συγγραφής του Εγκωμίου, β) στον χρόνο

¹¹⁴ Ευαγγελάτου – Νοταρά (1993), 130.

¹¹⁵ Ευαγγελάτου – Νοταρά (1993), 130.

¹¹⁶ Ευαγγελάτου – Νοταρά (1993), 130.

¹¹⁷ Νικηφόρος ο Χίος (1819), 460: οὗ τῷ ἀπέιρῳ ἔλεει ῥυσθεῖμεν καὶ ἡμεῖς τῶν αἰωνίων κολάσεων, διὰ πρεσβειῶν καὶ ἱκεσιῶν τοῦ Ὁσίου καὶ Θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν Λεοντίου, καὶ ἀξιωθεῖμεν τῆς οὐρανίου Βασιλείας. Ἀμήν.

συγγραφής του πρωτότυπου κειμένου του Βίου και γ) τον χρόνο ζωής του οσίου Λεοντίου. Όπως είναι φυσικό, ο ένας παράγοντας επηρεάζει τον άλλον, καθώς δεν έχουμε κάποιο συγκεκριμένο χρονολογικό σημείο και μπορούμε να κάνουμε μόνο υποθέσεις εντάσσοντάς τες σε συγκεκριμένα χρονολογικά πλαίσια. Όμως, στην προσπάθεια να δοθούν κάποιες εκτιμήσεις σε αυτά τα τρία ερωτήματα προκύπτει ακόμη ένα σπουδαίο ερώτημα που χρήζει διασαφήνισης και αφορά στην σειρά κατά την οποία γράφτηκαν τα δύο κείμενα. Συγκεκριμένα απαιτείται να διερευνηθεί το αν προηγείται το εγκώμιο από τον Βίο ή αν συμβαίνει το αντίθετο.

Αρχικά, ας παρατηρήσουμε τα στοιχεία για την περίοδο κατά την οποία έζησε ο όσιος. Ένα πρώτο χρονολογικό στοιχείο μάς δίνεται από ένα απόσπασμα του μεταφρασμένου Βίου: " Ὅθεν καὶ οἱ βασιλόπαιδες Θωμᾶς καὶ Δημήτριος, οἱ αὐτάδελφοι Κωνσταντίνου το.....". Εδώ αναφέρονται τα δύο αδέλφια Θωμάς και Δημήτριος Παλαιολόγος να προχωρούν στην ίδρυση του μοναστηριού του οσίου. Το χρονικό σημείο, σύμφωνα με το οποίο οι δυο αδελφοί ήταν συγχρόνως άρχοντες της Πελοποννήσου, είναι το 1449 έως το 1460, οπότε έγινε η ίδρυση του μοναστηριού. Όπως αναφέρεται στο απόσπασμα, οι δύο δεσπότες γνώριζαν προσωπικά τον όσιο και του ανήγειραν μοναστήρι, για να εκφράσουν τον θαυμασμό τους προς το πρόσωπό του. Με βάση, λοιπόν, την πληροφορία αυτή του Βίου μπορούμε να εικάσουμε ότι ο όσιος ζούσε μεταξύ των ετών 1449-1460.

Σε ένα άλλο σημείο του Βίου γίνεται αναφορά σε ένα πρόσωπο, τον Ιωακείμ.¹¹⁸ Όταν είχε ήδη πεθάνει ο όσιος Λεόντιος, και μάλιστα "μετὰ καιρὸν", ένας μαθητής του, ο "Πρόεδρος Παλαιῶν Πατρῶν" Ιωακείμ, επιχείρησε να κάνει ανακομιδή των λειψάνων του οσίου. Τότε ήταν που έγινε σεισμός στο σπήλαιο και ερμηνεύθηκε ως μεταθανάτιο θαύμα του οσίου Λεοντίου. Το πρόσωπο αυτό αναφέρεται ως πιστός μαθητής του οσίου. Γι' αυτό και πιθανότατα να είχε την δικαιοδοσία να μπορεί να προχωρήσει στην ανακομιδή των λειψάνων του δεδομένου ότι το μοναστήρι υπαγόταν εκκλησιαστικά στην μητρόπολη Πατρών.

¹¹⁸ Νικηφόρος ο Χίος (1819), 460: Μετὰ καιρὸν δὲ ἠθέλησεν ὁ μαθητὴς αὐτοῦ, καὶ μιμητὴς κατὰ πάντα, ὁ Πρόεδρος Παλαιῶν Πατρῶν Ἰωακείμ, ἠθέλησε λέγω, νὰ κάμῃ ἀνακομιδὴν τοῦ ἁγίου λειψάνου μετὰ καὶ τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν, καὶ συνελθόντες ἐκεῖ ὅλοι ὁμοῦ, ἔγινε σεισμός, καὶ διεσχίσθη τὸ σπήλαιον.

Ο Ιωακείμ ήταν ένας μοναχός από την Μονεμβασία και το 1403 μνημονεύεται ως υποψήφιος μητροπολίτης Παλαιών Πατρών. Δεν γνωρίζουμε ποιό ακριβώς ήταν το διάστημα κατά το οποίο την ποιόμανε. Η μαρτυρία που υπάρχει για τον επόμενο μητροπολίτη τον μνημονεύει χωρίς όνομα και χρονολογείται στο 1426. Το 1450, μνημονεύεται για πρώτη φορά ένας ιεράρχης με το όνομα Νεόφυτος, ο οποίος ποιόμανε τη μητρόπολη την περίοδο 1450 έως 1466.¹¹⁹

Το περιστατικό αυτό στον Βίο, δηλαδή η προσπάθεια ανακομιδής των λειψάνων του οσίου από τον Ιωακείμ, υποδεικνύει ότι υπάρχει κάποια σύγχυση στον Βίο. Το πρόβλημα είναι το γεγονός ότι δεν έχουμε στοιχεία για την χρονολογία μέχρι την οποία ο Ιωακείμ υπηρετούσε ως μητροπολίτης Παλαιών Πατρών και έτσι δεν μπορούμε να τον ταυτίσουμε με σιγουριά με τον ανώνυμο μητροπολίτη του 1426. Δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο της ταύτισής του με τον ανώνυμο επίσκοπο του 1426. Αυτό που είναι σίγουρο είναι ότι ο όσιος είχε κοιμηθεί σε άγνωστη στιγμή και ότι ο Ιωακείμ ήταν εκείνος που επιχείρησε να κάνει ανακομιδή των λειψάνων του όντας ήδη μητροπολίτης Παλαιών Πατρών. Είναι πολύ πιθανό ο όσιος να είχε πεθάνει πολύ πριν από το 1450, οπότε μνημονεύεται ο μητροπολίτης Νεόφυτος. Επομένως, αν υποθέσουμε κάτι τέτοιο, ο όσιος δεν μπορεί να ζούσε κατά τη διάρκεια της περιόδου που οι αδελφοί Δημήτριος και Θωμάς Παλαιολόγος κυβερνούσαν την Πελοπόννησο (1449- 1460). Οι δεσπότες, επομένως, έκτισαν το μοναστήρι του οσίου επηρεασμένοι από τη φήμη του οσίου και όχι επειδή τον γνώριζαν προσωπικά.

Στο ότι ο όσιος ζούσε ακόμη το 1450, εναντιώνεται ο Ιωάννης Βογιατζίδης ο οποίος στηρίζεται αρχικά σε δυο χρονολογικά δεδομένα παρμένα, το ένα από τον μεταφρασμένο Βίο και το άλλο από το Εγκώμιο. Αρχικά, στον Βίο γίνεται αναφορά στο πρόσωπο του Ανδρέα, πατέρα του οσίου, σε χρονολογική συνάρτηση με τον αυτοκράτορα Ανδρόνικο, χωρίς όμως να προσδιορίζεται ποιος από τους τρεις αυτοκράτορες της ύστερης βυζαντινής περιόδου είναι. Το πρόβλημα της ταύτισης υπάρχει ανάμεσα στον Ανδρόνικο Β' (1282-1328), στον Ανδρόνικο Γ' (1328-1341)

---

¹¹⁹ Preiser-Kapeller (2008) 334 -335.

και στον Ανδρόνικο Δ' (1376-1379). Ο Βογιατζίδης θεωρεί πως η εξουσία και η διοίκηση του δεσποτάτου του Μυστρά εδόθη στον Ανδρέα μεταξύ του 1282 και 1341, δηλαδή στα χρόνια βασιλείας μεταξύ του Ανδρόνικου Β' και του Ανδρόνικου Γ'. Για να ενισχύσει το επιχείρημά του κάνει αναφορά στο αξίωμα του Ανδρέα, ο οποίος φαίνεται να έφερε το αξίωμα "περιεχούσης κεφαλής" του Μυστρά. Μέχρι και το 1341 χρησιμοποιούταν η έννοια "περιεχούσης κεφαλής" για αυτό το αξίωμα, διότι μετά την ίδρυση του Δεσποτάτου του Μορέως, η διοίκηση ασκείται πλέον από τους δεσπότες. Επομένως, θεωρεί πως ο όσιος είναι πιθανό να γεννήθηκε πριν το 1341, στοιχείο όμως που καταρρίπτει το έτος 1450 ως έτος, κατά το οποίο βρισκόταν ακόμη εν ζωή.¹²⁰

Το άλλο χρονολογικό στοιχείο που αντλεί από το Εγκώμιο σχετίζεται με το έτος συγγραφής του κειμένου, αν δεχτούμε ότι αυτό συντάχθηκε γύρω στη δεύτερη δεκαετία του 15ου αιώνα από τον μαθητευόμενο ακόμα Σχολάριο. Ο Βογιατζίδης έχει αυτό το στοιχείο ως βάση και όχι απλώς ως πιθανότητα. Θεωρεί πως το χωρίο του πρωτότυπου Βίου, το οποίο αναφέρεται στους δύο Παλαιολόγους, τον Θωμά και τον Δημήτριο, είναι παριστορημένο από τον μεταγενέστερο βιογράφο. Η ίδρυση της μονής των Ταξιαρχών, σύμφωνα με τα λεγόμενά του, πραγματοποιήθηκε μετά τον θάνατο του οσίου και όχι ενόσω αυτός βρισκόταν εν ζωή.¹²¹

Μια διαφορετική άποψη έχει δοθεί από τον Παπαδόπουλο, του οποίου το επιχείρημα φαίνεται να είναι περισσότερο πειστικό. Θεωρεί πως ο αυτοκράτορας για τον οποίο γίνεται αναφορά στον Βίο του οσίου είναι ο Ανδρόνικος Δ' (1376-1379). Σύμφωνα με αυτή την εκτίμηση δεν αναιρείται κανένα από τα δύο χρονολογικά δεδομένα που μας δίνονται στον Βίο, ότι δηλαδή ο όσιος έφθασε στην ηλικία των 75 χρόνων και ότι βρισκόταν ακόμα εν ζωή επί δεσποτών Θωμά και Δημητρίου. Σύμφωνα με τον Βίο " τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐν εἰρήνῃ παρέθετο εἰς χεῖρας Θεοῦ, ζήσας ἑβδομήκοντα καὶ πέντε χρόνους". Επομένως, εφ' όσον ζει ακόμα το 1450, τότε θα πρέπει να ανάγουμε την ημερομηνία γέννησής του γύρω στο 1375, χρονιά που αντιστοιχεί με τα χρόνια βασιλείας του Ανδρόνικου Δ'.

¹²⁰ Βογιατζίδης (1983), 70-73

¹²¹ Βογιατζίδης (1983), 73-74

Ωστόσο, η ημερομηνία αυτή παρ' όλο που φαίνεται να είναι απόλυτα ταιριαστή υποκρύπτει έναν άλλον προβληματισμό, την επανεμφάνιση του αξιώματος της "κεφαλής" μετά την ίδρυση του Δεσποτάτου του Μορέως, το 1348. Όπως είδαμε παραπάνω, από εκείνη τη στιγμή και έπειτα η διοίκηση ασκείται από τους δεσπότες και όχι από τις "κεφαλές". Για να υποστηρίξει αυτή την άποψη ο Παπαδόπουλος, προχωράει σε μια υπόθεση. Εκτιμά, λοιπόν, πως ο Ανδρόνικος ο οποίος υπήρξε σφετεριστής του θρόνου, δεν θα ήθελε να υπάρχει στο Δεσποτάτο δεσπότης διορισμένος από τον νόμιμο αυτοκράτορα. Έτσι, θα πρέπει να διόρισε κάποιο κοντινό του και άξιο εμπιστοσύνης πρόσωπο το οποίο ήταν πιθανότητα ο πατέρας του οσίου. Έτσι, λοιπόν, πιθανολογεί ότι ο Ανδρέας ασκούσε το αξίωμα μέχρι τον διορισμό του επόμενου δεσπότη του Θεόδωρου Α' το 1388.¹²²

Μεγάλη δυσκολία συναντάμε και ως προς τη χρονολόγηση της συγγραφής των δύο αγιολογικών κειμένων που γράφτηκαν για τον όσιο Λεόντιο, δηλαδή του Εγκωμίου και του πρωτότυπου Βίου και Πολιτείας. Δύο είναι οι απόψεις των ερευνητών, οι οποίες στηριζόμενες σε αξιόλογα επιχειρήματα η καθεμιά τους, καταλήγουν στην ακριβώς αντίθετη υπόθεση. Πρώτος ο Βογιατζίδης υποστήριξε πως η σύνταξη του εγκωμίου έγινε από τον Σχολάριο την τρίτη δεκαετία του 15ου αιώνα και θεωρεί ότι μέχρι τότε δεν είχε συνταχθεί ο πρωτότυπος Βίος. Το επιχειρήμα του αυτό το στηρίζει κυρίως σε στοιχεία που αντλεί από το ίδιο το κείμενο του Εγκωμίου και συγκεκριμένα από το εξής απόσπασμα:" πρώτον μὲν γάρ, ὄπερ ἔφθην εἰπὼν, ἴν' ἡμᾶς ἐγγυμνάση ταῖς τῶν ὑποθέσεων καινοτέραις τε καὶ παραδοξοτέραις ταῦτ' ἐπιτάττει, οὐ καταφρονῶν, ὡς ἂν τινες οἰηθεῖεν". Στην προσπάθεια να εξηγήσει ο Σχολάριος τους λόγους, για τους οποίους του ανετέθη η συγγραφή του εγκωμίου αυτού από τον δάσκαλό του, αναφέρει πως ο ίδιος έπρεπε να εξασκηθεί σε πρόσφατες υποθέσεις, όπως ήταν και η ενασχόληση με το πρόσωπο του οσίου Λεοντίου. Επειδή, λοιπόν, τα σχετικά με τη ζωή του οσίου ήταν πρόσφατα δεν ήταν άξια καταφρόνησης. Καταλήγει στην εκτίμηση πως, εάν είχε ήδη γραφτεί ο Βίος του οσίου πριν το Εγκώμιο, τότε δεν θα υπήρχε κανένας λόγος να αμφισβητηθεί

---

¹²² Μεργιάλη – Φαλάγκα (1993), 524-526.

από κάποιον μετέπειτα συγγραφέα και δεν θα υπήρχε η ανάγκη να γραφτεί ένα ακόμα κείμενο για τον σπουδαίο αυτόν όσιο.¹²³

Την υπόθεση αυτή έρχεται να αμφισβητήσει ο Λίνος Πολίτης, ο οποίος υποστηρίζει πως το Εγκώμιο ακολουθεί χρονολογικά τον Βίο. Παραβάλλοντας ορισμένα αποσπάσματα των δυο κειμένων, θεωρεί πως οι μεταξύ τους ομοιότητες οφείλονται στο ότι ο συγγραφέας του Εγκωμίου ακολουθεί πιστά το κείμενο του πρωτότυπου Βίου. Από ιστορική άποψη, το εγκώμιο δεν μας προσφέρει καμία παραπάνω πληροφορία από τον βίο. Μάλιστα, στο εγκώμιο παραλείπεται η μνεία στο όνομα του αυτοκράτορα Ανδρόνικου. Όσον αφορά στο ύφος του Εγκωμίου αυτό φαίνεται να έχει πλήρη εξάρτηση από εκείνο του Βίου. Καθώς το Εγκώμιο είναι ένα ρητορικό προγύμνασμα, είναι επόμενο να εμπεριέχει φορτισμένες λέξεις και περίτεχνες εκφράσεις. Αντίθετα, το ύφος του Βίου είναι το συνηθισμένο ύφος των βίων των αγίων και γι' αυτό ο Πολίτης θεωρεί πως ο συγγραφέας του εγκωμίου χρησιμοποιεί απλές λέξεις τις οποίες προσπαθεί να τις παρουσιάσει πιο σύνθετες. Στην προσπάθειά του αυτή επιχειρεί, επίσης, να μην επαναλαμβάνει τις ίδιες λέξεις του βίου.

Για να κάνει περισσότερο πειστική την άποψή του προχωράει σε μια υπόθεση. Ο βίος του οσίου αλλά και η ακολουθία του πρέπει να γράφτηκαν λίγο αργότερα από τον θάνατό του από κοντινούς σε αυτόν ανθρώπους. Θα ήταν δύσκολο αυτοί οι άνθρωποι να είχαν στηριχθεί σε ένα παλαιότερο εγκώμιο και πόσο μάλλον να καταφέρουν να το "απογυμνώσουν" από οποιεσδήποτε περίτεχνες εκφράσεις και ρητορισμούς, ώστε να κρατήσουν μόνο τα ιστορικά στοιχεία που θα τους ήταν χρήσιμα. Επομένως, ο Πολίτης καταλήγει στο συμπέρασμα πως ο Βίος γράφτηκε σίγουρα μετά το 1450, αλλά το Εγκώμιο, του οποίου ο συγγραφέας είχε στα χέρια του τον Βίο, γράφτηκε ακόμα πιο μετά. Αυτή η άποψη, βέβαια, καταρρίπτει τον ισχυρισμό πως το Εγκώμιο είναι έργο του Σχολάριου.¹²⁴

Δ' Ιστορικές πληροφορίες

¹²³ Βογιατζίδης (1983), 73-74

¹²⁴ Πολίτης (1983), 85-87.

1. Ο όρος "περιέχουσα κεφαλή"

Ο βίος του οσίου Λεοντίου αποτελεί μια ιστορική πηγή για την τοπική ιστορία της Μονεμβασιάς και γενικότερα της Πελοποννήσου. Σε ένα πρώτο στάδιο θα αναφερθεί ο όρος "περιέχουσα κεφαλή του Μορέως", εντασσόμενος στο γενικότερο ιστορικό πλαίσιο της περιοχής της Πελοποννήσου. Ήδη από τον 13ο αιώνα, η Πελοπόννησος αποκτά μια ιδιαίτερη και σημαντική θέση στη διοίκηση της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Η φιλοδοξία του δεσπότη της Ηπείρου Μιχαήλ Β' Αγγέλου και η πρόθεσή του για την κατάλυση του φραγκικού κράτους στην Κωνσταντινούπολη δεν είχε τα αναμενόμενα γι' αυτόν αποτελέσματα. Έχοντας στο πλευρό του δυο Φράγκους ηγεμόνες, τον Μαμφρέδο, βασιλέα των δυο Σικελιών και τον Γουλιέλμο Βίλλαρδουίνο¹²⁵, ηγεμόνα της Αχαΐας απεδείχθη αδύναμος μπροστά στον αυτοκράτορα του βασιλείου της Νίκαιας Μιχαήλ Παλαιολόγο. Μετά την ήττα των Φράγκων ο ηγεμόνας της Αχαΐας αιχμαλωτίστηκε μέχρι να συμφωνήσει στην παραχώρηση στον ίδιο τον Μιχαήλ Παλαιολόγο των τριών κάστρων του στην Πελοπόννησο, της Μονεμβασιάς, του Μυστρά και της Μαΐνης.¹²⁶

Αυτή η πολιτική εξέλιξη ήταν μείζονος σημασίας για τη μετέπειτα εξέλιξη της πολιτικής ζωής της Πελοποννήσου. Μαζί με την εκδίωξη των Φράγκων από την Κωνσταντινούπολη το 1261 οι Βυζαντινοί επεκτάθηκαν περαιτέρω στην Πελοπόννησο. Κομβικό σημείο για αυτή την επέκταση αποτέλεσε το διοικητικό μέτρο του Ανδρόνικου Β' Παλαιολόγου¹²⁷ που διαδέχτηκε τον Μιχαήλ Η' Παλαιολόγο¹²⁸. Σύμφωνα με αυτό δεν στέλνονταν πλέον στον Μυστρά στρατηγοί με θητεία ενός έτους αλλά αορίστου χρόνου. Σύμφωνα, λοιπόν, με το Χρονικό του Μορέως, από την εποχή του Ανδρόνικου Β' Παλαιολόγου και για το επόμενο χρονικό διάστημα οι γενικοί διοικητές της Πελοποννήσου έφεραν τον τίτλο "περιέχουσα κεφαλή του Μορέως".¹²⁹ Πραγματοποιείται, λοιπόν, μια μεταρρύθμιση στη διοίκηση της Πελοποννήσου με την οποία γνωρίζουμε λίγες σε

¹²⁵ Trapp (1976 – 1996), αρ.4359.

¹²⁶ Βογιατζίδης (1983), 75-76.

¹²⁷ Trapp (1976 – 1996), αρ. 952.

¹²⁸ Trapp (1976 – 1996), αρ.19067.

¹²⁹ Βαγιατζίδης (1983), 75-76.

αριθμό "περιέχουσαι κεφαλαί Μορέως". Πρώτος ο Φιλανθρωπηνός¹³⁰, δεύτερος ο Ιωάννης ΣΤ' Καντακουζηνός¹³¹, γιος του Μιχαήλ Καντακουζηνού και τρίτος ο Ανδρόνικος Ασάνης Παλαιολόγος¹³² ο οποίος ήταν ανιψιός του βασιλιά Ανδρόνικου Β'. Έτσι, σύμφωνα με τον Βίο του οσίου, μια τέταρτη προσωπικότητα σε αυτή τη διοικητική θέση ήταν ο πατέρας του οσίου, ο Ανδρέας¹³³ στον οποίο είχε ανατεθεί από τον αυτοκράτορα της Κωνσταντινούπολης "ή εξουσία και διοίκησις όλου τοῦ Μορέως"¹³⁴, ενώ επίσης στο Εγκώμιο αναφέρεται ως ο "ἄρχων ξυμπάσης τῆς Πελοποννήσου"¹³⁵.

Ο όρος "περιέχουσα κεφαλή" μαρτυρείται στις πηγές κατά τη διάρκεια του δεύτερου μισού του 14ου αιώνα και απαντά και σε άλλες περιοχές του Βυζαντίου. Για παράδειγμα, η Θεσσαλία και η Ήπειρος αποτελούν μέρη τα οποία για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα δεν αποτελούσαν μέρος της αυτοκρατορίας. Αυτός ο παράγοντας βοήθησε στο να χαρακτηριστούν αυτές οι περιοχές από μικρές διοικητικές περιφέρειες. Οι τελευταίες έμοιαζαν μεταξύ τους τόσο στην έκταση όσο και στο κύρος, ασχέτως αν το κέντρο τους ήταν αρκετά γνωστό. Για παράδειγμα, μαρτυρείται η "χώρα τῶν Σταγῶν" η οποία έχει ως κέντρο της το κάστρο Σταγῶν, στο οποίο εδρεύει η "κεφαλή"¹³⁶. Στα χρόνια του Συμεών Παλαιολόγου (1326-1371) το κέντρο της Θεσσαλίας ήταν οργανωμένο ως μια ξεχωριστή μονάδα μαζί με την γύρω περιοχή και με μια κεφαλή ως επικεφαλή.¹³⁷

Το 1423, οι Βυζαντινοί αφού δέχονταν πίεση από τους Οθωμανούς, αναγκάστηκαν να παραχωρήσουν την πόλη της Θεσσαλονίκης στους Βενετούς. Σε αυτό το συμβάν, μια κεφαλή, της οποίας δεν γνωρίζουμε το όνομα, από την περιοχή του Ζιτούνιου πήρε την πρωτοβουλία και έβαλε δυο περιοχές, την "Στήλη" και το "Αυλάκι" κάτω από τον έλεγχο των Βυζαντινών. Αυτές οι οργανωμένες μορφές τοπικής διοίκησης έχουν παρατηρηθεί και σε άλλα μέρη του Βυζαντίου ανεξάρτητα

¹³⁰ Trapp (1976 – 1996), αρ. 29760.

¹³¹ Trapp (1976 – 1996), αρ. 8471.

¹³² Trapp (1976 – 1996), αρ. 21437.

¹³³ Trapp (1976 – 1996), αρ. 928.

¹³⁴ Νικηφόρος ο Χίος (1819), 458.

¹³⁵ Λάμπρος (1983), 67, στ. 29: Ἄρχων δὲ ξυμπάσης ὁ Ἀνδρέας τῆς Πελοποννήσου.

¹³⁶ Macsimovic (1988), 61.

¹³⁷ Macsimovic (1988), 61-62.

από την πολιτική τους κατάσταση.

Στον Μορέα η εδαφική οργάνωση είχε τα γενικά χαρακτηριστικά που έχουν παρατηρηθεί στην υπόλοιπη ηπειρωτική χώρα, όπως για παράδειγμα στην Πάτρα, στην Κόρινθο και στην Μονεμβασιά. Αυτές οι περιοχές ήταν, αναμφισβήτητα, ξεχωριστά κέντρα τοπικής διοίκησης, με "κεφαλές" ως τα υπεύθυνα μέσα της κρατικής εξουσίας.¹³⁸

Ωστόσο, για να κατανοήσουμε τον όρο "κεφαλή" είναι αναγκαία η ένταξή του στο γενικότερο πλαίσιο του διοικητικού μηχανισμού. Υπήρχαν αρκετές περιπτώσεις που η "κεφαλή" ήταν ο κυβερνήτης μιας πόλης και κυρίως ο επικεφαλής της στρατιωτικής φρουράς. Το ερώτημα που προκύπτει είναι εάν η "κεφαλή" ήταν επικεφαλής μια φρουράς, μίας πόλης ή μίας ολόκληρης περιοχής.¹³⁹

Η βασική μορφή οργάνωσης στην Παλαιολόγεια διοίκηση ήταν τα "κατεπανίκια" ή αλλιώς μονάδες που συμπεριλάμβαναν μία μόνο πόλη ή και δύο μαζί με τα περίχωρά τους¹⁴⁰. Υπάρχουν πολλά παραδείγματα που δείχνουν ότι οι "κεφαλές" ήταν οι επικεφαλείς αυτών των περιοχών. Η "κεφαλή" περιγραφόταν συνήθως ως η "κεφαλή" του κάστρου, του τόπου, της πόλεως κτλ. Ακόμα και στα νησιά του Αιγαίου μαρτυρείται ο όρος "κεφαλή" και έχει τα ίδια χαρακτηριστικά με αυτά που έχουν παρατηρηθεί στις ηπειρωτικές περιοχές.¹⁴¹

Με εξαίρεση την Κωνσταντινούπολη και την πόλη της Θεσσαλονίκης, οι οποίες ήταν ειδικές περιπτώσεις, η εκάστοτε πόλη με τα περίχωρά της συγκροτούσαν μία αυτόνομη διοίκηση. Περισσότερο ως μία φυσική εξέλιξη των πραγμάτων παρά ως ένα σύστημα που δημιουργήθηκε κατόπιν μιας ραγδαίας αλλαγής, οι πόλεις και τα περίχωρά τους απέκτησαν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά ανάμεσα στα οποία ήταν και το αξίωμα της "κεφαλής". Για τους ίδιους τους Βυζαντινούς η "κεφαλή" σήμαινε τον διοικητή μιας μικρής περιοχής η οποία συμπεριλάμβανε είτε μία είτε δυο πόλεις. Οι κεφαλές ήταν οι "κεφαλατικεύοντες", οι οποίοι ήταν απαγορευμένο να ενοχλούν τους ιδιοκτήτες μεγάλων ακινήτων είτε επρόκειτο για νομικά πρόσωπα είτε για

¹³⁸ Macsimovic (1988), 68-69.

¹³⁹ Macsimovic (1988), 128.

¹⁴⁰ Macsimovic (1988), 128.

¹⁴¹ Macsimovic (1988), 128-130.

εκκλησιαστικά.¹⁴²

Στις πηγές, εάν οι "κεφαλές" δεν ονοματίζονται, τότε η θέση τους μπορεί να είναι εμφανής από κάποια τυχαία παρατήρηση σχετικά με την περιοχή στην οποία δραστηριοποιούνταν. Το πεδίο της δραστηριότητάς τους μαρτυρείται ως: εις τὸν εἰρημένον τόπον, ἐν τῷ τοιούτῳ τόπῳ, ἐν τῇ τοιαύτῃ χώρᾳ, ἐκεῖσε, τῶν δηλωθέντων (εἰρημένων) κάστρων (καὶ κατεπανικίων) – χωρῶν, ἐν τοῖς ἑτέροις (τοιούτοις) τόποις (χώραις), τοῦ τόπου κ.α. Στην πραγματικότητα, αυτές οι "κεφαλές" ήταν συνήθως οι μόνοι διοικητικοί λειτουργοί οι οποίοι μνημονεύονται. Ολόκληρη η διοικητική οργάνωση στο εσωτερικό του κράτους επαναπαυόταν σε αυτούς τους αξιωματούχους και στην δράση που είχαν στις περιφέρειές τους.¹⁴³

Επιπρόσθετα, μέσα στις πηγές τονίζεται η ύπαρξη δύο τύπων κεφαλής βάσει της εδαφικής έκτασης που βρισκόταν στην δραστηριότητά τους: η καθολική ή περιέχουσα κεφαλή και το είδος της κεφαλής η οποία εκτελούσε τα καθήκοντά της "μερικώς". Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η τελευταία κατηγορία συμπεριλάμβανε τους επικεφαλές των κατεπανικίων ή παρόμοιων, και ότι αυτοί ήταν οι πολυάριθμοι κάτοχοι αυτού του αξιώματος.¹⁴⁴

Οι "κεφαλές" του Μορέως, με την διαμονή τους στο Μυστρά, διαχειρίζονταν την περιοχή από το 1262 έως το 1349. Όπως έχει αναφερθεί παραπάνω, στην αρχή άλλαζαν κάθε χρόνο ενώ από το 1308 η περίοδος της υπηρεσίας τους έγινε απροσδιόριστη. Επιπλέον, το αξίωμα της κεφαλής του Μορέως συνήθως ανετίθετο σε μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας ή σε οικογένειες που ήταν κοντά σε αυτή, όπως ο Ανδρόνικος Παλαιολόγος Ασάνης και ο Μιχαήλ Καντακουζηνός, ο πατέρας του μετέπειτα αυτοκράτορα Ιωάννη ΣΤ' Καντακουζηνός. Έτσι, χρειαζόταν ένα μόνο βήμα για να δημιουργηθεί το προνομιακό αξίωμα που αφορούσε στους γόνους του αυτοκράτορα, με τον τίτλο του δεσπότη.¹⁴⁵

Ερωτήματα έχουν διατυπωθεί σχετικά με το εάν όντως ο Μυστράς ήταν η έδρα της διοικήσεως του Μορέως από το 1262 και έπειτα. Η ύπαρξη "κεφαλών" στα δύο

¹⁴² Macsimovic (1988), 130.

¹⁴³ Macsimovic (1988), 130-131.

¹⁴⁴ Macsimovic (1988), 131.

¹⁴⁵ Macsimovic (1988), 132.

φρούρια της Μονεμβασιάς και της Μαΐνης έχει προβληματίσει τους ερευνητές σχετικά με αυτό το ζήτημα.¹⁴⁶

Ένα περιστατικό που συνέβη το 1262 στο φρούριο του Μυστρά επιβεβαιώνει ότι η έδρα της διοικήσεως και της κεφαλής ήταν, τουλάχιστον εκείνα τα χρόνια, ο Μυστράς, ενώ στα άλλα δυο φρούρια έδρευαν απλές κεφαλές. Όταν ο Φράγκος ηγεμόνας της Αχαΐας Γουλιέλμος απελευθερώθηκε και επέστρεψε στον Μορέα, πραγματοποίησε μια περιοδεία στις περιοχές που βρίσκονταν στην υποτελεία του. Οι αξιωματούχοι του Βυζαντινού Αυτοκράτορα που βρίσκονταν στο φρούριο του Μυστρά, επειδή είδαν τους Φράγκους να περνούν την πεδιάδα συνοδευόμενοι από πολλούς ενόπλους, εξέλαβαν αυτήν την περιοδεία ως μία εχθρική επίδειξη και προειδοποίησ μίας μελλοντικής ρήξης. Για να αντιμετωπιστεί αυτή η απειλή, όπως ήταν αναμενόμενο, θα ενεργοποιούνταν όλοι οι αρμόδιοι φορείς, ανάμεσα στους οποίους βρισκόταν και η "περιέχουσα κεφαλή".¹⁴⁷

Σε ένα πρώτο στάδιο, κάλεσαν σε συμμαχία κατά των Φράγκων τους αρχηγούς των σλαβομιγών Μελιγγών. Έπειτα, έστειλαν "μαντατοφόρους" στην Μονεμβασιά να μεταφέρουν σε κάποιον Καντακουζηνό, ο οποίος ήταν η "κεφαλή" τα νέα της καταπάτησης της ειρήνης. Ο Καντακουζηνός με τη σειρά του έστειλε πλοίο στην Κωνσταντινούπολη για να μεταφέρει μέσω αυτού τα νέα στον αυτοκράτορα. Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η "κεφαλή" του Μυστρά στράφηκε στην "κεφαλή" της Μονεμβασιάς ως προϊστάμενη αρχή της. Ωστόσο, φαίνεται πως στράφηκε προς αυτή διότι ήταν αρμόδια να αναγγείλει μέσω θαλάσσης τα γεγονότα στον αυτοκράτορα.¹⁴⁸

Όσον αφορά στο πρόσωπο που ήταν η "κεφαλή" της Μονεμβασιάς, δηλαδή τον Καντακουζηνό, πρόκειται για τον Μιχαήλ Καντακουζηνό, ο οποίος είχε υπηρετήσει στον στρατό του δεσπότη Ιωάννη Παλαιολόγου, στην μάχη της Πελαγονίας.¹⁴⁹

Όταν ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Η' (1259-1282) έμαθε ότι ο Γουλιέλμος καταπάτησε την ειρήνη, έστειλε στην Πελοπόννησο ως "κεφαλή" τον ξάδελφό του Μακρηνό. Ο τελευταίος προσέγκυσε με το μέρος του τους Τσάκωνες και τους

¹⁴⁶ Βογιατζίδης (1983), 76.

¹⁴⁷ Βογιατζίδης (1983), 77.

¹⁴⁸ Βογιατζίδης (1983), 78-79.

¹⁴⁹ Βογιατζίδης (1983), 78.

Βατικιώτες και ζήτησε από τον Αυτοκράτορα νέα επικουρία για να μπορέσει να υποτάξει όλη την Πελοπόννησο. Τότε, ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Η' διέταξε τον αδελφό του Κωνσταντίνο Παλαιολόγο να μεταβεί στην Πελοπόννησο με νέα στρατεύματα, παίρνοντας μαζί του τον Μιχαήλ Καντακουζηνό, ο οποίος είχε μεταβεί στην Μονεμβασιά. Το Χρονικό του Μορέως, λοιπόν, μνημονεύει τον Κωνσταντίνο Παλαιολόγο με την ιδιότητα της "περιέχουσας κεφαλής" και τον Μακρηνό με την ιδιότητα μίας απλής "κεφαλής". Τέλος, όπως παραδίδει ο Παχυμέρης, "κεφαλή" του τρίτου φρούριου, δηλαδή της Μαΐνης, ήταν ο Αλέξιος Φιλής.

2. Οικογενειακή καταγωγή

Ένα δεύτερο στοιχείο που αντλούμε από τον Βίο σχετίζεται με την οικογενειακή καταγωγή του οσίου. Όπως αναφέρεται στην αρχή του Βίου, οι γονείς του ήταν πλούσιοι, θεοφιλείς και "έπίσημοι τῆς πατρίδος τους". Αυτό το στοιχείο σε συνδυασμό με τα στοιχεία που αναφέρθηκαν προηγουμένως για τον πατέρα του οσίου από το Εγκώμιο, έχει οδηγήσει κάποιους ερευνητές στο να διατυπώσουν ορισμένες υποθέσεις σχετικά με την οικογένεια, από την οποία καταγόταν ο όσιος.

Έχει υποστηριχθεί πως ο πατέρας του οσίου, καθώς ήταν "περιφανής τὸ γένος" και συνδεόταν στενά με την οικογένεια των Παλαιολόγων, πιθανότατα να καταγόταν από μια από αυτές τις τρεις επιφανείς οικογένειες της Μονεμβασιάς.¹⁵⁰ Οι επιφανείς οικογένειες της Μονεμβασιάς επί Παλαιολόγων ήταν τρεις, οι Ευδαιμονογιάννηδες, οι Σοφιανοί και οι Μαμωνάδες. Επρόκειτο για μεγάλους μονεμβασιώτικους οίκους των οποίων μέλη είχαν θητεύσει σε ανώτερες διοικητικές θέσεις του κράτους. Θα αναφέρουμε για παράδειγμα τον Παύλο Μονογιάννη ο οποίος είχε χρηματίσει "καπετάνος Κυθήρων" κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Μιχαήλ Η'¹⁵¹, τον Γρηγόριο Παλαιολόγο Μαμωνά¹⁵² ο οποίος είχε διατελέσει κεφαλεύων μιας θρακικής πόλης στον Εύξεινο Πόντο, ενώ τέλος τον Σοφιανό Ευδαιμονογιάννη¹⁵³, ο οποίος ήταν μεσάζοντας του δεσπότη Κωνσταντίνου.

Ο Παπαδόπουλος έχει υποστηρίξει ότι ο πατέρας του οσίου ήταν έμπιστο

¹⁵⁰ Βογιατζίδης (1983), 77 -80.

¹⁵¹ Trapp (1976 – 1996), αρ. 19029.

¹⁵² Trapp (1976 – 1996), αρ. 16578.

¹⁵³ Trapp (1976 – 1996), αρ. 26397.

πρόσωπο του Αυτοκράτορα διότι ήταν μέλος του στενού οικογενειακού του περιβάλλοντος.¹⁵⁴ Υποθέτει, μάλιστα, πως πιθανότατα είχε παντρευτεί μια από τις δυο κόρες του Ανδρόνικου Δ'¹⁵⁵. Όμως, δεν υπάρχουν ιστορικές μαρτυρίες στις πηγές ούτε για τα ονόματα των δυο θυγατέρων, ούτε για την σχέση που μπορούσαν να έχουν με τον πατέρα του οσίου. Ο Παπαδόπουλος, επίσης, θεωρεί αυτονόητο το ότι ο όσιος Λεόντιος ήταν Μαμωνάς, αποκλείοντας μ' αυτό τον τρόπο το ενδεχόμενο να ανήκε σε μια από τις άλλες δύο οικογένειες της Μονεμβασιάς, των Ευδαιμογιάννηδων ή των Σοφιανών.¹⁵⁶ Πρόκειται, ωστόσο, για έναν συλλογισμό που δεν στηρίζεται σε κάποια στοιχεία, γεγονός που τον καθιστά ανυπόστατο.

Σύμφωνα με το χρονικό του Μορέως, οι τρεις αυτές οικογένειες ασκούσαν από κοινού την εξουσία, τουλάχιστον μέχρι το 1248, στη Μονεμβασιά, που εκείνη την περίοδο ήταν ισχυρή όσον αφορά το εμπόριο.¹⁵⁷ Το όνομα της οικογένειας Μαμωνά δεν μνημονεύεται στις πηγές στο διάστημα 1248-1394. Μαρτυρείται ξανά το 1394, όταν κάποιος Μαμωνάς, άρχοντας της Μονεμβασιάς από παλιά, κατέφυγε στο σουλτάνο Βαγιαζήτ για να κατηγορήσει τον δεσπότη Θεόδωρο Α' Παλαιολόγο (1383-1407) ότι του αφαιρέσε την εξουσία της πόλης του και του προκάλεσε συμφορές. Σε αυτό το περιστατικό κάνουν αναφορά ο ιστορικός Χαλκοκονδύλης και ο Ψευδο – Σφραντζής. Το χρονικό *maius* μνημονεύει το ίδιο περιστατικό με κάποιες παραλλαγές. Σύμφωνα με αυτό, στη δικαιοσύνη του σουλτάνου Βαγιαζήτ καταφεύγει ένας Παύλος Μαμωνάς. Πρόκειται για ένα πρόσωπο που δεν αναφέρεται από καμία άλλη πηγή και που σύμφωνα με το Χρονικό διαδέχτηκε τον πατέρα του στην εξουσία της Μονεμβασιάς ύστερα από βασιλική προσταγή.¹⁵⁸

Όσον αφορά το Χρονικό του Σφραντζή, αυτό αναφέρεται σε έναν Μαμωνά που είχε και τον τίτλο του μεγάλου δούκα. Αυτό το πρόσωπο κάποτε εξουσίαζε την

¹⁵⁴ Παπαδόπουλος (1940), 20 -28.

¹⁵⁵ Παπαδόπουλος (1940), 20 -28.

¹⁵⁶ Παπαδόπουλος (1940), 25 -26.

¹⁵⁷ Χρονικό του Μορέως (1940), στ. 1617 – 1622: τρεις ἄρχοντες ἀπ' ἐκείνουδς ἀπήραν τὰ κλειδιά /τοῦ κάστρου τῆς Μονοβασίας, τοῦ πρίγκηπος τὰ ἠφέραν / ὁ ἕνας ἦτον Μαμωνᾶς, ὁ ἄλλος Δαιμονογιάννης, / ὁ τρίτος ἦτον Σοφιανός, οὕτως τὸν ὠνομάζαν. / Αὐτὲς ἦσαν οἱ τρεῖς γενεές κ' οἱ εὐγενικώτεροί τους / ὅπου ἦσαν στὴν Μονοβασίαν καὶ εἶναι ἀκόμη ἐκεῖσε.

¹⁵⁸ Μεργιάλη – Φαλάγκα (1993), 527.

Μονεμβασιά αλλά και τις περιοχές που υπάγονταν σε αυτήν.¹⁵⁹ Επίσης, σε μία επιστολή του λόγιου Δημητρίου Κυδώνη γίνεται μνεία του ίδιου προσώπου. Πρόκειται για ένα κείμενο λίγο προγενέστερο του γεγονότος που παραδίδει τόσο ο Χαλκοκονδύλης όσο και το Χρονικό Maius, στο οποίο χρησιμοποιείται το οικογενειακό όνομα Μαμωνάς χωρίς καμία επιπρόσθετη πληροφορία γι'αυτό το πρόσωπο.¹⁶⁰

Παρόλο που έχει δημιουργηθεί ένα γενεαλογικό πρόβλημα σχετικά με την οικογένεια Μαμωνά, μπορεί να ειπωθεί ότι για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα η Μονεμβασιά ήταν "κτῆμα ἴδιον" της οικογένειας Μαμωνά. Ενώ άλλες βυζαντινές πόλεις της Πελοποννήσου υπάγονταν στο δεσποτάτο του Μορέως, η Μονεμβασιά για ένα διάστημα που προηγήθηκε του 1394, λειτουργούσε περισσότερο αυτόνομα..¹⁶¹

Τρία είναι τα βασικά επιχειρήματα σύμφωνα με τα οποία μπορεί να οδηγηθεί κάποιος στο συμπέρασμα ότι ο όσιος Λεόντιος άνηκε στην οικογένεια των Μαμωνάδων. Πρώτο στοιχείο είναι η αυτόνομη κυριαρχία της οικογένειας Μαμωνά στην Μονεμβασιά πριν το 1394. Δεύτερη ένδειξη αποτελεί η αριστοκρατική καταγωγή του πατέρα του οσίου και η άσκηση εξουσίας του στο τελευταίο τέταρτο του 14ου αιώνα. Αυτό το διάστημα συμπίπτει με την γέννηση και τα πρώτα χρόνια της ζωής του οσίου Λεοντίου. Τρίτο στοιχείο είναι η σχέση της οικογένειας του οσίου με την οικογένεια των Παλαιολόγων. Οι στενοί δεσμοί του πατέρα του με την αυτοκρατορική οικογένεια οδήγησαν τον όσιο στο παλάτι της Κωνσταντινούπολης, όπου και πραγματοποίησε τις ανώτερες σπουδές του.¹⁶²

Τα δεδομένα των δύο κειμένων που γράφτηκαν για να τιμήσουν την μνήμη του οσίου Λεοντίου δεν παρουσιάζουν λογική αλληλουχία με εκείνα που αναφέρονται στις πηγές που αναφέρονται στην οικογένεια Μαμωνά. Για να αποκατασταθεί αυτή η ασυμφωνία, έχει υποστηριχθεί η υπόθεση δύο πραγμάτων, ενός που σχετίζεται με το αξίωμα του Ανδρέα, του πατέρα του οσίου και ενός άλλου που έχει να κάνει με την

¹⁵⁹ Μεργιάλη – Φαλάγκα (1993), 528.

¹⁶⁰ Μεργιάλη – Φαλάγκα (1993), 528.

¹⁶¹ Μεργιάλη – Φαλάγκα (1993), 528-529.

¹⁶² Μεργιάλη – Φαλάγκα (1993), 528-529.

συγγένεια μεταξύ της οικογένειας των Μαμωνάδων και των Παλαιολόγων.¹⁶³

Πρώτον, είναι πολύ πιθανό, η απόδοση του αξιώματος του διοικητή ολόκληρης της Πελοποννήσου στο πρόσωπο του πατέρα του οσίου να μην είναι αληθής. Το Εγκώμιο και ο Βίος του οσίου στην προσπάθειά τους να εξάρουν ακόμα περισσότερο την καταγωγή του οσίου Λεοντίου ίσως και να υπερέβαλαν. Πίσω από το αξίωμα του διοικητή της Πελοποννήσου μπορεί να κρυβόταν απλά εκείνο του μεγάλου δούκα της Μονεμβασιάς. Έτσι, ο πατέρας του οσίου και ο μέγας δούκας της Μονεμβασιάς ή ο άρχοντας της Μονεμβασιάς ίσως να ήταν το ίδιο πρόσωπο.¹⁶⁴

Δεύτερον, υπάρχει ένα πρόσωπο το οποίο μαρτυρείται από τον ιστορικό Σφραντζή, ο Γρηγόριος Παλαιολόγος Μαμωνάς. Αυτός ο απόγονος των δύο οικογενειών, ο οποίος αποδεικνύει τη συγγενική σχέση ανάμεσά τους, ήταν γιός του μεγάλου δούκα Μαμωνά και διοικητής μίας θρακικής πόλης του Ευξύνου Πόντου. Ο Σφραντζής καταγράφει τον θάνατο του ίδιου αλλά και της οικογένειάς του το 1416/17 από πανώλη.¹⁶⁵ Έχοντας αυτά τα στοιχεία, μπορεί να εξηγηθεί η επικράτηση των Μαμωνάδων στη Μονεμβασιά εκείνη την περίοδο, δηλαδή το β' μισό του 14ου αιώνα, σε βάρος των άλλων δύο οικογενειών, των Σοφριανών και των Ευδαιμονογιάννηδων.¹⁶⁶

Επιπρόσθετα, όπως δηλώνεται στις πηγές και διαφαίνεται και από τον τίτλο του δούκα που έφερε ο άρχοντας Μαμωνάς, η οικογένεια των Μαμωνάδων είχε συνάψει συγγενικές σχέσεις με εκείνη των Παλαιολόγων. Αυτό το στοιχείο σε συνδυασμό με το γεγονός ότι είχε παραχωρηθεί αυτονομία στη διακυβέρνηση της Μονεμβασιάς, θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως διπλωματικός τρόπος εξασφάλισης της υποτέλειας της συγκεκριμένης περιοχής. Επειδή ήταν μία ανυπότακτη τοπική αρχή και μη μπορώντας να βρουν οι Παλαιολόγοι τα μέσα για την καθυπόταξη της, χρησιμοποίησαν τον συγκεκριμένο διπλωματικό τρόπο.¹⁶⁷

¹⁶³ Μεργιάλη – Φαλάγκα (1993), 529.

¹⁶⁴ Μεργιάλη – Φαλάγκα (1993), 529.

¹⁶⁵ Μεργιάλη – Φαλάγκα (1993), 529-530.

¹⁶⁶ Μεργιάλη – Φαλάγκα (1993), 526 – 527.

¹⁶⁷ Μεργιάλη – Φαλάγκα (1993), 530.

3. Μονή Ταξιαρχών Αιγίου και Μοναχισμός

Στη βόρεια Πελοπόννησο εντοπίζονται αρκετά μοναστήρια, των οποίων οι πρώτοι πυρήνες είχαν εντοπιστεί κατά τη μέση βυζαντινή περίοδο. Ήδη στα τέλη του 13ου αιώνα χρονολογούνται τα παλαιότερα γνωστά αρχαιολογικά τεκμήρια τα οποία συνδέονται με τη μονή του Μεγάλου Σπηλαίου στην Αχαΐα. Την ίδια περίοδο, όπως προκύπτει από έγγραφα, παραχωρούνται κτηματικές εκτάσεις στη μονή. Στο κοντινό Αίγιο, ιδρύεται η μεταγενέστερη ομώνυμη μονή από τον όσιο Λεόντιο. Σε μικρή απόσταση εντοπίστηκε το ασκητήριο του οσίου το οποίο είχε τοιχογραφίες πιθανών των ύστατων παλαιολόγειων χρόνων.¹⁶⁸

Από το κείμενο του Βίου αντλούμε, επίσης, πληροφορίες για τον χώρο άσκησης του οσίου. Το όρος στο οποίο μετέβη ο Λεόντιος ονομαζόταν "Κλωκός του Γέροντος" και βρισκόταν δίπλα στο Αίγιο. Πράγματι, πρόκειται για το όρος Κλωκός που βρίσκεται νότια το Αίγιο, ύψους 1800 μέτρων. Μέσα στο σπήλαιο, όπου ασκήτευε ο όσιος, ιδρύθηκε η μονή η οποία ήταν αφιερωμένη στον αρχάγγελο Μιχαήλ. Η ανέγερση αυτής της μονής, όπως σημειώθηκε παραπάνω, με τη συνδρομή των δεσποτών Θωμά (1430-1460) και Δημητρίου (1449-1460), δεν πρέπει να ταυτίζεται με την σημερινή Μονή Ταξιαρχών που υπάρχει επίσης στο όρος Κλωκός. Η τελευταία ανεγέρθηκε μετά την καταστροφή της αρχαιότερης μονής.¹⁶⁹

Συγκεκριμένα, η ίδρυση της Μονής Ταξιαρχών Αιγίου έχει αποδοθεί στον όσιο Λεόντιο και ανάγεται κατά τη διάρκεια των πρώτων δεκαετιών του 15ου αιώνα. Όμως, ο πρώτος πυρήνας είχε δημιουργηθεί ήδη κατά τον 11ο αιώνα, από ασκητές που διέμεναν στα κοντινά ασκητήρια. Ο όσιος Λεόντιος αφού εκάρη μοναχός, έφτασε στη μονή και συγκαταριθμήθηκε μεταξύ των μοναχών. Η δράση του εκεί ήταν αξιοπρόσεκτη, καθώς, τόσο οι ασκητικοί του αγώνες όσο και η φήμη του συνέβαλαν στην αύξηση του αριθμού των μοναχών και στη χορήγηση δωρεών προς τη μονή. Όπως είδαμε παραπάνω, ο Θωμάς και ο Δημήτριος Παλαιολόγοι ενίσχυσαν οικονομικά τη μονή, η οποία αργότερα κηρύχθηκε σταυροπηγική και απέκτησε προνόμια από το πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. Η μονή διατηρήθηκε ως τις

¹⁶⁸ Λαμπροπούλου – Μουτζάλη (1997), 323 – 324.

¹⁶⁹ Λαμπροπούλου – Μουτζάλη (1997), 324-325.

πρώτες δεκαετίες του 17ου, όταν καταστράφηκε από πυρκαγιά. Έτσι, η καινούργια μονή χτίστηκε λίγο πιο χαμηλά και γι' αυτό τον λόγο δεν ταυτίζεται με εκείνη που έκτισαν οι Παλαιολόγοι.¹⁷⁰

Κατά τη διάρκεια της μέσης βυζαντινής περιόδου δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για την εγκατάσταση ασκητών και μοναχών στην Πελοπόννησο και ήδη από τον 10ο αιώνα έχουν αναγνωριστεί τρεις κυρίως κατηγορίες μοναχών στην περιοχή: α) μοναχοί που καταφθάνουν στην Πελοπόννησο για να επιτελέσουν συγκεκριμένο έργο ιεραποστολικού χαρακτήρα σε κρίσιμες περιόδους. Παραδείγματα τέτοιων μοναχών αποτελούν οι όσιοι Συμεών και Θεόδωρος αλλά και ο όσιος Νίκων β) μοναχοί που έρχονται κυρίως από περιοχές της Ιταλίας αλλά και από άλλες δυτικές περιοχές με αφορμή κάποια δίωξη. Πολλές φορές η Πελοπόννησος αποτελούσε γι' αυτούς σταθμό στον δρόμο τους προς τους Αγίους Τόπους ή την Κωνσταντινούπολη και γ) μοναχοί που είτε έρχονται στην Πελοπόννησο είτε κατάγονται από αυτήν και παραμένουν εκεί μέχρι το θάνατό τους. Οι μοναχοί αυτοί διάγουν στην περιοχή της Πελοποννήσου την ασκητική ή μοναστική τους ζωή. Ανάμεσα σε αυτούς μπορεί να τοποθετηθεί και ο όσιος Λεόντιος ο οποίος ασκήτευε σε ένα σπήλαιο στην περιοχή του Αίγιου κατά την διάρκεια του πρώτου μισού του 15ου αιώνα.¹⁷¹

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, μέσα από το κείμενο του Βίου, πληροφορούμαστε για την μοναστική και ασκητική ζωή του οσίου Λεοντίου. Αφού εγκατάλειψε την οικογένειά του και τα εγκόσμια, μετέβη στο Άγιο Όρος όπου υποτάχθηκε σε έναν σπουδαίο ασκητή και δάσκαλο, τον Μεννίδη. Αφού εκάρη μοναχός, ξεκίνησε τους ασκητικούς αγώνες. Έστερα, αναχώρησε για τους ερημικούς τόπους του Μορέως έως ο Θεός να του αποκαλύψει το μέρος όπου έπρεπε να εγκατασταθεί. Αυτό το μέρος ήταν το όρος Κλωκόν στην περιοχή του Αίγιου.¹⁷²

Ο ασκητισμός, μία από τις βασικές μορφές του μοναχισμού, μαρτυρείται και σε άλλες πηγές. Οι μοναχοί διάγουν τον ασκητικό τους βίο αφιερώνοντας κάποιο

¹⁷⁰ Λαμπροπούλου – Μουτζάλη (1997), 323 – 328.

¹⁷¹ Λαμπροπούλου – Αναγνωστάκη- Λεοντσίνη- Πανοπούλου (1996), 80 -82.

¹⁷² Νικηφόρος ο Χίος (1819), 458-459.

χρονικό διάστημα ή, σε πολλές περιπτώσεις, όλη τη ζωή τους. Επιδίδονται σε αυστηρή μορφή άσκησης, όπως η απομόνωση, ο εγκλεισμός, ο στυλιτισμός, ο αναχωρητισμός κλπ. Υπάρχουν αρκετά παραδείγματα τέτοιων μορφών άσκησης μοναχών στο χώρο της Πελοποννήσου, ανάμεσα στα οποία είναι η έγκλειστη σε καλύβι Ευφροσύνη, ο άγιος Πέτρος Άργους και ο μοναχός Αντώνιος, ο οποίος επέστρεψε στην Μονεμβασιά και παρέμεινε έγκλειστος σε κελί επί 23 χρόνια. Πληροφορίες για την παρουσία στυλιτών στον πελοποννησιακό χώρο παραδίδονται στον Βίο του οσίου Λουκά του Στειριώτη και αφορούν στις περιοχές Ζεμενό Κορινθίας και στην Πάτρα κατά την διάρκεια του 10ου αιώνα. Επίσης, ο όσιος Νίκων κατά την επιστροφή του στη Λακεδαιμονία ασκητεύει σε άντρο, το οποίο έχει ταυτιστεί με σπήλαιο.¹⁷³

Στον πελοποννησιακό χώρο, σε πολλά σημεία, εντοπίζονται ασκηταριά, δηλαδή σπηλαιώδεις ναοί μέσα στους οποίους διαμορφώνεται ειδικός χώρος ώστε οι ασκητές να αναπαύονται.¹⁷⁴ Ένας τέτοιος ναός ήταν εκείνος, μέσα στον οποίο ασκήτευε ο όσιος Λεόντιος. Όπως έχει αναφερθεί παραπάνω, η ίδρυση της Μονής Ταξιαρχών Αιγίου έχει αποδοθεί στον όσιο Λεόντιο και ανάγεται κατά τη διάρκεια των πρώτων δεκαετιών του 15ου αιώνα. Όμως, ο πρώτος πυρήνας είχε δημιουργηθεί ήδη κατά τον 11ο αιώνα από ασκητές που διέμεναν στα κοντινά ασκητήρια.

Ο μοναστικός βίος στην Πελοπόννησο διαμόρφωσε τα δικά του ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και σε αυτό βοήθησε σημαντικά η γεωγραφική θέση της Πελοποννήσου. Αποτελούσε μία ενδιάμεση ζώνη του μοναχισμού. Στη μεσοβυζαντινή περίοδο η εκκλησιαστική οργάνωση και οι ιεραποστολές την καθιστούν κυρίαρχο προορισμό τους. Είναι αδιαμφισβήτητο πως ο μοναχισμός είχε αποκτήσει κυρίαρχη παρουσία στη περιοχή της Πελοποννήσου η οποία θα συνεχιζόταν και κατά την ύστερη βυζαντινή περίοδο. Αυτό, άλλωστε, αποτυπώνεται έντονα στη πληθώρα των μονών που ιδρύθηκαν το αμέσως επόμενο διάστημα, τον 12ο αιώνα.¹⁷⁵

¹⁷³ Λαμπροπούλου – Αναγνωστάκη- Λεοντσίνη- Πανοπούλου (1996), 92.

¹⁷⁴ Λαμπροπούλου – Αναγνωστάκη- Λεοντσίνη- Πανοπούλου (1996), 92.

¹⁷⁵ Λαμπροπούλου – Αναγνωστάκη- Λεοντσίνη- Πανοπούλου (1996), 101-102.

4. Η "πατρίς" του οσίου Λεοντίου

Στα κείμενα της βυζαντινής περιόδου η λέξη "πατρίς" έχει το νόημα του γενέθλιου τόπου χωρίς όμως να προσδίδει κάποια επιπλέον ιδιότητα στο πρόσωπο για το οποίο γίνεται λόγος. Μετά τον 13ο αιώνα η έννοια της πατρίδας διευρύνθηκε και εκτός από τις γεωγραφικές δηλώσεις συμπύκνωσε και πολιτικές και πολιτισμικές σημασίες. Τονίζεται η σχέση ανάμεσα στον άνθρωπο και τον τόπο καταγωγής του ενώ παράλληλα ο γενέθλιος τόπος προσδιορίζεται από την αξία των κατοίκων του. Σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως και στο κείμενο του Εγκωμίου, η πατρίδα του οσίου ήταν μία ολόκληρη περιοχή, η Πελοπόννησος. Με αυτόν τον τρόπο οι συγγραφείς επιδίωκαν να προβάλλουν το αίσθημα του "ανήκειν" σε μία κοινότητα που έχει εδαφικό προσδιορισμό.¹⁷⁶

Επίσης, ο εγκωμιασμός της Πελοποννήσου στο κείμενο του Εγκωμίου σχετίζεται άμεσα με την εικόνα που είχαν για αυτήν οι τελευταίοι Παλαιολόγοι. Οι σχέσεις της Πελοποννήσου με την αυτοκρατορική δυναστεία στα τέλη του 14ου αιώνα και στις αρχές του 15ου και η προσπάθεια δημιουργίας ενός κρατικού μορφώματος φανερώνουν αρκετά στοιχεία για την ιστορία της περιοχής. Σημαντική πηγή για την Πελοπόννησο και το δεσποτάτο του Μοριά αποτελεί ο επιτάφιος λόγος του Μανουήλ Παλαιολόγου για τον αδελφό του Θεόδωρο, δεσπότη του Μοριά. Κύριος στόχος του έργου αυτού ήταν να αναδειχθεί η σημασία του πολιτικού έργου του Θεόδωρου μέσα από την αφηγηματική αντίθεση ανάμεσα στην Κωνσταντινούπολη και την Πελοπόννησο. Η Κωνσταντινούπολη είναι η "βασίλισσα" των πόλεων η οποία δεν έχει ανάγκη από οποιονδήποτε έπαινο. Από την άλλη πλευρά, η Πελοπόννησος είναι η ανεστραμμένη εικόνα της Κωνσταντινούπολης. Έτσι, ο ρόλος των Παλαιολόγων στην περιοχή ήταν μείζονος σημασίας και χρειαζόταν η συνδρομή τους ώστε να αποκτήσει το δεσποτάτο του Μοριά πολιτική ταυτότητα.¹⁷⁷

Βυζαντινοί, Φράγκοι, Ναβαρρέζοι, Βενετοί και Τούρκοι ανταγωνίζονταν για

¹⁷⁶ Κιουσοπούλου (2005), 147 – 155.

¹⁷⁷ Σμαρνάκης (2016), 148-150.

τον έλεγχο της Πελοποννήσου στα τέλη του 14ου αιώνα. Στο πολιτικό πρόγραμμα του Μανουήλ κεντρική θέση είχαν τρία στοιχεία: α) η υποταγή των τοπικών αρχόντων και ο πολιτικός σφραγισμός τους. Η Πελοπόννησος ήταν ένας χώρος μεγάλης πολιτικής και κοινωνικής ρευστότητας τον οποίο οι Παλαιολόγοι προσπάθησαν να ελέγξουν αντιμετωπίζοντας την αντίδραση των τοπικών αρχόντων, β) η οριοθέτηση της εδαφικής επικράτειας του δεσποτάτου. Για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο ο Μανουήλ προχώρησε στην τείχιση του Εξαμιλίου στον Ισθμό της Κορίνθου, αντιμετωπίζοντας ακόμα μία αντίδραση των τοπικών αρχόντων και γ) η δημιουργία μίας τοπικής αυλής και η επάνδρωσή της με άρχοντες και διανοούμενους από την Κωνσταντινούπολη.¹⁷⁸

Το όραμα για τη συγκρότηση μίας ισχυρής μοναρχικής εξουσίας στην Πελοπόννησο κατέρρευσε όταν αποχώρησε ο Μανουήλ. Οι επόμενοι δεσπότες του Μοριά επανήλθαν σε μία παραδοσιακή άσκηση της εξουσίας με κύριο χαρακτηριστικό την διάχυση της εξουσίας προς τις ισχυρές αριστοκρατικές οικογένειες.¹⁷⁹

Οι Βυζαντινοί αυτοκράτορες, κυρίως κατά τη διάρκεια της ύστερης βυζαντινής περιόδου, παραχώρησαν πολλά οικονομικά προνόμια στους κατοίκους της Μονεμβασιάς. Οι λόγοι ήταν προφανείς και σχετίζονταν με την γεωγραφική θέση της πόλης. Η περιοχή αποτελούσε στρατηγικό σημείο. Οι κάτοικοι έπρεπε σε κάθε εχθρική επίθεση να είναι έτοιμοι να αντισταθούν. Έτσι, είχαν απαλλαγές από τον φόρο της καστροκτησίας αλλά και άλλων φόρων εμπορικού χαρακτήρα. Αυτή η ελάφρυνση οδήγησε στην ανάπτυξη μίας μέσης τάξης εμπόρων.¹⁸⁰

Η Μονεμβασία ήταν κτισμένη σε ένα αρκετά δυσπρόσιτο σημείο και αποτελούταν από ένα κάστρο με ισχυρή οχύρωση. Γι' αυτό το λόγο αποτελούσε ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα υστεροβυζαντινής πόλης. Όπως ήταν φυσικό, οι κάτοικοί της στράφηκαν προς την θάλασσα και έτσι η πόλη έγινε το κύριο διαμετακομιστικό κέντρο της Πελοποννήσου. Λόγω της ανάπτυξης που γνώρισε

¹⁷⁸ Σμαρνάκης (2016), 151-161.

¹⁷⁹ Σμαρνάκης (2016), 161.

¹⁸⁰ Λαμπροπούλου – Πανοπούλου (2000), 67-68.

εξελίχθηκε σε ένα από τα σημαντικότερα λιμάνια της ανατολικής Μεσογείου. Με έγγραφο του 1248, ο Ανδρόνικος Β', αναφέρει ότι οι κάτοικοι θα έχουν ατέλειες και θα απαλλαγθούν από τους φόρους για τη διακίνηση αλλά και την πώληση των προϊόντων τους.¹⁸¹

Μέσα στο κείμενο του Εγκωμίου, μετά την αναφορά στην Πελοπόννησο, γίνεται λόγος για την πόλη καταγωγής του οσίου Λεοντίου, την Μονεμβασιά. Αποτυπώνεται, με αυτόν τον τρόπο, μια διαδεδομένη αντίληψη για την καταγωγή των κατοίκων της Μονεμβασιάς, ότι δηλαδή προήλθαν από τους Λακεδαιμόνιους που ήταν Δωριείς. Πρόκειται για αντίληψη που καταγράφεται για πρώτη φορά στο χρονικό της Μονεμβασιάς κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες και επαναλαμβάνεται αρκετές φορές σε μεταγενέστερα κείμενα.

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το Χρονικό της Μονεμβασιάς αιτία για την εγκατάλειψη της Λακεδαιμονίας ήταν μια επιδρομή των Σλάβων το 587/8, περίοδο της βασιλείας του αυτοκράτορα Μαυρικίου (582 – 602).¹⁸² Ύστερα από τον πανικό που επικράτησε οι Λακεδαιμόνες τράπηκαν σε φυγή υπό την ηγεσία του τότε επισκόπου τους. Καταφύγιο γι' αυτούς αποτέλεσε ο βράχος, που προεξείχε από την ανατολική ακτή της χερσονήσου. Σ' αυτόν τον τόπο δημιούργησαν έναν νέο οικισμό, στον οποίο έδωσαν το όνομα Μονεμβασιά, καθώς είχε μόνο μια είσοδο. Η οχύρωση τόσο του οικισμού όσο και των περασμάτων της περιοχής και η εγκατάσταση φρουρών έδωσαν στους νέους κατοίκους της την προστασία που χρειάζονταν. Εκτός από τους Λακεδαιμόνες που κατέφυγαν στη Μονεμβασιά, υπήρχαν και εκείνοι που μέσω караβιών, έφυγαν για τη Σικελία.¹⁸³

Δεν είναι η μοναδική περίπτωση που οι Μονεμβασιώτες μνημονεύονται ως Δωριείς. Μια έμμεση αναφορά στην καταγωγή τους από το δωρικό φύλο παρατηρείται στον Βίο του αγίου Ισιδώρου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Σε ένα σημείο του Βίου γίνεται αναφορά στη μητρόπολη της Μονεμβασιάς η οποία

¹⁸¹ Λαμπροπούλου – Αναγνωστάκη- Λεοντσίνη- Πανοπούλου (1996), 71-72.

¹⁸² Lemerle (1963), 8 -11

¹⁸³ Lemerle (1963) 10 : Τότε δὴ καὶ οἱ Λάκωνες τὸ πατρῶν ἔδαφος καταλιπόντες, οἱ μὲν ἐν τῇ νήσῳ Σικελίας ἐξέπλευσαν,... οἱ δὲ δύσβατον τόπον παρὰ τὸν τῆς θαλάσσης αἰγιαλὸν εὐρόντες καὶ πόλιν ὄχυρὰν οἰκοδομήσαντες καὶ Μονεμβασίαν ταύτην ὀνομάσαντες, διὰ τὸ μίαν ἔχειν τῶν ἐν αὐτῷ εἰσπορευομένων τὴν εἴσοδον, ἐν αὐτῇ τῇ πόλει κατῴκησαν μετὰ καὶ τοῦ ἰδίου αὐτῶν ἐπισκόπου.

ονομάζεται "εκκλησία των Δωριέων" ενώ σε άλλο σημείο παρακάτω οι κάτοικοί της ονομάζονται Δωριείς.¹⁸⁴ Επίσης, η ίδρυση της Μονεμβασιάς περιγράφεται σε ένα ακόμα βυζαντινό κείμενο, στην "Αναφορά προς τον Πατριάρχη". Το κείμενο αυτό απευθυνόταν στον μητροπολίτη Μονεμβασιάς, στις αρχές του 15ου αιώνα, και σε αυτό γίνεται αναφορά για την εγκατάλειψη της Λακεδαιμονίας και η μετανάστευση των κατοίκων της στην Μονεμβασιά. Στο στοιχείο που διαφοροποιείται με το "χρονικόν της Μονεμβασιάς" είναι η χρονική τοποθέτηση της μετανάστευσης στη διάρκεια της βασιλείας του Ιουστινιανού (527-565).¹⁸⁵

Στα Παλαιολόγια χρόνια, όπως είναι ήδη γνωστό, πραγματοποιείται μια στροφή προς την αρχαία Ελλάδα. Οι άνθρωποι του Μεσαίωνα ήδη από πολύ νωρίς είχαν συνείδηση της καταγωγής τους και των ισχυρών δεσμών τους με την ελληνική αρχαιότητα. Μια από τις κύριες και προφανείς αιτίες γι' αυτούς ήταν η αναλλοίωτη ελληνοφωνία τους. Σιγά - σιγά αρχίζουν να διακρίνονται οι πρώτες εικόνες αυτής της συνείδησης. Κατά τον 9^ο αιώνα και ειδικότερα στην περίοδο της Εικονομαχίας, οι εικονόφιλοι υποστήριζαν ότι εκπροσωπούν την διάθεση των Ελλήνων σχετικά με την λατρεία των εικόνων. Ακολούθησε η αναγέννηση των Γραμμάτων και παράλληλα η στροφή προς την κλασική Αρχαιότητα. Μετά την εποχή της Μακεδονικής δυναστείας ο όρος «Έλλην» άρχισε να χρησιμοποιείται περισσότερο, απαλλαγμένος πλέον από την προηγούμενη σύνδεσή του με τον παγανισμό.¹⁸⁶

Απαραίτητο στοιχείο για να κατανοήσει κανείς την εικόνα που είχαν οι ίδιοι οι υπήκοοι του ρωμαϊκού κράτους, αποτελεί η ίδια η αναφορά στις ονομασίες που απέδιδαν οι ίδιοι στους εαυτούς τους. Επηρεασμένοι από την εποχή και την εκάστοτε συγκυρία, είχαν να επιλέξουν μεταξύ τριών ονομασιών: Ρωμαίος, Γραικός, Έλλην. Ο όρος που χρησιμοποιούσαν μέχρι την άλωση της Κωνσταντινούπολης ήταν αναμφίβολα ο όρος «Ρωμαίοι», ενώ το κράτος τους ήταν η «Ρωμαίων ἀρχή». Ο τελευταίος αυτοκράτορας, Κωνσταντίνος Ια΄ Παλαιολόγος, υποσημαίνεται «πιστός ἐν

¹⁸⁴ Τσαμής (1980), σελ.127-παράγρ. 30-στ.1 και σελ.142-παράγρ. 41-στ.1

¹⁸⁵ Καλλιγά (2010), 29.

¹⁸⁶

Πολάτωφ (2001), 331-333.

χριστῶ τῷ θεῷ βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων», δείχνοντας με αυτόν τον τρόπο ότι υπήρχε πλήρη συνείδηση ταυτότητας και όχι μια απλή αντίληψη αυτής.¹⁸⁷

Τις περισσότερες φορές ο όρος «Γραικός» χρησιμοποιείται από τους ρωμαίους συγγραφείς για να ονομάσουν τους Λατίνους. Η οποιαδήποτε συσχέτιση των ιδίων με αυτή την ονομασία θα είχε σοβαρές συνέπειες για τους ίδιους, διότι έτσι θα παραδέχονταν την υποταγή τους στην Αγία Έδρα. Η κατάργηση της οικουμενικότητας της αυτοκρατορίας τους και της Εκκλησίας τους θα ήταν πλέον αδιαμφισβήτητη. Έτσι, η χρησιμοποίηση της ονομασίας «Γραικός» ήταν αρνητικά φορτισμένη και δεν συμφωνούσε με την ιδεολογία της οικουμενικότητας που υπήρχε εκείνη την περίοδο.¹⁸⁸

Ωστόσο, οι απαρχές της νεοελληνικής εθνικής συνείδησης φαίνεται να τοποθετούνται μετά το εκκλησιαστικό σχίσμα του 1054 και την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Λατίνους το 1204. Η Άννα Κομνηνή (1083-1153), μια από τις σημαντικότερες μορφές της πνευματικής ζωής στην αυτοκρατορία κατά τον 12^ο αιώνα, στο έργο της «Αλεξιαδα» αναφέρει: «Καὶ ἐστὶν ἰδεῖν καὶ τὸν ἀγράμματον Ἕλληνα ὀρθῶς ἐλληνίζοντα». Λίγο αργότερα, ο Νικήτας Χωνιάτης (1155-1216) υποστήριξε πως ο όρος «Ἕλληνας» δεν απευθύνεται μόνο στον Αρχαίο αλλά και στον Βυζαντινό: «δηλοὶ καθ' ἡμᾶς Ἕλληνας ἢ φωνή».¹⁸⁹

Τον 14^ο και 15^ο αιώνα οι Ρωμαίοι χρησιμοποιούσαν σε μεγαλύτερο βαθμό από προηγουμένως τον όρο «Ἕλληνες». Παρ' ὅλο που η χρήση του όρου δεν ήταν ακόμα ευρεία, είναι ξεκάθαρο ότι δεν υπάρχει πλέον η αντίθεση ανάμεσα στις ονομασίες Ρωμαίος και Ἕλληνας. Είναι φανερό η ώσμωση μεταξύ των δύο αυτών εννοιών την οποία εκφράζει απόλυτα ο Γεώργιος Πλήθων Γεμιστός μέσα από τα γραπτά του. Η σύζευξη της ελληνικής γλώσσας, της ελληνικής παιδείας αλλά και της σύνδεσης με το ελληνικό παρελθόν αποτελεί για τον Γεμιστό απόδειξη της ελληνικής ταυτότητας.

187

Μαυρομμάτης (1987), 183-184.

188

Μαυρομμάτης (1987), 185-190.

189

Πολάτωφ (2001), 333.

¹⁹⁰ Στο Δεσποτάτο του Μυστρά ο Γεμιστός (1355-1452), απευθυνόμενο προς τον αυτοκράτορα Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγο χρησιμοποίησε τα εξής λόγια: «εσμεν γαρ ουν... Έλληνες το γένος ως η τε φωνή και η πατριος παιδεία μαρτυρει». ¹⁹¹ Ωστόσο δεν διστάζει να επικαλείται ότι ανήκει στην «Ρωμαίων ηγεμονίαν» στον συμβουλευτικό του λόγο προς τον Θεόδωρο, δεσπότη της Πελοποννήσου, συμφιλιώνοντας έτσι την ρωμαϊκή και την ελληνική ταυτότητα. Έχει υποστηριχθεί, άλλωστε, ότι ο Γεμιστός ήταν ο τελευταίος Βυζαντινός και ο πρώτος Νεοέλληνας. ¹⁹²

Μέσα σε αυτό το πλέγμα εθνικής ιστορικής ταυτότητας ο όρος «Ρωμαίος χριστιανος» δεν αλλοιώθηκε, αλλά αντίθετα ενισχύθηκε από την ελληνική ταυτότητα. Από την μία πλευρά στέκεται ο βυζαντινός κόσμος που καταρρέει και από την άλλη ο νεότερος ελληνισμός που ανατέλλει. Ύστερα από μια εσωτερική διαδικασία η οποία διήρκησε πολλούς αιώνες, διαμορφώθηκε η ελληνική ταυτότητα. Το βυζαντινό κράτος πλέον ενσάρκωνε την συνέχεια του ένδοξου παρελθόντος. ¹⁹³ Το εγκώμιο για τον όσιο Λεόντιο ίσως, λοιπόν, να είναι πλήρως εναρμονισμένο με αυτό το κλίμα που επικρατούσε εκείνη την περίοδο για την διαμόρφωση της ελληνικής συνείδησης.

5.Η μόρφωση του οσίου

Μέσα από το περιεχόμενο του Βίου αντλούνται πληροφορίες σχετικά και με την διοίκηση του κρατικού οργανισμού που ίσχυε κατά την περίοδο βασιλείας των Παλαιολόγων. Συγκεκριμένα, πληροφορούμαστε ότι υπήρχε η δυνατότητα να γίνονται δεκτοί μέσα στο Παλάτι της Κωνσταντινούπολης μαθητευόμενοι οι οποίοι είχαν σκοπό να ασχοληθούν με θέματα που αφορούσαν στην διοίκηση του κράτους¹⁹⁴. Τα ανάκτορα ήταν το καταλληλότερο μέρος ώστε να γίνει η σωστή εκπαίδευση τέτοιων ανθρώπων διότι με αυτόν τον τρόπο είχαν άμεση επαφή με τις

---

¹⁹⁰

Μαυρομμάτης, (1987), 190-191.

¹⁹¹

Πολάτωφ (2001), 336.

¹⁹² Μαυρομμάτης (1987), 190-191.

¹⁹³ Μαυρομμάτης (1987), 191.

¹⁹⁴ Νικηφόρος ο Χίος (1819), 459 – 460.

πραγματικές υποθέσεις που αφορούσαν στην διοίκηση και οργάνωση του κράτους. Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι αυτό το μέρος της εκπαίδευσής τους ήταν το πρακτικό και το πιο σημαντικό κομμάτι της. Όμως, λόγω αυτής της άμεσης επαφής με τις διοικητικές υποθέσεις του κράτους, το Παλάτι δεν μπορούσε να δέχεται όλους τους μαθητευόμενους παρά μόνο όσους είχαν συγγενικούς δεσμούς με τον αυτοκράτορα ή τουλάχιστον με όσους ήταν πολύ κοντά του. Για αυτό πιθανώς ο όσιος Λεόντιος ήταν ένα πρόσωπο που βρισκόταν κοντά στον αυτοκράτορα. Μέσω του πατέρα του έγινε δεκτός στο Παλάτι και ύστερα από την παραμονή του εκεί, κέρδισε την συμπάθεια και την εύνοια από τον αυτοκράτορα.¹⁹⁵

Μέσα στο Εγκώμιο που γράφτηκε για να τιμήσει τη μνήμη του οσίου Λεοντίου αλλά και μέσα στο κείμενο του Βίου του εντοπίστηκαν στοιχεία για την εκπαίδευση που το ίδιος έλαβε. Τέτοιου είδους κείμενα αποτελούν σημαντικές πηγές πληροφόρησης και μπορούν να αποτυπώσουν το πρόγραμμα σπουδών που ακολούθησαν τα άτομα για να οποία γίνεται λόγος. Όπως έχει ειπωθεί, στη διάρκεια του τελευταίου αιώνα διακυβέρνησης των Παλαιολόγων υπήρξε πολιτική κατάρρευση και η πτώχευση του κράτους, στοιχεία που επιδεινώνουν τις συνθήκες διαβίωσης. Αυτή η κατάσταση, όπως ήταν επόμενο, επηρέασε και τον χώρο της εκπαίδευσης. Γενικότερα, επήλθε πτώση του μορφωτικού επιπέδου.¹⁹⁶

Όπως αναφέρεται στην αρχή του Βίου, ο όσιος Λεόντιος ανατράφηκε ήδη από τους γονείς του από την "πρώτη ηλικία", η οποία συμπίπτει με την ηλικία των τεσσάρων ή επτά ετών, με "εὐγενικὰ καὶ χρηστὰ ἦθη".¹⁹⁷ Στο Εγκώμιο, επίσης, αναφέρεται η ανατροφή του ίδιου από τους γονείς του και συγκεκριμένα δίνεται έμφαση στο πρόσωπο του πατέρα, ο οποίος τον βοήθησε να εξοικειωθεί με την αρετή και να την κάνει "κτῆμα" του.¹⁹⁸ Συνήθως, αρκετά παιδιά σε αυτή την ηλικία είχαν τη δυνατότητα να αρχίσουν μία άτυπη εκπαίδευση, η οποία περιελάμβανε κυρίως τη διδασκαλία των Θείων Γραφών και λάμβανε χώρα στο σπίτι με τους γονείς. Πιθανώς, η περίπτωση της ανατροφής του οσίου Λεοντίου από τους γονείς του στα πρώτα

¹⁹⁵ Βογιατζίδης (1983), 80.

¹⁹⁶ Μεργιάλη (2015), 461-462.

¹⁹⁷ Νικηφόρος ο Χίος (1819), 457.

¹⁹⁸ Λάμπρος (1983), 67-68.

χρόνια της ζωής του να ήταν αυτή η μορφή παιδείας.

Ο κοινωνικός χαρακτήρας της εκπαίδευσης μπορούσε πλέον να διαφοροποιεί το ένα άτομο από το άλλο. Ήταν ένας τρόπος ώστε τα παιδιά εύπορων και επιφανών οικογενειών ή κρατικών αξιωματούχων να εξασφαλίσουν κάποια θέση στο διοικητικό μηχανισμό του κράτους ή της Εκκλησίας.¹⁹⁹ Γι' αυτό το λόγο, ο πατέρας του οσίου τον έστειλε στην Κωνσταντινούπολη ώστε να συναναστραφεί με τους εκεί φιλοσόφους για την περαιτέρω εξάσκηση του μυαλού. Σε ένα δεύτερο στάδιο, στόχος του πατέρα του ήταν να μπορέσει ο όσιος Λεόντιος να εξοικειωθεί με στις βασιλικές υποθέσεις μέσα στο Παλάτι. Ακόμα, όπως μαρτυρείται στο Βίο, ο ίδιος, όσο έκανε τις ανώτερες σπουδές του στην Κωνσταντινούπολη, ασκήθηκε πολύ στην φιλοσοφία στην οποία ήταν πολύ καλός. Η ρητορική, ειδικά, ήταν ένα πολύ χρήσιμο εργαλείο για τους κρατικούς λειτουργούς. Επίσης, όσοι γνώριζαν την ρητορική τέχνη είχαν ελπίδες για μία σταδιοδρομία στις υπηρεσίες του κράτους καθώς, τόσο η Εκκλησία όσο και το κράτος έδιναν ιδιαίτερο βάρος στη ρητορική εκπαίδευση. Οι υπάλληλοι του κράτους και της Εκκλησίας έπρεπε να διαθέτουν την κατάλληλη εκπαίδευση.²⁰⁰

Ε' Συμπεράσματα

Στόχος της παρούσας εργασίας ήταν η μελέτη των δυο αγιολογικών κειμένων, του Εγκωμίου και του Βίου, ώστε να γίνει προσπάθεια να επιλυθούν ορισμένα ζητήματα. Αυτά τα ζητήματα σχετίζονταν α) με την πατρότητα του Εγκωμίου, β) με την πατρότητα του πρωτότυπου Βίου, γ) με την χρονολόγηση του Εγκωμίου, δ) με την χρονολόγηση του πρωτότυπου Βίου και ε) με την χρονολογική ακολουθία/σχέση των δυο κειμένων. Έπειτα, επιχειρήθηκε η άντληση ορισμένων ιστορικών πληροφοριών και τέλος η γενικότερη δράση του οσίου Λεοντίου.

Όσον αφορά στην πατρότητα του Εγκωμίου, λόγω της έλλειψης οποιασδήποτε αναφοράς στον συγγραφέα, προχωρήσαμε στην απόρριψη των απόψεων

---

¹⁹⁹ Μεργιάλη (2015), 462.

²⁰⁰ Hunger (1987), 136.

παλαιότερων ερευνητών σχετικά με την απόδοση συγγραφής του κειμένου στον Σχολάριο. Ο συγγραφέας ήταν πιθανότατα ένας μαθητής σε κάποια σχολή με αξιοπρόσεκτη αρχαιογνωσία, η ταυτότητα του οποίου παραμένει άγνωστη.

Το πρωτότυπο κείμενο του Βίου λανθάνει. Ωστόσο, η επεξεργασία του από τον Νικηφόρο τον Χίο έχει βοηθήσει στο να κατανοήσουμε, έως έναν βαθμό, την μορφή και το περιεχόμενο του πρωτότυπου Βίου. Εκτός αυτού, και μόνο το γεγονός ότι ο Νικηφόρος ο Χίος ήταν εκείνος που επεξεργάστηκε το κείμενο και το συμπεριέλαβε στην εργασία του, έχει μεγάλη αξία για να κατανοήσουμε ορισμένα πράγματα για εκείνο. Κυρίως, ότι ανάμεσα στους αγίους που δεν είχαν γνωρίσει μεγάλη φήμη και τους οποίους ήθελε να αναδείξει ο Νικηφόρος, ήταν και ο όσιος Λεόντιος.

Σχετικά με την χρονολόγηση των δυο κειμένων, αντικρούστηκαν δυο απόψεις. Η πρώτη υποστήριζε ότι πρώτα γράφτηκε το εγκώμιο και μετά ο Βίος και η δεύτερη υποστηρίζει το ακριβώς αντίθετο. Όπως υποστηρίχθηκε παραπάνω, και χωρίς να μπορέσουμε να βγάλουμε ασφαλή συμπεράσματα, το πιο πιθανό είναι ότι το κείμενο του πρωτότυπου Βίου προηγείτο του κειμένου του Εγκωμίου. Βασικά επιχειρήματα για την εξαγωγή αυτού του συμπεράσματος είναι α) η δυσκολία που θα προέκυπτε στην διαδικασία απογύμνωσης του κειμένου του Εγκωμίου από όλα τα ρητορικά στοιχεία. Κάτι τέτοιο, παρόλο που δεν θα ήταν ακατόρθωτο, θα ήταν πολύ δύσκολο διότι το άτομο που θα αναλάμβανε την επεξεργασία αυτή θα έπρεπε να κρατήσει μόνο τα στοιχεία που είχαν ιστορική σημασία β) το γεγονός ότι το Εγκώμιο δεν μας δίνει καμία πληροφορία παραπάνω από τον Βίο. Αντίθετα, ο Βίος συνεχίζει και έπειτα από την διαδικασία μόρφωσης του οσίου και μας δίνει πληροφορίες για τον ίδιο έως τον θάνατό του και γ) το σχεδόν απόλυτα σίγουρο συμπέρασμα ότι ο Βίος γράφτηκε μετά το έτος 1450 αφού γίνεται αναφορά στους δεσπότες Θωμά και Δημήτριο. Άρα, εάν υποθέσουμε ότι είναι σωστή αυτή η χρονολογική ακολουθία μεταξύ των δυο κειμένων, τότε το Εγκώμιο, που είχε υπ' όψιν του τον Βίο, γράφτηκε ακόμη αργότερα. Αυτό οδηγεί, επίσης, στο συμπέρασμα ότι το κείμενο του Εγκωμίου είχε τη βάση για να συνεχιστεί και να ακολουθήσει ως προς το περιεχόμενο τον Βίο. Όμως, είτε δεν πρόλαβε να ολοκληρωθεί από τον συγγραφέα του, είτε

ολοκληρώθηκε αλλά έχουν εκπέσει φύλλα από τον κώδικα και δεν έχει διασωθεί σε κάποιον κώδικα μέχρι σήμερα. Είναι, λοιπόν, αναγκαίο να γίνει μία κωδικολογική μελέτη για να διαπιστωθεί εάν έχουν εκπέσει φύλλα από τον κώδικα.

Ο όσιος Λεόντιος ήταν ένας από τους πολλούς άγιους που ήθελε να αναδείξει η Εκκλησία και μέσω αυτών να ενισχύσει την ορθόδοξη πίστη. Παρόλο που ο λαός απέδιδε στο πρόσωπό του μεγάλη τιμή, φαίνεται ότι μετά τον θάνατό του η λατρεία του δεν γνώρισε μεγάλη διάδοση και παρέμεινε μέσα στα τοπικά πλαίσια της περιοχής όπου ασκήτεψε, της Αιγιαλείας. Οι κάτοικοι της Μονεμβασιάς δεν τον γνώριζαν ούτε στα βυζαντινά χρόνια ούτε μεταγενέστερα. Ο όσιος, άλλωστε, δεν ήταν καν γνωστός στην Μονεμβασιά, πόλη καταγωγής του, όπως γίνεται φανερό από το γεγονός ότι η τιμή προς αυτόν διαδόθηκε μόλις στις αρχές της δεκαετίας του 1984, οπότε χρονολογείται και η ίδρυση ναού προς τιμή του. Μέχρι τότε δεν φαίνεται να είχε δοθεί η απαιτούμενη σημασία για να θεωρηθεί εσφαλμένο το συμπέρασμα ότι μιλάμε για μια επαναφορά ενός αφανή αγίου. Γι' αυτόν τον λόγο, πιθανότατα, κρίθηκε αναγκαίο από τον Νικηφόρο τον Χίο να φέρει τον όσιο Λεόντιο και πάλι "στην επιφάνεια" μιας και ο ίδιος τον χαρακτήρισε έμμεσα μέσω του στόχου του έργου του "κεκρυμμένον" άγιο. Το γεγονός, επίσης, ότι ο Νικηφόρος ήταν μαθητής του Νοταρά, ενός Πελοποννήσιου που είχε χρηματίσει μητροπολίτης Κορίνθου, ενισχύει ακόμα περισσότερο την επιλογή του να κάνει γνωστό έναν πραγματικά κρυμμένο άγιο.

Παράρτημα

Εγκώμιο

[ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ ΣΧΟΛΑΡΙΟΥ]

Ἐγκώμιον τοῦ ὀσίου Λεοντίου τοῦ ἐν Ἀχαΐᾳ^[4]

Οὗ ἡ μνήμη τελεῖται τῇ ια^η τοῦ Δεκεμβρίου μηνός.

Ἔθος ἐστὶ τοῦτο τοῖς καθηγηταῖς τῶν λόγων κοινόν^[5], τὸ τοὺς ὑφ' αὐτοῖς ταῖς καινότεραις ἐγγυμνάζειν τῶν ὑποθέσεων, λόγου τε δύναμιν ἐντεῦθεν περιποιουμένοις αὐτοῖς πρὸς τε τέχνην ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν^[6] ἐμβιβάζουσι καὶ τοῦ πονεῖν καὶ ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι προτρεπομένοις. Τοῖς τε οὖν ἄλλοις καὶ τῷ ἐμῷ καθηγεμόνι εἶπερ ἄλλο^[7]

τι καὶ τοῦτο ἐσπούδασαι, καὶ πρὸς τε πολλοὺς ἐχρήσατο τῷ ἔθει τῶν πεπλησιακότων αὐτῷ καὶ οὐχ ἥκιστα¹⁸¹ γε ἐπ' ἐμοί, ὃς πρὸς πολλοῖς ἄλλοις οἷς ἀεὶ με τετίμηκε καὶ τιμᾷ καὶ τούτῳ με κοσμεῖν οἶεται δεῖν, καὶ καιρὸν σχεδὸν οὐδένα παρήσι, καθ' ὃν οὐ χορηγεῖ τινα ἀεὶ μοι λόγων ὑπόθεσιν. Ἄλλοτε οὖν ἄλλας ὑποθέσεις ὑποβάλλει μοι λόγων, καὶ νῦν τὸν θαυμαστὸν εἰς εὐφημίαν μοι Λεόντιον προὔθετο,¹⁹¹ ἄνδρα μὴ κατ' ἄνθρωπον πολιτευσάμενον, πρὸς δὲ τὰς ὑπὲρ ἄνθρωπον ὡς ἐφικτὸν ἀμιλλησάμενον¹¹⁰¹ φύσεις· Λεόντιον, οὗ καὶ τὸ μεμνησθαι μόνον ἀγιασμός // καὶ παράκλησις ὄντως πρὸς ἀρετὴν, καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ τι λέγειν παντὸς μᾶλλον ὠφελιμώτερόν τε καὶ τιμιώτερον· Λεόντιον, ὃς πρὶν μὲν τῇ Πελοποννήσῳ πάση, εἰ καὶ μὴ μόνῃ, κόσμος ἦν οὐ μικρός, νῦν δὲ τῆς ὑφ' ἡλίῳ πάσης καὶ εἴ τις ἄλλος ὑπερκόσμιος κόσμος καὶ ὑψηλὸς καὶ τοῖς ὑψηλοτέροις ὄντως κοσμούμενος κάλλεσι. Τοῦτον ὁ πάντα ἐμοὶ γενόμενος, οὐκ ἐμοὶ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἀπλῶς ὡς εἰπεῖν λόγου καθηγητής, ὑψηλητής ἀρετῆς, παράδειγμα βίου, κανὼν καὶ στάθμη παντὸς ὠφελίμου καὶ λυσιτελοῦς πράγματος, εἰ καὶ μὴ οἷος ἐγὼ τοιοῦτῳ κανόνι συμπαραθέειν ἢ ἔπεσθαι, τοῦτον οὖν μοι καὶ νῦν ὑπόθεσιν τῶν λόγων πεποιήται. Ἐγὼ δὲ τοσοῦτῳ καὶ τηλικούτῳ πράγματι τὴν αὐτοῦ γλῶτταν ἀρκοῦσαν εἰδῶς, ὡς ταύτην μόνῃν ἱκανὴν τὰ τοιαῦτ' ἀμυμεῖν καὶ λόγους ἐφαμίλλους¹¹¹¹ ἐξευρίσκειν τοῖς πράγμασιν, ὥκνουν τὴν ἐγχείρησιν καὶ ἀνεβαλλόμεν καὶ παντοῖος ἐγινόμην, ἴν' ἀποφυγεῖν δυνηθείην. Τό τε γὰρ πρᾶγμα κρεῖττον ἢ κατὰ δύναμιν λόγου, μὴ ὅτι γε τοῦ κατ' ἐμέ, ἀλλὰ καὶ ὧν ἐπὶ λόγοις μέγα τὸ κράτος, ἐγὼ τε τὰ περὶ λόγους ἀσθενῆς παντὸς μᾶλλον. Εἰ δ' οὕτως ἐπὶ τῶν ἄλλων ἔχω, τίς ἂν ἐπὶ τοῦ παρόντος γενοίμην μετὰ παρασκευῆς οὐ λαμπρᾶς πρὸς οὕτω // λαμπρὸν ἀγῶνα κελευόμενος ἀποδύεσθαι; Διὰ τοῦτο καὶ πρὶν ἀνεβαλλόμεν καὶ νῦν οὐδὲν ἥττον τὴν ἐγχείρησιν δέδια, μὴ καὶ δόξω τισίν, οἷς τὰ ἐτέρων μᾶλλον ἦν τὰ σφέτερ' αὐτῶν πολυπραγμονεῖν εἰωθός, ἀλαζών¹¹²¹ τις εἶναι καὶ φιλοτιμεῖσθαι τοῖς ὑπὲρ ἐμέ, ἐμέ τε καὶ τὴν κατ' ἐμέ τῶν λόγων δύναμιν παραβάλλειν. Ἄν μὲν οὖν ἀνέπειθέ με δυσχεραίνειν τοὺς λόγους, ταῦτά ἐστιν. Ἐπεὶ δ' οὐκ ἀγαθὸν ἢ ἀπειθία, καὶ τοῦτο δοκεῖ μὲν καὶ τοῖς ἔξω πᾶσι σχεδόν, παρακελεύεται δὲ καὶ Παῦλος τοῖς ἡγουμένοις ἡμῶν πείθεσθαι καὶ ὑπέικειν, ἐμοὶ δὲ παντὸς μᾶλλον τῷ νῦν ἐπιτάττοντι τὸ εὐπειθεῖν¹¹³¹ ἐστὶν ὀφειλόμενον, καὶ οὐκ ἔστιν οὐδ' ἂν εὔροι με τις αὐτῷ ποτε πρότερον ἀπειθήσαντα, εἷξα μὲν τοῖς ἐπιτάγμασι, καὶ ἰδοὺ πρὸς τὸν ἀγῶνα καθήμι ἐμαυτόν, τὸ πᾶν δ' ἀνατίθημι τῷ τε πρὸς εὐφημίαν ἡμῖν προκειμένῳ, ἵνα λόγου δύναμιν ἡμῖν τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ τι λέγειν ἄνωθεν χορηγήσῃ προηρημένοις, καὶ τῷ πρὸς τὸν ἀγῶνα καὶ τὴν σπουδὴν ἐρεθίζοντι, ἵνα τοῖς ὑφ' ἡμῶν λεγομένοις ἐπιβάλη¹¹⁴¹ χεῖρα διορθουμένην· ἄνευ γὰρ τοιαύτης συμμαχίας οὐχ οἷοι ἡμεῖς τοιοῦτον ἄθλον διενεγκεῖν.

Αἰτία μὲν οὖν μοι // τῶν παρόντων λόγων αὕτη μία καὶ πρώτη· πρώτην δὲ δήπου τῇ τεύξει φημί, καὶ οὕτως ἀπαραίτητος τοῖς εὐπειθεῖν ἡρημένοις.¹¹⁵¹ Εἰ δ' ἢ μὲν ὑπόθεσις τῶν λόγων οὕτω λαμπρά, φαῦλοι δ' ἡμεῖς τὰ εἰς λόγους, ὁ δ' ἐπιτάττων μόνος ἱκανὸς αὐτὴν κατ' ἀξίαν ὑμνήσαι, καὶ ὁμῶς τοῦθ' ἡμῖν φέρων ἐπέθηκε, θαυμάζω μηδεὶς. Πρῶτον μὲν γάρ, ὅπερ ἔφθην εἰπών, ἴν' ἡμᾶς ἐγγυμνάσῃ ταῖς τῶν ὑποθέσεων καινοτέραις τε καὶ παραδοξοτέραις ταῦτ' ἐπιτάττει, οὐ καταφρονῶν, ὡς ἂν τινες οἰηθεῖεν· οὔτε γὰρ τὸ πρᾶγμα οἷον καὶ τοιαύτην τῷ παρασχεῖν ὑποψίαν, εἰ μὴ καὶ τὸναντίον ἅπαν ἐμφιλοτιμεῖσθαι¹¹⁶¹ γε μᾶλλον καὶ λίαν αὐτῷ, οὔτε τοιοῦτος ἐκεῖνος, οἷος τὰ τοιαῦθ' ὑπερορᾶν, τῆς ὑψηλοτέρας μερίδος ὄντα καὶ κρεῖττονος ἢ κατ' ἄνθρωπίνην σπουδὴν, ὃς οὐδ' ἐφ' ἐνός τῶν παρὰ φαῦλον κρινομένων ὥφθη πῶ τῷ πάθει κεκρατημένος. Πρώτου μὲν οὖν τούτου ταῦθ' ἡμῖν ἐπιτάττει.¹¹⁷¹ ἔπειτα δὲ καὶ πρὸς ἀρετὴν ἐμβιβάζων ἡρέμα καὶ δεικνὸς οἷους χρῆ παράδειγμα τοῦ βίου ποιεῖσθαι καὶ πρὸς τῷ κανόνι τὰ καθ' ἡμᾶς παρατιθέντες αὐτοὺς οὐθ' ἀμαρτάνοιμεν ἂν, εἰ μὴ μᾶλλον καὶ εὐδοκιμοῖμεν, εἴ γε τῷ κανόνι ὡς προσήκει ἐποίμεθα, οὐτ' ἔχοιμεν ὅπως ἂν ἄλλως // ἄμεινον πράξαιμεν ἢ τούτῳ κατ' ἴχνος ἀκολουθοῦντες. Καὶ μὴν καὶ τὸ πρὸς

ἄλλοις ἠσυχολῆσθαι^[18] τὸν νοῦν, ἃ κοινήν γε δὴ τινα τὴν ὠφέλειαν ἐπαγγέλλεται, οὐκ ἐπιτρέπει σχολὴν ἄγειν αὐτόν, ὥστε καὶ τοιαύταις ἐγχειρεῖν ὑπόθεσιν, πανταχόθεν πολλοῖς ἀναγκαζόμενον ὁσημέραι διὰ τοῦτο^[19] προσπαλαίειν ἐναντιώμασιν· ἄλλως τε καὶ τὸν εἰς εὐφημίαν νῦν ἡμῖν προκείμενον^[20] οἶδε τούτοις χαίροντα μᾶλλον ἢ ἄπερ δρῶμεν ἡμεῖς ἀσπαζόμενον. Οὐ γὰρ αὐτὸς ἀκούειν ἤδεται μᾶλλον καλῶς καὶ τιμᾶσθαι ἢ τῆς ἀληθείας ὑπερασπίζειν κινδυνευούσης ἐν τοῖς καιριωτέροις ἢ τοῦλαττον τοῦτ' αὐτὸ πάσχειν δοκούσης, ἐπεὶ καὶ τοῦθ' ὡς ἀληθῶς αὐτῷ τιμὴ τε καὶ στέφανος εἶναι τινας τοὺς τῆς ἀληθείας προῖσταμένους. Καὶ βούλοιο μὲν ἄν, εἴπερ οἶόν τε, γίνεσθαι, καὶ ἀμφοτέρα, καὶ τὸ αὐτὸς ἐπαίνων τυγχάνειν καὶ ἐγκωμίων, οὐχ ἵνα ἐνδοξότερος ἐντεῦθεν ἀναφανῆ, ἀλλ' ἵν' οἱ τε τιμῶντες αὐτὸν ἀγιάζοντο οἱ τ' ἀκροαταὶ τῶν λόγων οὕτω πρὸς ἀρετὴν ὑπαλείφοντο, καὶ τὸ τῆς ἀληθείας ἀτιμαζομένης ὑπερασπίζειν. Εἰ δὲ μή, τά γε δευτέρα νικᾶν ἔλοιτ' ἄν, ὅτι δὴ καὶ λυσιτελέστερα πολλῶ καὶ ἀσφαλέστερα μᾶλλον. Πρῶτη μὲν οὖν, ὅπερ εἶπον, αὕτη τῶν παρόντων λόγων αἰτία· δευτέρα, δέ, οὐδὲν ταύτης ἀτιμότερα, εἰ μὴ καὶ πολλῶ τῷ μέτρῳ καὶ // οἶον οὐδὲ παραβαλεῖν ἐνεῖναι τιμιώτερα, ὁ πρὸς τὸν εὐφημούμενον πόθος, ὑπὲρ οὗ καὶ μᾶλλον πεποιθήμεν συγγνωμονήσειν ἡμῖν, εἰ καὶ φαῦλόν τι φαινοίμεθα λέγοντες καὶ τῆς αὐτοῦ μεγαλονοίας καὶ ὁσιότητος ὄντως ἀνάξιον ἢ δεδίαμεν μὴ οὐχὶ σὺν ἰλαρότητι καὶ φιλανθρωπία τὰ εἰρημένα προσήσσεσθαι. Οὐ γὰρ καταφρονητικῶς ἔχοντες, ἀλλὰ τὸν πόθον ἀφοσιούμενοι, τὸν παρόντα λόγον ἐνεσησάμεθα. Ὡσπερ δ' ὁ κοινὸς αὐτοῦ τε καὶ πάντων δεσπότης, ὃν θεραπεύειν εἴλετο καὶ ὑπὲρ οὗ κόσμῳ τε ἀπετάζατο καὶ τοῖς ἐν κόσμῳ τερπνοῖς, οὐ τῇ ποσότητι τῶν εἰς αὐτόν τε καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ γινομένων, οὐδ' ἔστιν οὗ τῇ ποιότητι, ἀλλὰ τῇ δυνάμει καὶ προαιρέσει τὴν οἰκείαν ἀντιμετρεῖν οἶδε συμπάθειαν καὶ χρηστότητα, οὕτως εἰκὸς καὶ τὸν αὐτὸν ὡς ἐφικτὸν μιμησάμενον καὶ διὰ τοῦτο νῦν αὐτῷ παριστάμενον ἐπὶ τε τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἔχειν, καὶ δὴ καὶ τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ γινομένοις νῦν λόγοις. Ὡς τοίνυν ἴλεω τούτων αὐτοῦ τοῦ λόγων ἀκρωμένου καὶ φιλανθρώπως προσιεμένου, οὕτως ἄξιον καὶ ἡμᾶς, ὅσοι τε νῦν πάρεστε σφίσι καὶ ὅσοι χρόνῳ συνέσεσθε ὕστερον, αὐτῶν ἀκροάσασθαι οὐχ ἡμῶν χάριν, οὐδὲ τῶν λόγων, ὑπὲρ οὗ δ' εἰσὶν οἱ λόγοι γινόμενοι, εἰ ἄρα μὴ ἀποδοκιμασθέντες ἐξ ἀνθρώπων ἐν γωνία που καὶ σκότῳ ρίφεϊεν ἢ καὶ ἄλλο τι γένοιτο τῶν // δει[νῶν], τῷ νόμῳ οὕτως ὑφαίνειν τὴν εὐφημίαν αὐτῷ. Εἰ μὲν γὰρ ἐξ ἀνάγκης^[21] ἦν τὸν ἀγαθῆς πατρίδος καὶ λαμπρᾶς καὶ γένους ἠύμοιρηκότα τοιοῦτον τοῦτον εἶναι μόνον ἀγαθόν, τοὺς δὲ λοιποὺς οἶον ἂν τόχοιεν γένους τε καὶ πατρίδος, τοιοῦτους καὶ αὐτοὺς ἀναλόγως ὑπάρχειν, εἰκότως ἂν ἐντεῦθεν αὐτὸν ἐσεμνύνομεν, μᾶλλον δὲ οὐδ' οὕτως εἰκότως τῷ μὴ ἐκ προαιρέσεως ἀγαθὸν εἶναι, ἀλλὰ γένους εἵνεκα καὶ πατρίδος, καὶ οὕτως οὔτε τὸ καλὸν ἂν ἐλέγετο τοῦ ποιοῦντος, οὗθ' ὁ διὰ τὸ καλὸν ἐπαινος ὀφειλόμενος αὐτῷ ἦν· τῆς τε γὰρ πατρίδος ἦν καὶ τῆς τοῦ γένους πρώτης ἀρχῆς καὶ τὸ καλῶς ἀκούειν δικαίως ἂν ἐκείνοις μόνοις προσῆκεν. Ἐπεὶ δὲ πολλοὺς ἔστιν ἰδεῖν οὐκ ἀγαθῶν μὲν φύντας γονέων, φαῦλη δὲ πατρίδι ἐγγενηθέντας καὶ ὅμως τοὺς εὐγενεῖς καὶ εὐπατρίδας πολλῶ τῷ τῆς ἀρετῆς ὑπερελάσαντας μέτρῳ, πῶς εὐλογον ἢ πῶς ἀναγκαῖον ἐκείνους μόνοις σεμνύνειν, οἵτινες ἂν ἔχωσι τοῖς τοιοῦτοις ἐμφιλοτιμεῖσθαι σεμνολογήμασι, τῶν δ' ἄλλων καθάπαξ καταφρονεῖν, κἂν τύχωσιν ἄριστα καὶ ὡς οὐκ ἐνῆν βέλτιον τὰ κατὰ σφᾶς αὐτοὺς διαθέμενοι, καίτοι, εἰ περὶ τούτων οὕτω κρινοῦμεν, ἔσθ' ὅτε τὸ μὲν φαῦλον ἐπαινεθήσεται διὰ τὸ γένος καὶ τὴν πατρίδα, ἀτιμασθήσεται δὲ τὸ χρηστὸν ἢ παραπλήσιον ἂν εἴημεν πεποιηκότες τοῖς ἀλλοτρίοις ἱματίοις ἐγκοσμουμένοις ἢ τοῖς πολυτελεῖ δαῖτά // τισιν ἐπαγγειλαμένοις κατὰ τὸν εἰπόντα, εἴτα τοῖς τραγήμασιν ἐνσεμνύνουσι. Ἄλλ' οὔτε τοῦτο προσῆκον πᾶς ἂν συνομολογήσειε δήπου· κάκεῖνο οὐκ ἀναγκαῖον λοιπόν· ἀναλόγως γὰρ ἀλλήλοισι ἔχει τὰ πράγματα. Διὸ μὴ πανταχοῦ ζητητέον τὸν νόμον· ἀλλὰ μάλιστα μὲν, εἴπερ οἶόν τε, μηδαμοῦ, εἰ δὲ μή, οὗ τε καὶ ὡς ἐγχωρεῖ· ἂν δ' ἔστιν οὐ καὶ ζητητέον ἐξ ἀνάγκης αὐτόν, τοῖς ἔξω τῶν προθύρων τῶν ἱερῶν ἀπορρίψομεν.^[22] Οἷς δὲ κόσμος ἐσταύρωται καὶ τὰ ἐν κόσμῳ, κατὰ Παῦλον

εἰπεῖν, τούτοις καὶ ὁ νόμος συσταυρωτέος καὶ ὁ τῆς εὐφημίας αὐτοῖς πλεκτέος στέφανος, ὡς προήρηται ζῆν. Ἐχῶ μὲν οὕτω περὶ τούτων ἐγὼ· εἰ δὲ καλῶς ἢ μὴ, ἔξεστιν ἀπολαύειν τῆς γνώμης. Ὡς ἂν δὲ μὴ δοκοῖμεν ἀποροῦντες κάντεϋθεν τὴν τῆς εὐφημίας περιπλέξαι στεφάνην Λεοντίῳ τῷ ἱερῷ τὰ τοιαῦτα περὶ τούτων νομοθετεῖν, ἅπερ ἀπεσκευασάμεθα, τούτοις αὖθις ἐγχειρητέον καὶ τῷ νόμῳ λοιπὸν ἐπομένοις τῶν ἐγκωμίων ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν νόμον πάντων αὐτῶ τὸν τοῦ λόγου καὶ τὸ μὴδὲν παραλιπεῖν ἀσαφές.

Τίς οὐκ οἶδε τὴν τοῦ Πέλοπος, πόση μὲν εἰς μέγεθος, εἰς δὲ κάλλος ὄση, ποδαπὴ δ' εἰς εὐφορίαν πραγμάτων ὀπόσοις τε βρῦει τοῖς ἀγαθοῖς ὅσα^[231] τε ἄλλα καὶ οἷς θεὸς θεραπεύεται; Αὕτη τῷ μεγάλῳ κατὰ κοινὸν ἢ πατρὶς^[241] μοῖρα ἢ Δωριέων. Γένος οἱ Δωριεῖς ἐλληνικὸν // καὶ τοῖς ἐλληνικοῖς ἐνευδοκιμήσαν καιροῖς καὶ πολλὰ μνήμης ἐργασάμενον ἄξια καὶ φροντίδος οὐ τῆς τυχεύσης οἷς δὴ τὰ γε τοιαῦτα σκοπεῖν καὶ πραγματεύεσθαι εἰωθός. Πόλις ἢ νῦν μὲν Μονεμβασία λεγομένη, τὸ πάλαι δ', εἰ γε καλῶς ἔχω μεμνησθαι, Ἐπίδαιρος καλουμένη ἢ εἰ πως ἄλλως ἂν λέγοιτο· περὶ γὰρ τῶν τοιούτων οὐ διαφέρομαι. Πατέρες δὲ αὐτῶ περιφανεῖς μὲν τὸ γένος, περιφανέστεροι δὲ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὸν εἰς θεὸν πόθον, ἦν δὴ καὶ μᾶλλον ἂν τις καλέσειε περιφάνειαν, τὰ πρῶτα τῶν ἐν βασιλείοις ἀρχοῦντες, πλούτῳ κομῶντες πολλῶ, τὴν δὲ κατὰ ψυχὴν ἀρετὴν πλουσιώτεροι, ὡς καὶ τὰ ἔξω δὴ ταῦτα καὶ διαρρέοντα ἀφορμὴν ποιεῖσθαι τῶν ἐνδον τε διαμενόντων καὶ δαμιλῶς εἰς πάντας τὰ τῆς εὐποιίας ἐκχεῖν. Τῷ μὲν Ἀνδρέας τοῦνομα, Θεοδώρα δὲ τῆ μητρὶ· κατάλληλοι δ' αὐτοῖς αἱ προσηγορίαι καὶ τοῖς πράγμασιν ὄντως ἐπαληθεύουσαι. Ἡ μὲν γὰρ δῶρον θεοῦ ὄντως τε ἦν καὶ ἐλέγετο οἷς τε ἔδρα καὶ οἷς ἔχαιρε διὰ θεὸν δρῶσα λανθάνειν ἢ δρᾶ· ὁ δ' ἀνδρείος ὢν τὰ τ' ἄλλα καὶ τὸν κατὰ θεὸν ζῆλον εἰκότως Ἀνδρέας προσείρητο, ὡς συμβαίνειν ἐντεϋθεν ἀρμοδίως συμφέρεσθαι τὰς κλήσεις τοῖς πράγμασιν, ὥσπερ ἕκ τινος προνοίας αὐτοῖς τὸ κατ' ἀρχὰς^[251] ταύτας ἐπιτεθείσας. Καὶ τίς μὲν τούτοις τύχη, ἔτι τε κλήσις καὶ προαίρεσις τοῖς εἰρημένοις δῆλόν ἐστιν. Ἀρχῶν δὲ ζυμπάσης ὁ Ἀνδρέας // τῆς Πελοποννήσου καθίσταται οὐ μᾶλλον λαμπρότητι γένους καὶ πλούτου περιφανεῖα ἢ τῆς ἀρετῆς περιουσία, κήρυκος βοώση τρανότερον^[261] ἐπὶ τοιαύτῃ μὴδένα ζητεῖν ἄλλον ἀρχῆ καὶ τῷ ἐνόντι τῆς ἀρχικῆς ἐπιστήμης, δι' ἣν οὐ Πελοπόννησον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ὄσην ἂν εἴποι τις καλῶς^[271] ἰθύνειν ἦδει καὶ ὡς οὐκ ἂν ἐνεῖναι βέλτιον φάναι. Ἐν τοίνυν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ τῆς Πελοποννήσου ἀρχῆ τοῖς θαυμαστοῖς τούτοις πατράσι παῖς ὁ πρὶν μὲν Λέων, ὕστερον δὲ Λεόντιος γίνεται, τρέφεται τε παρ' αὐτοῖς ὡς εἰκὸς τὸν ἐκ τοιούτων τρέφεσθαι φύντα, καὶ ὑπ' αὐτοῖς παιδόμενος τὰ ἐς ἀρετὴν διαπλάττεται, ὥσπερ ἄλλο τι τῶν πατρόθεν εἰς τοὺς παῖδας ἠκόντων κτῆμα καὶ τὴν ἀρετὴν ὡς αὐτὸν κατιοῦσαν δεξάμενος. Οὐ μὴν ὀπόσον παρ' ἐκείνων δεξάμενος ἦν, τοῦτο μόνον ἦν ἔχων τε καὶ τηρῶν, τῷ καταβληθέντι σπέρματι μὴ ἐπιβάλλον μήτε^[281] μὴν ὁ ἐνεπιστεύθη τάλαντον αὐξων, ἀλλὰ δεινὸν ἠγησάμενος, εἰ ἦν ἕτεροι σπουδῆν περὶ τὴν τῶν χρημάτων ἐνδείκνυνται κτῆσιν· αὐξείν γὰρ αἰεὶ καὶ πολλαπλάσιον ὀπόσον οἶόν τε τὸ καταβληθέν^[291] ποιεῖν σπεύδουσι· ταύτην αὐτὸς μὴ ἐπὶ τοῦ τῆς ἀρετῆς ἐνδείξαιτο χρήματος, οὕτως ὄντως μόνου τιμίου, μόνου λυσιτελοῦς, μόνου μονίμου τυγχάνοντος, ὡς τᾶλλα // πάντα δίκην ἀνθέων ἐαρινῶν τάχιον μαραίνεται καὶ περὶ αὐτὰ καταρρεῖ ἢ ἐξανθεῖ, τὰ μὲν ἄλλα τοῖς γονεῦσιν ἦν εὐκίως, τὰ δ' εἰς ἀρετῆς δρόμον ἐκείνοις παραβαλλόμενος πεζὸς ἦν ἀντικρυς παρὰ Λύδιον θεῶν καὶ τοῦθ' ὑπερβάλλον. Οὕτω πολλῶ τῷ περιόντι τοὺς γεγεννηκότας^[301] ἦν ὑπερπαίρων,^[311] ὥστ' ἐκείνους ὀρώντας τῇ ἡλικίᾳ τὴν ἀρετὴν αὐτῶ συνεπιτιδοῦσαν χαίρειν· χαίρουσι γὰρ ὄντως πατέρες παίδων ἠττώμενοι, ἰδίαν αὐτῶν^[321] νίκην, ἀλλ' οὐχ ἦτταν νομίζοντες τὸ γινόμενον· καὶ ἐπὶ πλέον^[331] ἠττώσθαι εὐχεσθαι, ἦτταν τὴν ἡδίστην γονεῦσι καὶ ἦν μὴ νικηθῆναι ζημίας μέρος οὐ μικρὸν ἐλογίζοντο. Ταῦτ' μὲν οὖν ἴσως ἐτέρῳ μέρει τοῦ λόγου μᾶλλον ἤρμοστέον ἢ τῷ παρόντι, ἀλλ' ὁ λόγος ἡμᾶς ἐνταῦθα παρήνεγκεν, αἰεὶ τῆς αὐτῶ παραπιπτούσης ἀκολουθίας

ἐχόμενος. Ὅπου δ' ἂν τὸ καλὸν λέγοιτο, τοῦ τε εὐλόγου καὶ λυσιτελοῦς σωζομένου, τῷ λόγῳ βλάβος οὐδέν· ἡμῖν δ' ἐφ' ὃ προϋθέμεθα^[34] καὶ ὃ τοῖς προειρημένοις ἐστὶν *ἐφεξῆς βαδιστέον.

Ἐτρέφετο τοίνυν ἄριστα παρὰ τοῖς γεγεννηκόσιν ὁ παῖς, τὰ ἐς ἀρετὴν, ὡς εἴρηται, διαπλαττόμενος ὑπ' αὐτοῖς. Ἐπει^[35] δὲ τὴν παιδικὴν παρήμειψεν ἡλικίαν, ἐν ἣ περ ὑποφαίνων ἦν οἷος ἔσται ὑπὲρ ταύτην γενόμενος· εἶχε γὰρ καθεστηκὸς καὶ τότε τὸ φρόνημα, ὅποῖον ἔχειν εἰκὸς//τὸν εἰς τοῦθ' ἡλικίας ἔτι τελοῦντα· ἐκείνην δὲ γενόμενος ἦν, οἷα ἐπιτηδεῖα εἰς μαθημάτων ὑποδοχὴν, διδασκάλοις ἐκδίδοται καὶ τοσαῦτα συνέλεξεν ἐν βραχεῖ πρὸς ὅσα πολλῶν ἐνιαυτῶν ἐδέησεν ἄλλοις, μᾶλλον δ' ἐν ὅσοις ἄλλοι, πολλαπλασίῳ διηνηκότες τὸν χρόνον, οὐδ' οὕτως οἰοίθ' ὑπῆρξαν αὐτῷ μὴ ὅπως παραπλήσιοι ἀλλ' οὐδ' ἐγγύς πως γενέσθαι, καὶ παρήει τοὺς μὲν ὁμήλικας τῷ ἐπὶ πλεῖον ἢ ὡς εἰπεῖν ἐνεῖναι προκεκοφέναι, τοὺς δὲ τὰ αὐτὰ αὐτῷ, ἐκπαιδευομένους καὶ τῶν αὐτῶν αὐτῷ τυγχάνοντας τῇ ἀγχινοῖα καὶ τῷ ὄξει τῆς συνέσεως, μᾶλλον δὲ τούτους μὲν τῷ ἐπὶ πλεῖον προκεκοφέναι, ἐκείνους δὲ τῷ ἀγχίνους τε εἶναι καὶ συνετός, εἰ δὲ βούλει καὶ ἀμφοτέρους κατ' ἀμφω. Οὕτως ἐχώρει διὰ τῶν μαθήσεων ὥσπερ^[36] τις ὑπόπτερος διὰ κενοῦ τοῦ ἀέρος. Ὡς δ' ἰκανῶς αὐτῷ τὰ τῆς θύραθεν εἶχε παιδείας καὶ τὴν ἑλληνίδα γλῶτταν καὶ εὐγενῆ προσηκόντως πεπαίδετο καὶ μαθημάτων ἦν πλήρης τῶν ἔξωθεν, οὕτως ἑαυτὸν ἤδη μελέτη θεία ἐκδέδωκεν καὶ τῇ ἱερᾷ Γραφῇ ἐνεφιλοσόφησε καὶ τὸν ἐναποκείμενον αὐτῇ θησαυρὸν ἀκριβέστερον διηρευνήσατο ἢ οἱ τὸν χρυσὸν ἀνορύττοντες τὰ κατὰ γῆν μέταλλα καὶ τὴν χρυσῖτιν^[37] γῆν λεγομένην, οὗ πολὺ εἰκὸς ἐνεῖναι τὸ ψῦγμα^[38], καὶ ὥπλισεν αὐτὸν ἐντεῦθεν ὅπλοις οὐ τοῖς ἐκ χαλκοῦ καί...

(Λείπουσι τὰ λοιπά.)

Ο Βίος

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Τοῦ Ὁσίου καὶ Θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν
ΛΕΟΝΤΙΟΥ ΤΟΥ ΕΝ ΤΗ ΑΧΑΪΑ

Ἵσως ἐκοιμήθη κατὰ τὸ αὐν', 1450, ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ, Δεκεμβρίου 1α' (11).
ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΑΠΛΟΥΝ ΥΠΟ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΤΟΥ
ΧΙΟΥ¹¹¹¹

Οὗτος ὁ Ὁσιος Πατὴρ ἡμῶν Λεόντιος, ἦτον ἀπὸ τὸν Μορέαν, ἀπὸ τὴν χώραν ὅπου καλεῖται Μονεμβασία· οἱ γονεῖς του ἦσαν πλούσιοι, θεοφιλεῖς, καὶ ἐπίσημοι τῆς πατρίδος τους· μάλιστα δὲ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Ἀνδρέας ὀνόματι, καὶ ὄλου τοῦ Μορέως τὴν ἐξουσίαν καὶ διοίκησιν ἐμπιστεύθη, παρὰ τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως Ἀνδρονίκου, καὶ ἦτον καὶ εἰς τὴν πατρίδα του λαμπρός, καὶ εἰς τοὺς βασιλεῖς γνωστός καὶ ἀγαπητός. Ἐκ τοιούτων λοιπὸν εὐγενῶν γονέων γεννηθεὶς ὁ Λέων, (τοῦτο γὰρ ἦν αὐτῷ τὸ κοσμικὸν ὄνομα) καὶ τοιαύτας καλὰς ἀρχὰς ἔχων, ἀνετρέφετο ἀπὸ τὰς πρώτας ἀρχὰς τῆς ἡλικίας του, μὲ εὐγενικὰ καὶ χρηστὰ ἤθη· καὶ πρῶτον μὲν ἐλθὼν εἰς ἡλικίαν δεκτικὴν μαθημάτων, ἐδόθη εἰς τὴν μάθησιν, καὶ γνωρίσας τὸ καλὸν τῆς μαθήσεως καὶ τὴν γλυκύτητα αὐτῆς αἰσθανθεὶς, ἐπεθύμησεν ὄχι ἀπλῶς νὰ μάθῃ, ἀλλὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ἄκρον καὶ εἰς τὴν τελειότητα τῶν ἐπιστημῶν· ὅθεν εἰς ὀλίγους χρόνους, οὐ μόνον τὰς ἐπιστήμας ἔμαθεν, ἀλλὰ καὶ πολλὰς διαλέκτους, διὰ τὴν ὀξύτητα τοῦ νοῦς του καὶ τὴν καθαρότητα τῆς ζωῆς του. Ἐπειτα πέμπεται παρὰ τοῦ πατρὸς του εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἕνα μὲν, διὰ νὰ συναναστραφῇ μὲ τοὺς ἐκεῖ φιλοσόφους πρὸς περισσοτέραν του ἄσκησιν καὶ γυμνασίαν, ἄλλο δέ, διὰ νὰ συνειθίσῃ τὰς βασιλικὰς ὑποθέσεις, καὶ νὰ λάβῃ τὴν ἀπαιτουμένην προκοπὴν εἰς αὐτάς, διατρίβοντας μέσα εἰς τὰ βασίλεια· ὁ καὶ ἐγένετο· ὅτι καὶ εἰς τὴν Φιλοσοφίαν ἐστάθη πολὺς, καὶ εἰς τὴν φρόνησιν ὑπερβολικὰ τὸν ἠγάπα καὶ κατὰ πολλὰ τὸν ἐτίμα.

Ἀφ' οὗ δὲ ὁ πατὴρ του ἀπέθανεν, ὑπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του, τὴν Μονεμβασίαν, καὶ ὁ τοσοῦτος μέγας φιλόσοφος, καὶ θαυμαστός εἰς ὄλους, καὶ παρὰ τῶν βασιλέων τιμώμενος, ἔρχεται καὶ ὑποτάσσεται χριστομιμήτως, μὲ ὅλην τὴν ταπεινώσιν εἰς τὴν μητέρα του Θεοδώραν· ἔπειτα θέλουσα ἐκείνη νὰ ἀποσπασθῇ ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ νὰ εὕγῃ ἀπὸ τῶν βιοτικῶν πραγμάτων τὴν μέριμναν, διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς μοναστήριον, νὰ ἀπεράσῃ θεαρέστως τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς της, ἐπαρακίνησε τὸν υἱὸν της νὰ ὑπανδρευθῇ καὶ νὰ ἀναλάβῃ ἐκεῖνος τὴν φροντίδα τῶν πραγμάτων τους καὶ νὰ μὲν κληρονόμος τοῦ πατρικοῦ πλοῦτος· ὅθεν ἀγκαλὰ καὶ δὲν ἦτον φιλόκοσμος, ὡς φιλόσοφος καὶ φρόνιμος καὶ ἐνάρετος ὅπου ἦτον, ὅμως πείθεται εἰς τὴν μητέρα ὡς υἱός, διὰ τὰ δικαιολογήματα ὅπου ἐκείνη τοῦ ἐπαράστησε. Καὶ οὕτως αὐτὸς μὲν ἔμεινε κληρονόμος καὶ κύριος τῶν πατρικῶν καὶ μητρικῶν πραγμάτων· ἡ δὲ μήτηρ, ἀπελθοῦσα εἰς μοναστήριον κατὰ τὸν πόθον της, ἔζησε καλῶς καὶ θεαρέστως, τόσον ὅπου ἠξιώθη νὰ προγνωρίσῃ θεόθεν καὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς της καὶ τὴν πρὸς Θεὸν ἐκδημίαν της, διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν εὐαρέστησιν. Ὁ δὲ υἱὸς αὐτῆς Λέων ἔμεινε εἰς τὸν κόσμον ὑπανδρευμένος, καθὼς εἴρηται, πλὴν ὄχι μὲ κοσμικά, ἀλλὰ μὲ οὐράνια φρονήματα, θεαρέστως πολιτευόμενος καὶ φυλάττων, ὅσον ἦτον δυνατόν, τὰς θείας ἐντολάς. Τοῦ ἐκατάφλεγεν ὅμως τὴν καρδίαν ὁ θεῖος πόθος καὶ δὲν εὐχαριστεῖτο εἰς τὴν κατάστασιν ὅπου εὐρίσκετο, ἀλλὰ ἠθέλε νὰ δοθῇ ὄλος εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὴν ἐκείνου λατρείαν· ὅθεν, ἀγκαλὰ καὶ ἐσυλλογίζετο τὸ Εὐαγγελικὸν ἐκεῖνο, «οὗς ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω», πλεον ὅμως τὸν ἐβίαζε καὶ τὸν πόθον του καθ' ὑπερβολὴν ἀναπτεν ἢ ἄλλῃ ἐκείνη ἀπόφασις τοῦ Χριστοῦ, ἡ λέγουσα καὶ «πᾶς ὃς ἀφήκεν οἰκίαν, ἢ ἀδελφούς, ἢ ἀδελφάς, ἢ πατέρα, ἢ μητέρα, ἢ γυναῖκα, ἢ τέκνα, ἢ ἀγροὺς ἔνεκεν τοῦ ὀνόματός μου, ἑκατονταπλασίονα λήψεται, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει».

Λοιπὸν ταῦτα πολλάκις καὶ καλῶς μελετήσας, ἀφ' οὗ ἔκαμε τρία παιδιά, καταπαίθει πλέον τὴν σύζυγόν του, καὶ ἔμεινε ἐκείνη εἰς τὸν οἶκόν του καὶ εἰς ὅλα του τὰ ὑπάρχοντα μὲ τὰ παιδιά του, καὶ ἐπῆγεν αὐτὸς νὰ πληρώσῃ τὸν πόθον ὅπου εἶχε παιδιόθεν πρὸς τὸν Χριστόν· εὐρῶν δὲ ἓνα ἱερὸν ἄνδρα Μεννίδην ἐπονομαζόμενον, ἀσκητὴν ἀκριβέστατον καὶ τῆς μοναδικῆς πολιτείας διδάσκαλον ἄριστον, ὑποτάσσεται εἰς αὐτὸν καὶ συναριθμεῖται μὲ τοὺς ἄλλους του ὑποτακτικούς ὁ μακάριος· καὶ λαβὼν τὸ ἀγγελικὸν σχῆμα, ἀπὸ Λέων μετωνομάσθη Λεόντιος, καὶ τόσον προθύμως ἤρχισε τοὺς ἀσκητικούς ἀγῶνας καὶ τόσον πολλὰ ἠγωνίζετο, ὥστε ὅπου εἰς ὀλίγον διάστημα καιροῦ ἐξαπέρασεν ὅλους τοὺς ἄλλους ὑποτακτικούς καὶ συναγωνιστάς του εἰς τὰς ἀρετάς, καὶ παρὰ πάντων ἐθαυμάζετο. Πλὴν ὁ πόθος ὅπου εἶχε διὰ νὰ ἰδῇ καὶ νὰ μιμηθῇ καὶ ἄλλων ἐναρέτων ἔργα καὶ κατορθώματα, δὲν τὸν ἄφησε νὰ μένῃ ἕως τέλους εἰς τὴν συνοδείαν ἐκείνων, ἀλλὰ ἀναχωρήσας ἐκεῖθεν, ἐπῆγεν εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος τοῦ Ἄθωνος, καὶ εὐρῶν ἐκεῖ κατὰ τὸν πόθον τοῦ ἐναρέτους μοναχοῦ, συνηγωνίζετο μὲ αὐτούς· καὶ πολλοὺς ἰδρωτὰς ἔχυνεν εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς ἀγῶνάς τε καὶ κόπους· πλὴν μὲ ὅλον ὅπου εἶχεν αὐτὸς τὸν ἑαυτὸν του κατώτερον ἀπὸ ὅλους, καὶ εἰς ὅλους ὑπετάσσετο, καὶ εἰς ὅλους ἔδειχεν ἄκραν ταπεινώσιν, μὲ ὅλον τοῦτο, ὅλοι τὸν εἶχον καὶ τὸν ἐνόμιζον ἀνώτερόν τους, καὶ ὅλοι μεγάλην τιμὴν τοῦ ἀπέδιδαν.

Ὅθεν καὶ ἐξ αἰτίας τοιαύτης, ἤγουν διὰ τὴν ἐξ ἀνθρώπων τιμὴν, ἀνεχώρησε πάλιν καὶ ἐκεῖθεν ἀπὸ τὸ Ἅγιον Ὅρος, καὶ ἦλθεν εἰς τοὺς ἐρήμους τόπους τοῦ Μορέως καὶ ἦτον ἐκεῖ μόνος μόνῳ Θεῷ προσευχόμενος· δὲν ἔλειπεν ὅμως, οὔτε ἔπαυεν, ἀπὸ τὸ νὰ παρακαλῇ τὸν Θεὸν νὰ τοῦ δείξῃ τόπον νὰ ὑπάγῃ νὰ τὸν δουλεύσῃ, καὶ νὰ εὐαρεστήσῃ εἰς αὐτόν· διὸ καὶ τοῦ ἀπεκαλύφθη θεόθεν, νὰ ὑπάγῃ εἰς τὰ Βόρεια μέρη, εἰς τὸ ὄρος τὸ λεγόμενον Κλωκὸν τοῦ Γέροντος, ἄνωθεν Αἰγίου, τῆς κοινῶς λεγομένης Βοστίτζας, νὰ κατοικήσῃ· καὶ εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον ἀπερνώντας τὸν περισσότερον καιρὸν τῆς ζωῆς του, πηγνύμενος ἀπὸ τὰς ψυχρὰς καὶ τοὺς παγετοὺς τοῦ χειμῶνος καὶ φλεγόμενος ἀπὸ τὴν θέρμην καὶ τοὺς καύσωνας τοῦ θέρους καὶ μὲ πᾶσαν ἄλλην κακοπάθειαν ταλαιπωρούμενος, ἐνίκησε καὶ παντελῶς ἠφάνισε τὰς ἐναντίας δυνάμεις τῶν δαιμόνων μὲ τὴν θείαν δύναμιν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἔφθασεν εἰς τελείαν ἀπάθειαν ὁ ἀοίδιμος, καὶ τὸν νοῦν αὐτοῦ εἰς ὕψος ἔνθεον δηλαδὴ εἰς θεωρίας ὑψηλὰς ἀνεβίβασε καὶ τὴν ἐνέργειαν τῶν θαυμάτων ἐπλούτησε, χωλοὺς καὶ κυλλοὺς, καὶ πᾶσαν ἀσθένειαν θεραπέων. Ὅθεν καὶ οἱ βασιλόπαιδες Θεωμᾶς καὶ Δημήτριος, οἱ καὶ ἀδελφοὶ Κωνσταντίνου τοῦ ὀλοῦστερινοῦ βασιλέως τῶν Ῥωμαίων, δεσπότης ὄντες τῆς Πελοποννήσου, ὑπερθαυμάζοντες τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ καὶ εὐλαβούμενοι αὐτόν, ὡς Θεοῦ ἄνθρωπον καὶ ἅγιον, ἔκτισαν εἰς αὐτόν τὸν τόπον ὅπου ἀσκήτευεν ὁ ὄσιος, ναὸν ἱερὸν τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ μεγάλα οἰκοδομήματα ἐκ θεμελίων οἰκοδομήσαντες, μοναστήριον κατέστησαν, καὶ πρὸς ἀγιασμόν τῶν ἐκεῖσε ἀσκουμένων, μέρη τινὰ ἐκ τῶν Ἁγίων Παθῶν τοῦ Σωτήρος Χριστοῦ ἀφιέρωσαν· ἤγουν μέρος τοῦ ἀκανθίνου στεφάνου τοῦ Χριστοῦ, μέρος τοῦ τιμίου ξύλου τοῦ ζωηφόρου Σταυροῦ, καὶ ἀπὸ τὸν σπόγγον μέρος, δι' οὗ ἐποτίσθη τὸ ὄζος ὁ Χριστός, καὶ ἀπὸ τὴν κοκκίνην χλαμύδα, ἣν ἐνέδυσαν αὐτὸν πρὸς γλεῦθρον καὶ ἐμπαιγμόν· πρὸς τούτοις καὶ ἓνα πλόκαμον ἀπὸ τὰς τρίχας τοῦ τιμίου Προδρόμου, τὴν χεῖρα τοῦ Ἁγίου Ἀρέθα, καὶ τὴν ἁγίαν κάραν Στεφάνου τοῦ Νέου, τὰ ὅποια φέροντες ἀπέθεντο ἐπάνω εἰς τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν. Ὁ δὲ Ὅσιος Λεόντιος, ἀφ' οὗ ἔγινεν αἷτιος σωτηρίας εἰς πολλοὺς μὲ τὴν σοφίαν τῶν θείων του λόγων καὶ μὲ τὴν συνέργειαν τῆς θείας Χάριτος καὶ τοὺς διηγείρε πρὸς ζῆλον καὶ μίμησιν τῆς ἀσκητικῆς του πολιτείας καὶ ἀγίας ζωῆς, ἐπρογνώρισε τὸ τέλος του, μὲ τὸ νὰ εἶδε φωτοειδεῖς ἁγίους Ἀγγέλους, ὅπου τὸν ἐπροσκαλοῦσαν ἀπὸ τὴν γῆν εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ τότε τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐν εἰρήνῃ παρέθετο εἰς χεῖρας Θεοῦ, ζῆσας ἑβδομήκοντα καὶ πέντε χρόνους. Τὸ δὲ τίμιον αὐτοῦ καὶ ἅγιον λείψανον κατετέθη μέσα εἰς τὸ ἴδιον σπήλαιον, ὅπου ζῶν ἠγωνίζετο, καὶ βρῦει ἰάματα τοῖς μετὰ πίστεως αὐτῷ

προστρέχουσι. Μετὰ καιρὸν δὲ ἠθέλησεν ὁ μαθητὴς αὐτοῦ, καὶ μιμητὴς κατὰ πάντα, ὁ Πρόεδρος Παλαιῶν Πατρῶν Ἰωακείμ, ἠθέλησε λέγω, νὰ κάμῃ ἀνακομιδὴν τοῦ ἁγίου λειψάνου μετὰ καὶ τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν, καὶ συνελθόντες ἐκεῖ ὅλοι ὁμοῦ, ἔγινεν σεισμός, καὶ διεσχίσθη τὸ σπήλαιον, καὶ φοβηθέντες δὲν ἐπλησίασαν παντελῶς, ἀλλ' ἔμεινε καὶ μένει ἐκεῖ τὸ ἅγιον λείψανον, ἕως καὶ τῆς σήμερον, κρίμασιν οἷς εἶδε ὁ μόνος ὁ Κύριος· οὗ τῷ ἀπέιρω ἐλέει ῥυθθίημεν καὶ ἡμεῖς τῶν αἰωνίων κολάσεων, διὰ πρεσβειῶν καὶ ἱκεσιῶν τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Λεοντίου, καὶ ἀζιωθῆίημεν τῆς οὐρανόου Βασιλείας. Ἀμήν.

ΣΤ' Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

1. Ανδριτσάκης, Π.Α. (2018). *Μονεμβασιά "Η δυσάλωτη βυζαντινή πόλη"*, Αρεόπολη.
2. Βογιατζίδου, Ι. (1983). "Προσθήκαι εις τὰ περὶ Ὁσίου Λεοντίου του Μονεμβασιώτου", *Λακωνικαὶ Σπουδαί* 7, 70 – 74.
3. Δετοράκης, Θ. Ε. (1985). *Εισαγωγή στη Σπουδὴ των Αγιολογικῶν Κειμένων*, Ρέθυμνο.
4. Καλλιγιά, Χ.Α. (2010). *Μονεμβασιά. Μια βυζαντινὴ πόλις – κράτος*, Αθήνα.
5. Κιουσοπούλου, Τ. (2005). " Η έννοια της πατρίδας κατά τον 15ο αιώνα" στο: *1453: Η Άλωση της Κωνσταντινούπολης και η μετάβαση από τους μεσαιωνικούς στους νεώτερους χρόνους*, Ηράκλειο.
6. Λαμπροπούλου, Α.- Αναγνωστάκης, Η.- Κόντη, Β.- Πανοπούλου, Α. (2004). "Μνήμη και Λήθη της λατρείας των αγίων της Πελοποννήσου (9ος – 15ος αιώνας", στο: *Οι ήρωες της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Οι νέοι Άγιοι, 8ος – 16ος αιώνας* (Ελεωνόρα Κουντουρά – Γαλάκη, επιμ.), 265-294, Αθήνα.
7. Λαμπροπούλου, Α – Μουτζάλη, Α. (1997). "Ο Μεσοβυζαντινός ναός του αγίου Νικολάου Αιγιαλείας, συμβολή στην ιστορία της μονής Ταξιαρχών", *Βυζαντινά Σύμμεικτα* 11, 323 – 350.
8. Λάμπρος, Σ. (1983). "Ο όσιος Λεόντιος ο εκ Μονεμβασίας", *Λακωνικαὶ Σπουδαί* 7, 61 -62.
9. Λάμπρος, Σ. (1912 – 1924). "Περὶ του οσίου Λεοντίου του εκ Μονεμβασίας", *Παλαιολόγια και Πελοποννησιακά*, τομ. Β', 161 -168.
10. Μαυρομάτης, Α. (1987). "Ρωμαϊκή ταυτότητα, ελληνική ταυτότητα (ΙΓ' – ΙΕ' αι.), *Βυζαντινά Σύμμεικτα* 7, 183 – 191.
11. Μεργιάλη – Φαλάγκα, Σ. (1993). "Στα ίχνη μιας αριστοκρατικής οικογένειας του Βυζαντινού Μοριά: νέες προσωπογραφικές προσεγγίσεις γύρω από τους Μαμωνάδες της Μονεμβασίας", *Βυζαντιναὶ Μελέται* 5, 522 – 530.

12. Νικηφόρος ο Χίος (1819). " Βίος και Πολιτεία τοῦ Ὁσίου καὶ Θεοφόρου πατρός ἡμῶν Λεοντίου τοῦ ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ", στο: *Νέον Λειμωνάριον περιέχον Μαρτύρια παλαιά και νέα και βίους οσίων*, (επιμ. Μακάριος Νοταράς, Αθανάσιος Πάριος & Νικηφόρος ο Χίος), Βενετία, 457-460.
13. Πολάτωφ, Χ.Ν. (2001). *Συμβολή στην Ιστορία της Γραφής*, Αθήνα.
14. Πολίτης, Λ. (1983). " Η μονή Ταξιαρχών Αίγιου", *Λακωνικά Σπουδαί* 7, 84 – 87.
15. Τσαμής, Δ.Γ. (1985). *Αγιολογία*, Θεσσαλονίκη.
16. Τσαμής, Δ.Γ. (1980). *Φιλοθέου Κοκκινου Βίος αγίου Ισιδώρου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως*, Θεσσαλονίκη.
17. Σμαρνάκης, Ι. (2016). *Βυζαντινή Αναγέννηση και Ουτοπία: Ο Πλήθων και το Δεσποτάτο του Μοριά*, Αθήνα.
18. Λαμπροπούλου, Α.- Αναγνωστάκη, Η.- Λεοντσίνη, Μ. - Πανοπούλου, Α. (1996). "Ο μοναχισμός στην Πελοπόννησο κατά τη μέση βυζαντινή περίοδο" στο: *Τάσεις του ορθόδοξου μοναχισμού (9ος-20ος αι.)*, Αθήνα.
19. Λαμπροπούλου, Α. - Πανοπούλου, Α. (2000). " Η Φραγκοκρατία και το Δεσποτάτο του Μορέως" στο: *Οι μεταμορφώσεις της Πελοποννήσου (4ος – 15ος αι.)*, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών.
20. Γιαννόπουλος, Ι.- Κατσιαμπούρα, Γ. - Κουκουζέλη, Α. (2000). *Εισαγωγή στον Ελληνικό Πολιτισμό*, τομ. Β', Πάτρα.
21. Μεργιάλη, Σ. (2015). "Παλαιολόγεια εκπαίδευση" στο: *Βυζάντιο. Ιστορία και Πολιτισμός*, τομ. Β', 461-474, Αθήνα.
22. Ευαγγελάτου-Νοταρά, Φ. (1993). *Σεισμοί στο Βυζάντιο από τον 13ο μέχρι τον 15ο αιώνα. Ιστορική εξέταση*, Αθήνα.

Ξενόγλωσση

23. Maksimovic, L. (1988). *The Byzantine Provincial Administration under the Palaiologoi*, Amsterdam.
24. Hogel, Ch. (2002). *Symeon Metaphrastes, Rewriting and Canonization*, University of Copenhagen.
25. Resh, D. (2015). "Toward a Byzantine Definition of Metaphrasis" *Greek, Roman, and Byzantine Studies*, 55, 754-787.
26. Preiser-Kapeller, J. (2008). *Des Episkopat im spaten Byzanz. Ein Verzeichnis der Metropoliten und Bischofe des Patriarchats von Konstantinopel in der Zeit von 1204 bis 1453*, Saarbrucken.
27. Lemerle, P. (1963). " La Chronique improprement dite de Monemvasie: le contexte historique et legendaire", *Revue des 'Etudes Byzantines* 21, 5- 49.
28. Hunger, H. (1987). *Βυζαντινή Λογοτεχνία, η λόγια κοσμική γραμματεία των Βυζαντινών*, τομ. Α', Αθήνα.
29. Trapp, E. κ.α. (1976-1996). *Prosopographisches Lexicon der Palaiologenzeit*, Βιέννη.